

ศึกษาเปรียบเทียบชีวประวัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระรัฐบาล
และพระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธา

THE COMPARATIVE STUDY OF VEN. PHRA RAṬṬHAPĀLA'S
BIOGRAPHY, LIFE AND ROLES PLAYED BY THE DISCIPLES
WHO WERE ORDAINED OUT OF THEIR FAITHS
IN THE PROPAGATION OF BUDDHISM

พระครูธรรมธรบงกช คนุชาโร (ไกรทอง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

ศึกษาเปรียบเทียบชีวิตประวัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระรัฐบาล
และพระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธา

พระครูธรรมธรบงกช คนธโร (ไกรทอง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**THE COMPARATIVE STUDY OF VEN. PHRA RAṬṬHAPĀLA' S
BIOGRAPHY, LIFE AND ROLES PLAYED BY THE DESCIPLES
WHO WERE ORDAINED OUT OF THEIR FAITHS
IN THE PROPAGATION OF BUDDHISM**

Phrakru Thammathonbongkot Kantharo (Kraithong)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

C.E. 2010

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

.....

(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ

(พระมหากฤษณะ ตรุโณ, ผศ.ดร.)

.....กรรมการ

(พระมหาทวี มหาปญฺโญ, ผศ.ดร.)

.....กรรมการ

(ดร. นันทพล โรจนโกศล)

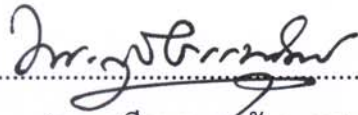
.....กรรมการ

(อาจารย์รังษี สุทนต์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระมหาทวี มหาปญฺโญ, ผศ.ดร. ประธานกรรมการ

อาจารย์รังษี สุทนต์ กรรมการ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระสุธีธรรมมานูวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ประธานกรรมการ
(พระมหากฤษณะ ตรุโณ, ผศ.ดร.)

 กรรมการ
(พระมหาทวี มหาปญฺโญ, ผศ.ดร.)

 กรรมการ
(ดร. นันทพล โรจนโกศล)

 กรรมการ
(อาจารย์รัชนี สุทนต์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระมหาทวี มหาปญฺโญ, ผศ.ดร. ประธานกรรมการ
อาจารย์รัชนี สุทนต์ กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาเปรียบเทียบชีวประวัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ของพระรัฐบาล และพระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธา

ผู้วิจัย : พระครูธรรมธรรบงกช คนฺธาโร (ไกรทอง)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาทวี มหาปัญโญ, ผศ.ดร. ป.ธ.๘, พธ.บ., ศน.ม., M.Phil.,
Ph.D.

: อาจารย์รังษิ สุทนต์ ป.ธ.๘. พธ.ม. (พระพุทธศาสนา)

วันสำเร็จการศึกษา : ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๔

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ (๑) เพื่อศึกษาชีวประวัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระรัฐบาล (๒) เพื่อศึกษาชีวประวัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธา (๓) เพื่อเปรียบเทียบชีวประวัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระรัฐบาลและพระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธา

ผลจากการวิจัยพบว่า ชื่อพระรัฐบาล เพราะเป็นผู้ที่สามารถดำรงรัฐที่แบ่งแยกได้ พระรัฐบาลได้ชื่อนี้ ได้ตั้งความปรารถนาไว้ตั้งแต่อดีตครั้งสมัยพระปฐมมฤตพรพุทธเจ้า ในชาติปัจจุบันพระรัฐบาล ได้บังเกิดในตระกูลของรัฐบาลเศรษฐี เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จจาริกไปแคว้น กุรุ รัฐบาลกุลบุตรได้ฟังธรรมแล้วศรัทธาอยากจะทำบวช ครั้งแรกมารดาบิดาไม่อนุญาต จึงใช้วิธีนอนอดอาหาร เมื่อได้รับอนุญาตจากมารดาบิดา พระรัฐบาลอุปสมบทได้ไม่นานนักก็บรรลุพระอรหัตตผล และได้รับการยกย่องว่าเป็นเอกทัคคะด้านผู้บวชด้วยศรัทธา มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยแสดงธรรมโปรดโยมมารดาบิดา เรื่อง ‘อนิจจลักษณะ’ และแสดง ‘ธัมมทเทศ ๔ ประการ’ ถวายแด่พระเจ้าโกรัพยะ

มีพระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธาที่มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอันมาก ชีวประวัติการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระรัฐบาล เมื่อเปรียบเทียบกับพระสาวก ผู้บวชด้วยศรัทธาแล้ว ปรากฏว่า พระเถระทั้งหลายล้วนเป็นกำลังสำคัญที่ช่วยแบ่งเบาภาระพระพุทธองค์ และพระอัครสาวกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามความสามารถด้านความเป็นเลิศ ซึ่งเป็นคุณลักษณะพิเศษเฉพาะแต่ละองค์

- Thesis Title** : The Comparative Study of Ven. Phra Raṭṭhapāla's biography, life and roles played by the disciples who were ordained out of their faiths in the propagation of Buddhism
- Researcher** : Phrakru Thammathonbongkot Kantharo (Kraithong)
- Degree** : Master of Arts (Buddhist Studies)
- Thesis Supervisory Committee**
- : Asst. Dr. Phramaha Tawee Mahapaṇṇo Pali IX, B.A., M.A.
M.Phil., Ph.D.
- : Mr. Rangsi Suthon Pali IX., M.A.
- Date of Graduation** : March 29, 2011.

ABSTRACT

This research is of 3 objectives, namely :- 1) The study of Ven. Phra Raṭṭhapāla's biography in the propagation of Buddhism. 2) The study of the disciples's biography who were ordained out of their faiths in the propagation of Buddhism 3) The Comparative Study of Ven. Phra Raṭṭhapāla's biography and his roles in spreading Buddhism and the roles played by the other disciples who were ordained out of their faiths in the propagation of Buddhism.

From the study, it is found that :-

Ven. Raṭṭhapāla's name is originated from the help given by him to the State which would be broken because of the broken economy. Ven. Raṭṭhapāla's name was received from his wish set up at Phra Padumutra Buddha' time. Ven. Phra Raṭṭhapāla was born in the Raṭṭhapāla's Family that was very rich in Phra Gotama Buddha's time. When the Buddha went on a journey to Guru State for teaching the Dhammas to the people, Mr. Raṭṭhapāla was still a young man and went to listen the Buddha's Dhammadesanā. Then, he had faith in the Buddha's Doctrines, and decided to be ordained as a monk. He asked a permission from the Buddha. The Buddha

did not permit him to be ordained, because he did not get a permission from his parents. At first, his parents did not give him a permission to be ordained, so Raṭṭhapāla, a young man protested his parents by going on a hunger strike until his parents relented him and finally gave him a permission to be ordained as he needed. After his parents gave him the permission to be ordained, Ven. Phra Raṭṭhapāla was ordained by the Buddha's disciples. Not long after his ordination, he attained Arahantaship and was given the state of excellency of faith in the Buddha's Doctrines, and decided to be ordained as a monk in Buddhism.

Ven. Phra Raṭṭhapāla's roles were of two kinds :- the propagation of Buddhism, the teaching of the sermon called Anicca-Lakkhana to his parents and the sermon called 4 Dhammudesas to King Korabhaya.

There are many disciples who were ordained out of their faith and were important in widely spreading Buddhism. When his biography and his spreading of Buddhism is compare with other disciples, it is found that the Ven. Thera were of the important strength in helping the Buddha and the Buddha's principles according their abilities on the side of the excellency which is the special qualification for each disciple.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้เพราะได้รับความช่วยเหลือ ความอนุเคราะห์เป็นอย่างดียิ่งจากท่านเหล่านี้ คือ ผศ. ดร. พระมหาทวี มหาปัญญา ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ และ อาจารย์รังษิ สุทนต์ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้มีเมตตาจัดให้คำปรึกษา ร่วมพิจารณาตรวจแก้ ปรับปรุง ตกแต่ง ให้คำแนะนำ รวมถึงให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการทำวิทยานิพนธ์ด้วยดี ขอกราบขอบคุณ พระครูใบฎีกาสันน ทยรกุโข ที่กรุณาตรวจรูปแบบพร้อมกับคณาจารย์ และเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่ให้คำปรึกษาในการดำเนินงานด้านวิทยานิพนธ์ครั้งนี้เป็นอย่างดียิ่ง

ขอกราบขอบคุณ ผศ.ดร. พระสุธีธรรมานุวัตร คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กราบขอบคุณ ผศ.ดร. พระมหาภุชณะ ตรีโณ ขอบคุณ ดร.นันทพล โรจนโกศล กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ คุณสมบัติ มณฑา คุณจุมพล เอี่ยมสอาด รวมทั้งคณาจารย์ และเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่ได้ช่วยเหลือให้คำปรึกษาในการดำเนินงานด้านวิทยานิพนธ์ครั้งนี้เป็นอย่างดียิ่ง ขอขอบคุณเพื่อน สหธรรมิก กัลยาณมิตร ผู้โอบอ้อมอารีทุกท่านที่ให้กำลังใจและเอื้อเฟื้อด้วยดี ขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหา-มกุฏราชวิทยาลัย ที่ให้คำปรึกษาและแนะนำในการค้นคว้าข้อมูลประกอบการทำวิทยานิพนธ์

คุณงามความดีที่จะเกิดจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ขอน้อมบูชาคุณพระศรีรัตนตรัย คุณมารดาบิดา พระอุปัชฌาจารย์ คณาจารย์ ครูอาจารย์ทุกท่านทั้งที่ได้เอื้อนาม และมีได้เอื้อนามทุกท่าน ที่เป็นปฐนียบุคคล ช่วยประสิทธิประสาทความรู้ ให้ผู้วิจัยได้นำมาใช้ทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี ขอให้คุณงามความดีเหล่านี้ หวนคืนกลับไปถึงทุกท่านที่กล่าวถึงด้วยความปรารถนาดี

พระครูธรรมธรรบงกช คนฺธาโร (ไกรทอง)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๖
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๗
บทที่ ๒ ชีวิตประวัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระรัฐบาล	๑๐
๒.๑ ชีวิตประวัติในอดีตชาติ	๑๐
๒.๑.๑ สมัยพระปฐมบุตรพุทธเจ้ายังไม่ทรงอุปบัติ	๑๑
๒.๑.๒ สมัยพระปฐมบุตรพุทธเจ้า	๑๑
๒.๑.๓ สมัยพระปุสสพุทธเจ้า	๑๓
๒.๒ ชีวิตประวัติในปัจจุบันชาติ	๑๔
๒.๒.๑ รัฐบาลกุดบุตรพึงธรรมกถาแล้วเกิดศรัทธา	๑๔
๒.๒.๒ ธรรมกถาที่ทำให้พระรัฐบาลเกิดศรัทธาออกบวช	๑๕
๒.๓ การออกบวช	๑๕

๒.๓.๑	รัฐบาลกฤษบุตรทูลขออุปสมบท	๑๕
๒.๓.๒	พระพุทธเจ้าไม่อุปสมบทให้บุตรที่มารดาบิดาไม่อนุญาต	๑๕
๒.๓.๓	รัฐบาลกฤษบุตรหาวิธีให้มารดาบิดาอนุญาต	๒๒
๒.๔	การบรรลุลหกรรม	๓๑
๒.๔.๑	บรรลุประอรหัต	๓๑
๒.๔.๒	ระยะเวลาบรรลุประอรหัต	๓๑
๒.๕	คุณสมบัติเฉพาะตัว	๓๒
๒.๕.๑	บวชด้วยศรัทธา	๓๓
๒.๕.๒	เป็นเอตทัคคะด้านบวชด้วยศรัทธา	๓๔
๒.๕.๓	เป็นพระเถระผู้มีศีล ๕	๓๔
๒.๕.๔	ความไม่เป็นผู้ขอ	๓๔
๒.๕.๕	เป็นกฤษบุตร	๓๗
๒.๕.๖	เป็นอริยวงศ์	๓๗
๒.๕.๗	ทูลอาสาพระพุทธองค์	๔๑
๒.๖	ชีวิตในบั้นปลาย	๔๔
๒.๗	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระรัฐบาล	๔๔
๒.๗.๑	แสดงธรรมอนุเคราะห์มารดาบิดา	๔๔
๒.๗.๒	แสดงธรรมแก่พระเจ้าโกรัพยะ	๔๕
๒.๘	สรุป	๔๗
บทที่ ๓	ชีวประวัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวก	๔๕
	ผู้บวชด้วยศรัทธา	
๓.๑	ชีวประวัติในอดีตชาติ	๔๕
๓.๑.๑	พระสาวกผู้ได้ฟังธรรมเทศนาแล้วบวชด้วยศรัทธา	๔๕
๓.๑.๒	พระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธาตั้งแต่ยังไม่ได้ฟัง	๕๖
	พระธรรมเทศนา	
๓.๑.๓	พระสาวกผู้ขอบวชด้วยศรัทธา เสียชีวิตตั้งแต่ยังไม่ได้บวช	๕๗
๓.๑.๔	พระสุทินผู้บวชด้วยศรัทธา มิได้บรรลุลหกรรมใด ๆ	๕๗

๓.๒	ชีวประวัติในปัจจุบันชาติ	๕๕
๓.๒.๑	พระสาวกผู้ได้ฟังธรรมเทศนาแล้วบวชด้วยศรัทธา	๕๕
๓.๒.๒	พระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธาตั้งแต่ยังไม่ได้ฟัง พระธรรมเทศนา	๖๓
๓.๒.๓	พระสาวกผู้ขอบวชด้วยศรัทธา เสียชีวิตตั้งแต่ยังไม่ได้บวช	๖๔
๓.๓	การออกบวช	๖๕
๓.๓.๑	พระสาวกผู้ได้ฟังธรรมเทศนาแล้วบวชด้วยศรัทธา	๖๕
๓.๓.๒	พระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธาตั้งแต่ยังไม่ได้ฟัง พระธรรมเทศนา	๖๘
๓.๓.๓	พระสาวกผู้ขอบวชด้วยศรัทธา เสียชีวิตตั้งแต่ยังไม่ได้บวช	๖๕
๓.๔	การบรรลุมรรค	๖๕
๓.๔.๑	พระสาวกผู้ได้ฟังธรรมเทศนาแล้วบวชด้วยศรัทธา	๓๔
๓.๔.๒	พระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธาตั้งแต่ยังไม่ได้ฟัง พระธรรมเทศนา	๓๔
๓.๔.๓	พระสาวกผู้ขอบวชด้วยศรัทธา เสียชีวิตตั้งแต่ยังไม่ได้บวช	๓๔
๓.๕	คุณสมบัติเฉพาะตัว	๓๕
๓.๕.๑	พระสาวกผู้ได้ฟังธรรมเทศนาแล้วบวชด้วยศรัทธา	
๓.๕.๒	พระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธาตั้งแต่ยังไม่ได้ฟัง พระธรรมเทศนา	๓๕
๓.๕.๓	พระสาวกผู้ขอบวชด้วยศรัทธา เสียชีวิตตั้งแต่ยังไม่ได้บวช	๘๒
๓.๖	ชีวิตในบั้นปลาย	
๓.๖.๑	พระสาวกผู้ได้ฟังธรรมเทศนาแล้วบวชด้วยศรัทธา	๘๒
๓.๖.๒	พระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธาตั้งแต่ยังไม่ได้ฟัง พระธรรมเทศนา	๘๒
๓.๗	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธา	๘๒
๓.๗.๑	พระสาวกผู้ได้ฟังธรรมเทศนาแล้วบวชด้วยศรัทธา	๘๕
๓.๗.๒	พระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธาตั้งแต่ยังไม่ได้ฟัง พระธรรมเทศนา	๘๖

	ช
๓.๘ สรุป	๘๖
บทที่ ๔ เปรียบเทียบชีวประวัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระรัฐบาล และพระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธา	๘๗
๔.๑ เปรียบเทียบในประเด็นที่คล้ายคลึงกัน	๘๗
๔.๑.๑ เปรียบเทียบการบำเพ็ญบารมี และการพบพระพุทธเจ้าใน อดีตชาติ	๘๗
๔.๑.๒ เปรียบเทียบการออกบวช	๘๘
๔.๒ เปรียบเทียบในประเด็นที่แตกต่างกัน	๘๘
๔.๒.๑ เปรียบเทียบคุณสมบัติเฉพาะตัวด้านเอตทัคคะ	๘๘
๔.๒.๒ เปรียบเทียบชาติกำเนิดในอดีตชาติและปัจจุบันชาติ	๘๘
๔.๒.๓ เปรียบเทียบการศรัทธาออกบวช	๘๘
๔.๒.๔ เปรียบเทียบการบรรลุมรรค	๘๘
๔.๓ สรุป	๙๐
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๙๑
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๙๑
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๙๔
บรรณานุกรม	๙๖
ภาคผนวก	๙๘
ประวัติผู้วิจัย	๑๐๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์พระไตรปิฎก

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ อ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยจะแจ้งเล่ม/ ชื่อ/หน้า ตามลำดับดังนี้ ตัวเลขข้างต้นหมายถึง เล่มที่ ตัวเลขตรงกลางหมายถึง ชื่อที่ และตัวเลขสุดท้ายหมายถึงหน้า เช่น ที.สี. (ไทย) ๕/๒๗๖/๕๘. หมายถึง ทีฆนิกาย สीलขันธวรรค ภาษาไทย เล่ม ๕ ชื่อที่ ๒๗๖ หน้า ๕๘ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ เรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ภิกขุณี. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	ภิกขุณีวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สीलขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปัลลณาสกั	(ภาษาไทย)
สั.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
สั.ข. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ขันธวารวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ทุก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (ไทย)	=	อังกุตตรนิกาย	มโนรทปุรณี	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.นวก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	นวกนิบาต	(ภาษาไทย)

ช.ธ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ช.อุ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อุทาน	(ภาษาไทย)
ช.อิติ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ช.สุ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ช.ม. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิเทศ	(ภาษาไทย)
ช.ชา.จตุตถาลีส. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จัตตาลีสนิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
ช.จู. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	จูพนิตเทศ	(ภาษาไทย)
ช.พุทธ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	พุทธวงศ์	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	ปุคคบัญญัติ	(ภาษาไทย)
อภิ.ปุ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	ปุคคบัญญัติ	(ภาษาไทย)

๒. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถถา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ อ้างอิงเลขเกี่ยวกับพระไตรปิฎกอรรถถาแปลฉบับมหามกุฏฯ โดยจะแจ้งเล่ม/ ภาค/ หน้า ตามลำดับดังนี้ ตัวเลขข้างต้นหมายถึง เล่มที่ ตัวเลขตรงกลางหมายถึง ภาคที่ และตัวเลขสุดท้ายหมายถึงหน้า เช่น ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๒/๑๙๕. หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค อรรถถาภาษาไทย เล่ม ๑ ภาค ๒ หน้า ๑๙๕ ฉบับมหา-มกุฏราชวิทยาลัย เรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังต่อไปนี้

อรรถถาพระวินัยปิฎก

วิ.มหา.อ.(ไทย)	=	วินัยปิฎก	สมันตปาสาทิกา	มหาวิภังค์อรรถถา	(ภาษาไทย)
----------------	---	-----------	---------------	------------------	-----------

อรรถถาพระสุตตันตปิฎก

ที.สี.อ. (ไทย)	=	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	สีลขันธวรรคอรรถถา	(ภาษาไทย)
ที.ม.อ. (ไทย)	=	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	มหาวรรคอรรถถา	(ภาษาไทย)
ที.ปา.อ. (ไทย)	=	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	ปาฎีกวรรคอรรถถา	(ภาษาไทย)

ม.ม.อ. (ไทย) =	มัชฌิมนิกาย	ปปัญจสูทนี	มัชฌิมปิ่นณาสก์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.อ. (ไทย) =	อังคุตตรนิกาย	มโนรทปุรณี	เอกกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.จตุก.อ. (ไทย) =	อังคุตตรนิกาย	มโนรทปุรณี	จตุกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.อ. (ไทย) =	อังคุตตรนิกาย	มโนรทปุรณี	ปัญจกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ช.ธ.อ. (ไทย) =	ชุตตนิกาย		ธรรมบทอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ช.สุ.อ. (ไทย) =	ชุตตนิกาย	ปรมัตตโชติกา	สุตตนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ช.เถร.อ. (ไทย) =	ชุตตนิกาย	ปรมัตตทีปนี	เถรคาถาอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ช.ชา.ฉก.อ. (ไทย) =	ชุตตนิกาย		ฉักกนิบาตชาดกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ช.ชา.ปกิณณก.อ. (ไทย) =	ชุตตนิกาย		ปกิณณกนิบาตชาดก อรรถกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประเภทเทวนิยมที่สอนหลักศีลธรรม ให้พิสูจน์ด้วยตนเองก่อนจะเชื่อ พระบรมศาสดาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนสังฆธรรม คือความจริงแท้ของชีวิตและกฎธรรมชาติที่มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งบุคคลอื่นมากนัก และสอนให้พึ่งตนเองก่อน ดังพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงมีตนเป็นเกาะ^๑ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง จงมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่เกิด..”^๒ พระพุทธองค์ตรัสสอนส่งเสริมและกระตุ้นเตือนให้บุคคลแต่ละบุคคลพัฒนาและทำความหลุดพ้นของตนให้สำเร็จ^๓ โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง หัวใจของพระพุทธศาสนาคือ ละเว้นความชั่ว หมั่นทำความดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ พระพุทธศาสนากล่าวว่า สิ่งทั้งหลายในโลกนี้ต่างมีเหตุให้เกิด เมื่อมีเหตุเกิดขึ้นผลก็เกิดขึ้น เมื่อเหตุนั้นไม่มีอีกแล้วผลก็ดับไป เป็นศาสนาที่เกิดขึ้นเพื่อปรับปรุงและแก้ไขสังคมอินเดียในยุคนั้นให้ดีขึ้นจากการกดขี่ โดยการถือขึ้น วรรณะของศาสนาพราหมณ์ที่ทำให้เกิดการเหลื่อมล้ำในทางสังคม

ทางพระพุทธศาสนาในวงพุทธบริษัท คฤหัสถ์กราบไหว้แสดงความเคารพแก่พระภิกษุ ส่วนในหมู่พระภิกษุแสดงความเคารพกันตามลำดับความแก่อ่อนโดยพรรษา หรือตามลำดับอายุสมาธิภาพในหมู่สงฆ์ พระภิกษุที่อ่อนพรรษากว่ากราบไหว้พระภิกษุที่แก่พรรษากว่า การแสดงความเคารพกันตามความหมายแห่งพระพุทธศาสนาอย่างนี้ มิใช่เป็นเรื่องแสดงความสูงต่ำ ไม่ว่าจะในเรื่องเกียรติยศ อำนาจภายนอก หรือคุณธรรมภายใน อย่างไรก็ตาม ในด้านคุณธรรมภายใน คฤหัสถ์แม้เป็นอริยบุคคลชั้นสูงก็กราบไหว้ภิกษุที่ยังเป็นปุถุชน ส่วนในหมู่พระสงฆ์ พระภิกษุผู้เป็นอริยบุคคลสูงสุด ก็เป็นพระอรหันต์ แต่อ่อน

^๑ มีตนเป็นเกาะ หมายถึงทำตนให้พ้นจากห่วงน้ำ คือ โอะฆะ ๔ เหมือนกับเกาะกลางมหาสมุทรที่น้ำท่วมไม่ถึง (ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๐/๕๕).

^๒ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๐/๕๕.

^๓ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๕๐/๕๐.

พรรษาว่า ก็แสดงความเคารพแก่พระภิกษุผู้แก่พรรษาว่า การกำหนดเอาอายุ
สมาธิภาพเป็นหลักแสดงความเคารพกันนี้ เป็นวิธีที่เหมาะสม สะดวก และได้ผลจริงจัง
ในทางปฏิบัติ สมตามวัตถุประสงค์ของพระพุทธเจ้าที่ทรงมุ่งให้สงฆ์เป็นแบบอย่างในเรื่อง
ไม่มีการถือชั้นวรรณะ^๔

ในพุทธบริษัท ๔ พระพุทธเจ้าทรงมีพระประสงค์ที่จะให้กลุ่มนักบวชคือภิกษุ
และภิกษุณีเป็นแบบอย่าง เป็นบุคคลตัวอย่างของสังคัมพุทธ จะสังเกตได้จากระเบียบกฎเกณฑ์
ต่าง ๆ ในการพิจารณารับบุคคลเข้ามาสู่สังคัมสงฆ์ ในสมัยแรกพระพุทธเจ้าทรงดำเนินการ
ด้วยพระองค์เอง และมีพระอรหันตสาวกเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
พระพุทธองค์ทรงส่งพระอรหันต์ ๖๐ รูป ไปประกาศศาสนา ได้รับสั่งกับภิกษุเหล่านั้นว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วง^๕ ทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้
พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง..จงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชน..เพื่ออนุเคราะห์..
เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป
จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น.....ในท่ามกลาง.....ในที่สุดจงประกาศพรหมจรรย์
พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนสัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อยมีอยู่
ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม..แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม^๖

จากพระพุทธานุญาต ทำให้ทราบว่าพระพุทธองค์ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณที่จะ
ทรงช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้หลุดพ้นจากบ่วงกรรมอันเป็นทุกข์ เมื่อพระสาวกทั้งหมดได้บรรลุ
ความหลุดพ้นแล้วเช่นเดียวกับพระองค์จึงมีรับสั่งให้พระสาวกทั้งหลายจาริกแยกย้ายกันไป
ประกาศพระพุทธศาสนาเพื่อหวังผลให้พระพุทธศาสนานั้นได้แผ่ไปให้ไพศาลทั้งทางคุณภาพ
และปริมาณ ต่อมาทรงมีพระพุทธบัญญัติให้พระสงฆ์สาวกดำเนินการกันเอง นับว่าเป็น
ขั้นตอนสำคัญที่ใช้เป็นหลักเกณฑ์พิจารณารับบุคคลเข้ามาสู่สังคัมสงฆ์ ที่จะต้องดำเนินการ

^๔ ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๔๓๗, ๔๕๔.

^๕ บ่วง ในที่นี้ หมายถึง โลกะ (วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐).

^๖ ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

พิจารณากันอย่างละเอียดรอบคอบ โดยเฉพาะการอุปสมบทด้วยวิธีญัตติจตุตถกรรมวาจาที่
คณะสงฆ์ได้ใช้เป็นหลักปฏิบัติมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลตราบถึงในปัจจุบัน^๓

พระรัฐบาลเป็นพระมหาสาวกองค์หนึ่งใน ๘๐ องค์ที่มีความสำคัญในการ
ประกาศพระพุทธศาสนา มีชีวประวัติและความเป็นมาของพระรัฐบาล (พระไตรปิฎกเขียน
รัฐบาล) ว่า รัฐบาลกุลบุตรเกิดในตระกูลหบดี เป็นชาวอุลลโกฏฐิตนิคม แคว้นกुरु ฟังธรรม
จากพระพุทธเจ้าแล้วเกิดความเลื่อมใสทูลขอบวช พระองค์รับสั่งให้ขออนุญาตจากมารดาบิดา
ก่อน แต่ไม่ได้รับอนุญาตจึงอดอาหารยอมตายหากไม่ได้บวช ในที่สุดมารดาบิดาอนุญาตให้
บวช ครั้นออกบวชแล้วไม่นานก็บรรลุพระอรหัตผล ต่อมาท่านได้กลับไปเยี่ยมมารดาบิดา
บิดาของท่านจำไม่ได้จึงด่าว่า แต่นางทาสีจำท่านได้ไปบอกแก่บิดาของท่านนิมนต์ให้ไปฉัน
ภัตตาหารที่บ้าน จากนั้นแสดงธรรมให้มารดาบิดาฟังแล้วกลับไปพักที่พระราชอุทยานและได้
สนทนาธรรมกับพระเจ้าโกรพยะเรื่องที่ท่านได้รู้เห็นหรือได้ฟังอะไรจึงเกิดศรัทธาออกบวช^๔

พระรัฐบาลเถระได้มีส่วนสำคัญผู้หนึ่งในการช่วยแบ่งเบาภาระของพระศาสดา
ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังกล่าวมา ในวาระสุดท้ายท่านนิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพาน
ดับสังขารดับโงหาเรที่ท่านกล่าวว่า ชาตีสิ้นแล้ว ภพใหม่ไม่มีอีกแล้วฯ ท่านได้ช่วยในกิจ
พระศาสนาตามสมควรแก่กำลังความสามารถและเป็นผู้ที่มีศรัทธาอย่างแรงกล้าในการบวช
ถึงกับยอมอดอาหารจนสิ้นชีวิตหากไม่ได้รับอนุญาตให้บวชจากมารดาบิดา อันสืบ
เนื่องมาจากการที่ท่านได้ตั้งความปรารถนาไว้ในอดีตชาติ ท่านจึงได้รับการยกย่องจาก
พระพุทธเจ้าว่า “รัฐบาลเลิศกว่าภิกษุสาวกทั้งหลายของเรา ผู้บวชด้วยศรัทธา”^๕

ประวัติและผลงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระรัฐบาลนั้น มีกระจัด
กระจายอยู่ในพระไตรปิฎก อรรถกถาและหนังสือ ตำราอื่น ๆ จึงเป็นการยากต่อบุคคลทั่วไปที่
ต้องการศึกษาค้นคว้า สนใจในหมู่ผู้ที่ใคร่จะเรียนรู้ที่ต้องการทราบเกี่ยวกับพระพุทธรูปที่
สำคัญ โดยเฉพาะพระรัฐบาล

^๓ แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕-๓๑.

^๔ ม.ม. (ไทย) ๑๓/-/[๗๒-๗๔].

^๕ คุรยละเอียดใน อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๐๐/๒๘.

ถึงแม้ว่าชีวประวัติและผลงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระรัฐบาล จะมีไม่มากมายเท่ากับพระอสีตีสาวก (พระมหาสาวกผู้ใหญ่ ๘๐ รูป)^{๑๑} องค์กรอื่น ๆ แต่ หลักธรรมที่ท่านพระรัฐบาลแสดงโปรดโฆมบิดามารดา การแสดงหัวข้อธรรมแบบถาม-ตอบ ด้วยอุปมาโวหารที่สมบูรณ์จากการสนทนาธรรมกับพระเจ้าโกรัพยะ และชีวประวัติของ พระรัฐบาล ผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายด้านเป็นผู้บวชด้วยศรัทธา ก็เป็นเรื่องที่น่าสนใจให้ศึกษาค้นคว้า

ผู้วิจัย เลือกทำวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ เพราะเห็นถึงความสำคัญในชีวประวัติของ พระรัฐบาล การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธาและเปรียบเทียบ ชิวประวัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระรัฐบาลและพระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธา

ดังนั้น จึงเป็นที่น่าสนใจศึกษาชีวประวัติพระรัฐบาล การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระรัฐบาล เปรียบเทียบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระรัฐบาลและพระสาวกผู้บวช ด้วยศรัทธาเป็นอย่างไร เพื่อนำมาใช้ประยุกต์ดำเนินชีวิต สร้างศรัทธาในสังคม เพื่อสังคมไทย ปัจจุบันจะได้มีความเข้าใจคำสอนในพระพุทธศาสนา มีศรัทธาในการบวช ประพฤติปฏิบัติ ตนได้อย่างถูกต้องตามพระพุทธรบัตถบัญญัติ ย่อมจะช่วยให้สังคมไทยเกิดประโยชน์และเป็น การต่ออายุพระพุทธศาสนาให้วัฒนายั่งยืนอย่างมั่นคงสืบไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาชีวประวัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระรัฐบาล

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาชีวประวัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวกผู้บวช ด้วยศรัทธา

๑.๒.๓ เพื่อเปรียบเทียบชีวประวัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระรัฐบาลและพระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธา

^{๑๑}พระอสีติมหาสาวก แปลว่าพระสาวกผู้ใหญ่ ๘๐ องค์ หมายถึงพระเถระผู้ใหญ่ซึ่งล้วนเป็นกำลังสำคัญ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลและส่วนใหญ่จะได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าให้เป็นเอตทัคคะ, พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๘ ราชบัณฑิต), คำวัด พจนานุกรมเพื่อการศึกษาศาสนศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๘๗.

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้จะศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นหลัก จากหนังสือ วิทยานิพนธ์ หรืองานวิจัย บทความ วารสาร ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ ชีวิตประวัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระรัฐบาลเป็นอย่างไร

๑.๔.๒ ชีวิตประวัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธาเป็นอย่างไร

๑.๔.๓. เมื่อเปรียบเทียบชีวิตประวัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระรัฐบาลและพระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธาแล้ว เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ รัฐบาล รัฐบาล รัฐบาล หรือ รัฐบาล รัฐบาลละ หมายถึง พระรัฐบาลพระเถระมหาสาวกองค์หนึ่งในพระอสิตสาวก เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเลิศกว่าผู้ใดในด้านผู้บวชด้วยศรัทธา

๑.๕.๒ พระสาวก หมายถึง พุทธสาวก สาวกของพระพุทธเจ้าผู้บวชด้วยศรัทธา

๑.๕.๓ บทบาท หมายถึง บทบาทของพระรัฐบาลและพระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธา ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการแสดงธรรม สนทนาธรรม แนะนำคำสอนของพระพุทธเจ้าแก่พุทธบริษัทและบุคคลทั่วไป

๑.๕.๔ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การทำให้ขยายออกไป การทำให้แพร่หลาย ในที่นี้หมายถึง การแสดงธรรม การสนทนาธรรม การแนะนำคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยพระรัฐบาลและพุทธสาวกผู้บวชด้วยศรัทธา

๑.๕.๕ เอตทัคคะ หมายถึง ตำแหน่งอันยอดเยี่ยมสูงสุดที่พระพุทธเจ้าประทานให้แก่พระสาวกทั้งฝ่ายภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ผู้มีความสามารถ มีความชำนาญเป็นเลิศเฉพาะด้าน เพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ได้รับตำแหน่งนั้น ซึ่งจะพึงได้ด้วยการตั้งความปรารถนาแล้วบำเพ็ญบารมีมาในอดีตชาติ

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ว่า พระรัฐบาล คือ พระมหาสาวกองค์หนึ่ง เป็นบุตรแห่งตระกูลหัวหน้าในอุลลโกฏฐิตนิคมในแคว้นกुरु ฟังธรรมแล้วมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามาก ลาบิคารดาบวช แต่ไม่ได้รับอนุญาต เสียใจและอดอาหารจะได้อายุเสียชีวิต บิคารดาจึงต้องอนุญาต ออกบวชแล้วไม่นานก็ได้สำเร็จพระอรหันต์ ได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในทางบวชด้วยศรัทธา

๑.๖.๒ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) กล่าวไว้ในหนังสือพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำว่า เอตทัคคะ เป็นตำแหน่งพิเศษที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องพระสาวก ผู้มีความเป็นเลิศทางใดทางหนึ่ง โดยทรงพิจารณาถึงคุณธรรมหรือความรู้ความสามารถเฉพาะตัวที่ขอดีเยี่ยมกว่าพระสาวกอื่น พระสาวกที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะมีทั้งฝ่ายภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา เอตทัคคะมีเฉพาะในครั้งพุทธกาลเท่านั้น เพราะพระพุทธเจ้าทรงตั้งเอง

๑.๖.๓ พระครูกัลยาสิทธิวัฒน์ (สมาน กัลยาณมฺโม) กล่าวไว้ในหนังสือเอตทัคคะในพระพุทธศาสนาว่า พระรัฐบาลเป็นบุตรของเศรษฐีผู้ที่มีชื่อว่ารัฐบาลเหมือนกัน รัฐบาลเศรษฐีผู้เป็นบิดา เป็นหัวหน้าหมู่บ้านอุลลโกฏฐิตนิคม ในแคว้นกुरु ได้ฟังพระพุทธเจ้าแสดงธรรมแล้วเกิดศรัทธาเลื่อมใสจึงเข้าเฝ้ากราบทูลขออุปสมบท ทรงให้ไปขออนุญาตบิดามารดา ก่อน เมื่อไม่ได้รับอนุญาตจึงไม่ยอมกินอาหารขอยอมตายถ้าไม่ได้บวช ภายหลังบิดามารดาจึงได้อนุญาต เพราะเหตุนี้พระบรมศาสดาจึงทรงยกย่องท่านในตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้บวชด้วยศรัทธา^{๑๑}

๑.๖.๔ พระมหาพุทธกร ปญญาสิริ (สัจจรัตนพงศ์) กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”ว่า ศรัทธาใน

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๔๘.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๘, ราชบัณฑิต), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำว่า, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔๒๑.

^{๑๑} พระครูกัลยาสิทธิวัฒน์ (สมาน กัลยาณมฺโม), เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๔), หน้า ๑๖๘-๑๗๑.

พระพุทธศาสนา คือความเชื่อที่มีอิสระ ไม่ยึดติดในกรอบใด ๆ เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ โดยมุ่งตรงต่อสิ่งที่จริง มีลักษณะที่ประกอบปัญญาและมีเหตุผล ได้แก่การสดับจากภายนอก การไตร่ตรองด้วยใจและการฝึกปฏิบัติจนเกิดผล มีหน้าที่ทำลายความไม่เชื่อ (อสังขย) และความลังเลสงสัยในใจ (วิจิกิจฉา) เป็นปัจจัยก่อให้เกิด ปิติ สุข สนิท สมานและปัญญา^{๔๔}

๑.๖.๕ จำเนียร ทรงฤกษ์ กล่าวไว้ในหนังสือ ชีวประวัติพุทธสาวก (พระอัสติสาวก) เล่ม ๒ ว่า อดีตชาติในสมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ พญานาคถวายทานพระปทุมุตตรพุทธเจ้า แล้วตั้งความปรารถนาเป็นพระโอรสของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในอนาคตกาล ส่วนท้าวสักกะทรงถวายทานพระปทุมุตตรพุทธเจ้า แล้วตั้งความปรารถนาเป็นผู้ที่เลิศกว่าพระภิกษุทั้งหลายผู้บวชด้วยศรัทธา ครั้นลุมมาถึงพุทธกาลของพระสมณโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้า ส่วนท้าวสักกะได้เกิดเป็นบุตรของท่านรัฐपालเศรษฐี ผู้เป็นหัวหน้าของหมู่ชนชาวอุลลโกฏฐิตนิคม คือนิคมที่มีฝูงจางบริบูรณ์ในแคว้นกุ่มมีชื่อว่า รัฐपाल^{๔๕}

๑.๖.๖ ธนาภิต กล่าวไว้ในหนังสือ เอตทัคคะ ผู้เป็นเลิศด้านต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาว่า อัสติสาวก คือพระสาวกผู้ใหญ่ ๘๐ องค์ซึ่งบวชในยุคต้นพุทธกาล มีผู้ที่เป็นเอตทัคคะในด้านศรัทธา เช่น พระรัฐपालเถระหรือพระรัฐฐบาลเถระ เป็นเอตทัคคะในด้านผู้บวชศรัทธา พระวัคคิเถระ เป็นเอตทัคคะในด้านศรัทธาวิมุตติ (หลุดพ้นจากกิเลสด้วยศรัทธา) คู่กับพระสิงคาลมาตาเถรี เป็นเอตทัคคะในด้านศรัทธาวิมุตติ (หลุดพ้นจากกิเลสด้วยศรัทธา) และสุธัมมพัฏฐอุบาสก เป็นเอตทัคคะในด้านผู้มีศรัทธาไม่หวั่นไหว^{๔๖}

๑.๖.๗ บรรณจบ บรรณรุจิ กล่าวไว้ในหนังสือ อัสติมหาสาวกว่า พระรัฐบาลเกิดในวาระไวยะ ในอุลลโกฏฐิตนิคม เหตุที่ตระกูลท่านชื่อว่ารัฐบาล เพราะครั้งหนึ่งตระกูลท่านได้สละทรัพย์สินค้ำจุนฐานะของแคว้นที่กำลังล่มสลายให้กลับมั่นคงอยู่ได้จนปัจจุบัน คนทั่วไปจึงอาศัยเหตุการณ์นั้นเรียกตระกูลท่านว่ารัฐบาล ออกบวชเมื่อคราวพระพุทธเจ้าเสด็จไปยังอุลลโกฏฐิตนิคม ได้เข้าฟังธรรมแล้วเกิดศรัทธาอยากออกบวช แต่

^{๔๔}พระมหาอุทธร ปัญญาสิริ (สังจรัตนพงศ์), “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔๗), หน้าบทคัดย่อ.

^{๔๕}จำเนียร ทรงฤกษ์, ชีวประวัติพุทธสาวก (พระอัสติสาวก) เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : หจก.ทิพย์วิสุทธ์, ๒๕๔๕), ๒๕๔๕, หน้า ๓๑๔-๓๒๐.

^{๔๖}ธนาภิต, เอตทัคคะ ผู้เป็นเลิศด้านต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

พระพุทธเจ้าให้ไปขออนุญาตจากบิดามารดาก่อน แต่ไม่ได้รับอนุญาตจึงอดข้าวประท้วง ต่อมาได้รับอนุญาตให้บวชและได้บรรลุนิพพานแล้ว ได้เดินทางไปยังบ้านเกิดเพื่อแสดงธรรม โปรดมารดาบิดาและพระเจ้าโกศพระยะจนมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา^{๑๓}

๑.๖.๘ รังษิ สุทนต์ กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์พุทธศาสนศตวรรษที่ ๑๖ “การศึกษา วิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”ว่า พระพุทธเจ้า พระนามว่าปทุมุตตระ เป็นพระพุทธเจ้าที่พระอรหันตสาวกระดับเอตทัคคะของพระพุทธเจ้า- โคดมเกือบทุกท่านได้เคยเกิดพบมาแล้ว มีพระประวัติโดยย่อ คือ พระพุทธเจ้าพระนามว่า ปทุมุตตระ เสด็จอุบัติในตระกูลกษัตริย์ในกรุงหงสาวดี พระบิดาพระนามว่าอานนท์ พระมารดาพระนามว่าสุชาดา พระองค์มีปราสาทที่พระบิดาโปรดให้สร้างเป็นที่ประทับ ๓ หลัง คือ ปราสาทนารี ปราสาทพาหนะ ปราสาทยศวดี มีพระมเหสีพระนามว่าวาสุลัตตดาเทวี มีพระโอรสพระนามว่าอูตตระ มีพระสนมনারีกำนัลใน ๔ หมื่น ๓ พันนาง ทรงครอง ฌราวาสวิสัยอยู่ ๑ หมื่นปี ทรงทอดพระเนตรเห็นเทวทูต ๔ คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตายและ บรรพชิต แล้วจึงเสด็จออกผนวช โดยประทับยศวดีปราสาทเป็นราชยานเสด็จออกผนวช ทรงบำเพ็ญเพียรอยู่ ๗ วันจึงสำเร็จพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ณ ต้นสละ (ต้นข้าน้ำ) หรือต้นสาละ^{๑๔}

จากการศึกษางานวิจัยหนังสือที่เกี่ยวข้องพบว่ากล่าวถึงพระมหาสาวกทั้งหลาย เป็นจำนวนมากที่บวชด้วยศรัทธา แต่ก็ไม่ได้วิจัย หรืออธิบายเกี่ยวกับเรื่องพระรัฐบาลและ พระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธาโดยเฉพาะ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการจะศึกษาเรื่องพระรัฐบาลว่ามีชีวิตประวัติในอดีตชาติ ปัจจุบันชาติอย่างไร มีคุณสมบัติพิเศษอย่างไร มีบทบาทในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาอย่างไร พระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธามีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อย่างไร และเปรียบเทียบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระรัฐบาลและพระสาวกผู้บวชด้วย ศรัทธาว่าเหมือนกันและแตกต่างกันอย่างไร

^{๑๓} บรรจบ บรรณรุจิ, อสีติมหาสาวก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนพุทธสถาน, ๒๕๓๕), หน้า ๒๖๕-๒๘๒.

^{๑๔} รังษิ สุทนต์, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศตวรรษที่ ๑๖, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๑.

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ รวบรวมข้อมูลจาก เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎก

๑.๗.๒ รวบรวมข้อมูลจาก เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ วรรณคดี ปรกณวิเสส เอกสารงานวิจัย หนังสือ ตำราและอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการงานวิจัยเรื่องนี้

๑.๗.๓ วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบปัญหางานวิจัยที่ต้องการทราบ

๑.๗.๔ สรุปผลของการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบชีวประวัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระรัฐบาล

๑.๘.๒ ทำให้ทราบชีวประวัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธา

๑.๘.๓ ทำให้ทราบการเปรียบเทียบชีวประวัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระรัฐบาล และพระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธา

บทที่ ๒

ชีวประวัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระรัฐบาล

พระรัฐบาล เป็นพระมหาสาวกองค์หนึ่ง เป็นพระอรหันตสาวก เป็นหนึ่งในพระอสีติมหาสาวก (พระสาวกผู้ใหญ่ บางทีเรียกอนุพุทธ มี ๘๐ องค์)^๑ ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในพระพุทธศาสนา เป็นพระเถระที่เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ช่วยเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนและช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์ จนได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า ‘รัฐบาลเลิศกว่าภิกษุสาวกทั้งหลายของเรา ผู้บวชด้วยศรัทธา’^๒

การศึกษาชีวประวัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระรัฐบาล ผู้วิจัยจะศึกษาในประเด็น ๑) ชีวประวัติในอดีตชาติ ๒) ชีวประวัติในปัจจุบันชาติ ๓) การออกบวช ๔) การบรรลุนิพพาน ๕) คุณสมบัติเฉพาะตัว ๖) ชีวิตในบั้นปลาย ๗) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระรัฐบาล ดังต่อไปนี้

๒.๑ ชีวประวัติในอดีตชาติ

๒.๑.๑ สมัยพระปฐมบุตรพุทธเจ้ายังไม่ทรงอุบัติ

มีกุมภพินีสองคนแห่งกรุงหงสวดี ทั้งสองมีศรัทธาเลื่อมใสจึงตั้งโรงงานสำหรับคนเจ็บไข้ คนเดินทางและยาก วันหนึ่งมีดาบส ๕๐๐ รูปที่อาศัยอยู่ในภูเขามาถึงกรุงหงสวดี คนทั้งสองจึงแบ่งดาบสเพื่อบำรุงดูแลกันคนละครึ่ง เมื่อดาบสบริโภคน้ำแล้วอนุโมทนา ดาบสรูปหนึ่งพรรณนาคูณของภพท้าวสักกะ ดาบสอีกรูปหนึ่งพรรณนาคูณของภพนาคราช กุมภพินีสองคนนั้น คนหนึ่งปรารถนาภพท้าวสักกะจึงไปบังเกิดเป็นท้าวสักกะ ส่วนอีกคนหนึ่งปรารถนาภพนาคจึงได้บังเกิดเป็นนาคราช ชื่อปาลิตะ

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๕๑.

^๒ อ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๑๐/๒๘.

^๓ กุมภพินี คือคนมีทรัพย์, คนมั่งคั่ง, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕.

๒.๑.๒ สมัยพระปทุมุตตรพุทธเจ้า

เมื่อพระปทุมุตตรพุทธเจ้าทรงอุบัติ ท้าวสักกะเมื่อได้พบกับนาคราช ซึ่งเป็นสหายเก่าตั้งแต่ครั้งอดีตชาติได้ชักชวนให้ทำบุญกุศล ท้าวสักกะแนะนำให้พระยานาคราชถวายทานแด่พระปทุมุตตรพุทธเจ้าแล้วตั้งความปรารถนาว่าจะอยู่ในภพนี้ เราทั้งสองจะได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ปาตินาคราชนิมนต์พระปทุมุตตรพุทธเจ้า พร้อมด้วย พระพุทธสาวก ๑๐๐,๐๐๐ รูป และสามเณรอุปเวตตะ โอรสของพระปทุมุตตรพุทธเจ้า แล้วถวายมหาทาน ๗ วัน ในวันที่ ๗ ได้ถวายผ้าทิพย์แต่ภิกษุสงฆ์ อันมีพระพุทธรูปเป็นประธานแล้วตั้งความปรารถนาในตำแหน่งสามเณรนั้น พระปทุมุตตรพุทธเจ้าทรงตรวจเห็นว่าในอนาคตกาล ปาตินาคราชจะได้เป็น ราหุลกุมาร พระราชโอรสของพระพุทธเจ้าพระนามว่า โคตมะ จึงตรัสว่า ‘ความปรารถนาของท่านจักสำเร็จ’ ท้าวสักกะก็ถวายมหาทาน ๗ วันเช่นเดียวกัน เห็นกุลบุตรชื่อรัฐपालะ ผู้ดำรงรัฐที่แบ่งแยกกัน แล้วบวชด้วยศรัทธา จึงตั้ง ความปรารถนาว่า ในอนาคตกาล เมื่อพระพุทธรูปอุบัติในโลก ขอให้ข้าพระองค์บังเกิดในตระกูลที่สามารถดำรงรัฐที่แบ่งแยกกัน พึงได้มีชื่อว่า รัฐपालะ ผู้บวชด้วยศรัทธาเหมือนกุลบุตรผู้นี้ พระปทุมุตตรพุทธเจ้าทรงทราบว่าการปรารถนาจักสำเร็จ จึงตรัสพระคาถาว่า

ตระกูลใดชื่อตระกูลรัฐपालะ จักมี
อยู่เพื่อเลี้ยงคนสี่วรรณะ พร้อมทั้งพระราช
กุลบุตรผู้นี้จะเกิดในตระกูลนั้น^๔

เหตุที่ได้ชื่อว่า รัฐपाल พระพุทธโฆษาจารย์กล่าวที่มาของชื่อพระรัฐपाल ในอรรถกถารัฐपालสูตรว่า

ที่ชื่อว่า รัฐपालะ เพราะเป็นผู้ที่สามารถดำรงรัฐที่แบ่งแยกได้ ชื่อท่านพระรัฐपाल เกิดตั้งแต่ครั้งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า ปทุมุตตระ^๕ ในปลาย ๑๐๐,๐๐๐ กัป ก่อนกัปนี้ เมื่อพระปทุมุตตรพุทธเจ้าอุบัติขึ้น มีภิกษุ ๑๐๐,๐๐๐ รูป เป็นพุทธสาวก เสด็จจาริก เพื่อโปรดโลก^๖

^๔ ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๔๘-๔๙ (มมร.).

^๕ พระพุทธรูปพระนามว่า ปทุมุตตระ มีพระชนก พระนามว่า พระเจ้าอนันต๊ะ มีพระชนนี พระนามว่า พระนางสุชาดา ณ นครหงสวดี, (ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๔๗ (มมร.).

^๖ ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๔๗ (มมร.).

พระราชโอรสท่านกล่าวประวัติของตนไว้ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย
อปทาน รัชกาลเถรปทาน^๓ ว่าด้วยผลแห่งการถวายช้างกล่าวถึงอานิสงส์ที่ท่านได้ถวายช้างว่า
ในอดีตชาติ สมัยพระปทุมุตตรพุทธเจ้า ครั้งที่ท่านมาเกิดเป็นมหาชนเศรษฐี สมัย
นั้นท่านได้สละเสียบยงทั้งหมดให้เป็นทานและได้ถวายช้างประเสริฐแด่พระผู้มีพระภาค^๔

พญาช้างนั้นงดงามด้วยเสวตฉัตร
พร้อมทั้งเครื่องประดับและกาญจนา
ข้าพเจ้าให้ตีราคา ทั้งหมดนั้นแล้ว
ให้สร้างสังฆาราม ด้วยราคาช้างนั้น^๕

เราได้ถวายช้างเชือกประเสริฐ มิ่งงาม เป็นราชพาหนะ พร้อมทั้งลูกช้างอันมีงา กั้น
ฉัตรขาวแด่พระผู้มีพระภาคพระนามว่าปทุมุตตรเราซื้อสถานที่นั้นทั้งหมดแล้ว ได้ให้
สร้างอารามถวายแก่สงฆ์ สร้างปราสาทไว้ภายในวิหารนั้น ๕๔,๐๐๐ หลังได้ทำทานดัง
ห้วงน้ำใหญ่แล้วมอบถวายแด่พระพุทธรเจ้า^๖

พระราชโอรสได้ถวายช้างทรง ให้เป็นพาหนะแด่พระปทุมุตตรพุทธเจ้า และได้
ตีราคาช้างพร้อมทั้งเครื่องประดับ แล้วให้สร้างสังฆารามถวาย พระปทุมุตตรพุทธเจ้า
ทรงประกาศผลบุญที่ท่านทำแล้ว ตรัสพระคาถาว่า

ท่านผู้นี้ได้ให้สร้างปราสาท ๕๔,๐๐๐ หลัง จัก..บังเกิดในวิมานสูงสุดเพราะผลแห่ง
กรรมนั้น ท่านได้เกิดเป็นท้าวสักกะ ๕๐ ชาติ เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๕๘ ชาติ ผู้นี้จัก
เป็นจอมเทพ ครองเทวสมบัติ ๕๐ ชาติ และจักเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๕๘ ชาติ ในกัปที่
๑๐๐,๐๐๐ (นับจากกัปนี้ไป) พระศาสดาพระนามว่าโคดม... จักจุติจากเทวโลกไปบังเกิด
ในตระกูลมิโภคสมบัติมาก..ภายหลังจักบวชมีนามว่ารัชชบาล เป็นสาวกของพระศาสดา
เขามีจิตเด็ดเดี่ยวเพื่อบำเพ็ญเพียร เป็นผู้สงบระงับ ไม่มีอุปธิ กำหนดรู้อาสวะทั้งปวง
เป็นผู้ไม่มีอาสวะแล้วนิพพาน^๗

๒.๑.๓ สมัยพระปุสสพุทธเจ้า

^๓ รัชกาลเถรปทาน แปลว่า ชีวประวัติของพระราชโอรส โดยท่านเป็นผู้เล่าประกาศประวัติการบำเพ็ญ
บารมีของท่านด้วยตนเอง, ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/[๑๐].

^๔ ขุ.อป.อ. (ไทย) ๕/[๕๐๑ (มมร.).

^๕ ดูรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๑๘๐/๓๖๑-๓๖๒.

^๖ ดูรายละเอียดใน ขุ.อป.อ. (ไทย) ๘/๒/๔๓.

^๗ ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๑๐๒-๑๐๘/๑๑๖-๑๑๗.

พระราชบัลลังก์ เคยบำเพ็ญสร้างกุศลในสมัยพระพุทธเจ้า^{๑๒} ได้สั่งสมบุญอันเป็นอุปนิสัยแห่งพระนิพพานไว้เป็นอันมากในภพนั้น ๆ ในกัป^{๑๓}ที่ ๕๒ แต่กัปนี้ไป สมัยพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น ทรงมีพระพุทธรูปนามว่ามหินทะ ทรงมีพระภาคต่างพระมารดา ๓ พระองค์ พระราชาทรงยึดถือว่าพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์เป็นของพระองค์ จึงทรงบำรุงปฏิบัติพระพุทธรูปแต่เพียงผู้เดียว ต่อมาพระราชกุมารได้ขอพระราชทานพรให้ได้ปรนนิบัติพระพุทธเจ้า พระราชกุมารได้ตั้งบวช ๓ คนไว้ดูแลโรงทานสำหรับพระพุทธเจ้า ให้คนที่หนึ่งจัดแจงทรัพย์และธัญญาหาร คนที่สองดวงข้าว คนที่สามจัดแจงทาน คนที่จัดแจงทรัพย์และธัญญาหารต่อมาได้บังเกิดเป็นพระเจ้าพิมพิสาร คนที่สองที่จัดแจงดวงข้าวได้บังเกิดเป็นวิสาขอุบาสก^{๑๔} คนที่สามจัดแจงทานได้บังเกิดเป็นรัฐบาลเถระ รัฐบาลได้ทำกิจเนื่องด้วย พระราชโอรสเหล่านั้นเพื่อการบำเพ็ญบุญ ได้สั่งสมกุศลไว้ในภพนั้นเป็นอันมาก จึงไปเกิดแต่ในสุคติภพเท่านั้น^{๑๕}

สรุป ชีวิตประวัติในอดีตชาติของรัฐบาลนั้น สมัยก่อนพระปทุมุตตรพุทธเจ้า ยังไม่ทรงอุบัติ ไปบังเกิดเป็นภุมมพิศุหนึ่ง ในสองคนแห่งกรุงหงสวดี มีศรัทธาตั้งโรงทาน

^{๑๒} พระพุทธเจ้า ๒๕ พระองค์ คือ ๑. พระทีปังกรพุทธเจ้า ๒. พระโกณฑัญญพุทธเจ้า ๓. พระมังคลพุทธเจ้า ๔. พระสมณพุทธเจ้า ๕. พระเวตพุทธเจ้า ๖. พระโสภิตพุทธเจ้า ๗. พระอนโนมัทสสีพุทธเจ้า ๘. พระปทุมพุทธเจ้า ๙. พระนารทพุทธเจ้า ๑๐. พระปทุมุตตรพุทธเจ้า ๑๑. พระสุเมธพุทธเจ้า ๑๒. พระสุชาติพุทธเจ้า ๑๓. พระปิยทสสีพุทธเจ้า ๑๔. พระอติทสสีพุทธเจ้า ๑๕. พระธัมมทสสีพุทธเจ้า ๑๖. พระสิทธัตถพุทธเจ้า ๑๗. พระติสสพุทธเจ้า ๑๘. พระปุตสพุทธเจ้า ๑๙. พระวิปัสสิพุทธเจ้า ๒๐. พระสิขิพุทธเจ้า ๒๑. พระเวสสพุทธเจ้า ๒๒. พระกุกสันธพุทธเจ้า ๒๓. พระโกนาคมน์พุทธเจ้า ๒๔. พระกัสสปะพุทธเจ้า ๒๕. พระโคตมพุทธเจ้า, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, หน้า ๑๘๔, (จุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๕/๒/๒๕๕-๖๘๗).

^{๑๓} กัป (อ่านว่า กั๊บ) กำหนดกาลเวลาที่ยาวนานมาก ใช้คำว่า กัลป์ (อ่านว่า กั๊น) ก็ได้ ตำนานว่าโลกพิเนาศครั้งหนึ่งเป็นอันสิ้นกัปหนึ่ง กล่าวเปรียบเทียบเช่น มีภูเขาหินลูกหนึ่งขนาด กว้าง ยาว สูงด้านละโยชน์เท่ากัน ทุก ๑๐๐ ปีใช้ผ้าเนื้อละเอียดมาปิดภูเขาครั้งหนึ่ง ทำจนภูเขาราบเสมอกับพื้นดิน เรียกว่าเป็นกัปหนึ่ง กัป ๕ อย่าง คือ ๑) สารกัป ๒) มัชฌกัป ๓) สารมัชฌกัป ๔) วรรกัป ๕) ภัทรกัป ในแต่ละกัปมีพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติทุกกัป คือ สารกัปมีพระพุทธเจ้า ๑ พระองค์ มัชฌกัป ๒ พระองค์ สารมัชฌกัป ๓ พระองค์ วรรกัป ๔ พระองค์ และภัทรกัป ๕ พระองค์, พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๕,ราชบัณฑิต), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด, พิมพ์ครั้งที่ ๓**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๘๕, ๓๖.

^{๑๔} อุบาสกชื่อวิสาขะ เป็นอดีตสามีของพระธัมมทินนาเถระ (จุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๔๒๑/๑๖๗).

^{๑๕} จุ.อป.อ. (ไทย) ๕/-/๔๕๕-๕๐๐.

สำหรับคนเจ็บใจ คนเดินทางและยาก ต่อมาได้บำรุงพวกดาบสที่มากองหงสวดี ได้ฟังดาบสพรรณาคูณของภพท้าวสักกะ และภพนาคราช จึงปรารถนาให้ได้ไปเกิดในภพนั้น เมื่อพระปฐมบุตรพุทธเจ้าทรงอุบัติ พระยานาคราชถวายมหาทานแด่พระพุทธรูปเจ้าเป็นประธาน แล้วตั้งความปรารถนาในตำแหน่งสามเณรพุทธโอรสแห่งพระปฐมบุตรพุทธเจ้า ท้าวสักกะก็ถวายมหาทานเช่นเดียวกัน เห็นกุลบุตรชื่อรัฐบาล ผู้ดำรงรัฐที่แบ่งแยกกัน บวชด้วยศรัทธา จึงตั้งความปรารถนาในตำแหน่งเหมือนกับรัฐบาลกุลบุตรผู้นั้น

ในสมัยพระปุตสพุทธเจ้า ทรงมีพระภาคต่างพระมารดา ๓ พระองค์ ต่อมาพระราชกุมารได้ขอพรกับพระพุทธรูปบิดาให้ได้ปรนนิบัติพระพุทธรูปเจ้า ได้ตั้งบวช ๓ คน ไว้ดูแลโรงงานสำหรับพระพุทธรูปเจ้า คนที่หนึ่งไปบังเกิดเป็นพระเจ้าพิมพิสาร คนที่สองไปบังเกิดเป็นวิสาขอุบาสก คนที่สามจัดแจงทานได้บังเกิดเป็นพระรัฐบาลเถระ

๒.๒ ชีวิตประวัติในปัจจุบันชาติ

ในพุทธรูปบาทกาล^{๖๖}นี้ พระรัฐบาลได้บังเกิดในตระกูลของรัฐบาลเศรษฐี ในอุตสาหกรรมกรรม แคว้นกुरु เพราะตระกูลที่เขามาบังเกิด สามารถช่วยเหลือรัฐที่แตกแล้ว ให้ดำรงอยู่ได้ จึงได้ชื่อตามลำดับวงศ์ว่า ‘รัฐบาล’ ในตระกูลมีข้าทาสบริวารมากมาย ครั้นเมื่อรัฐบาลกุลบุตรเติบโตเป็นหนุ่ม มารดาบิดาให้แต่งงานกับหญิงสาวรูปร่างงาม ให้เสวยสมบัติดังทิพยสมบัติ^{๖๗}

๒.๒.๑ รัฐบาลกุลบุตรพึงธรรมกถาแล้วเกิดศรัทธา

ครั้งหนึ่ง พระพุทธรูปเจ้าเสด็จจาริกไปในแคว้นกुरु พร้อมกับภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เมื่อเสด็จถึงนิคมของชาวกुरुชื่ออุตสาหกรรม ชาวนิคมนั้นทั้งพราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย รวมทั้งรัฐบาลกุลบุตรได้สดับข่าวว่า พระสมณโคดม ผู้เป็นศาสดาออกผนวชจากศากยะตระกูล ทรงจาริกมาในนิคม แคว้นกुरु จึงพากันไปเข้าเฝ้าถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วนั่ง บางพวกทูลสนทนาปราศรัยแล้วนั่ง บางพวกประณมมือไปทางพระพุทธรูปแล้วนั่ง บางพวกประกาศชื่อและโคตรแล้วนั่ง มีบางพวกนั่งนิ่งอยู่ ณ ที่สมควร พระพุทธรูปเจ้าทรงชี้แจง

^{๖๖} พุทธรูปบาทกาล คือกาลเป็นที่อุบัติของพระพุทธรูปเจ้า เวลาที่มีพระพุทธรูปเจ้าเกิดขึ้นในโลก, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๕๕.

^{๖๗} ขุ.อป.อ. (ไทย) ๘/-/๕๐๐-๕๐๑.

ให้พราหมณ์และคหบดีเหล่านั้นเห็นชัดให้อวยากรับเอาไปปฏิบัติ ระวังให้อาจหาญแก่ล้ากล้า
 ปล่อยให้โลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถา จบพระธรรมเทศนา รัฐบาลกฤตบุตรคิดว่า

“ธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงนั้น ผู้อยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์
 ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน คุจสังข์ขัด มิใช่กระทำได้ง่าย ทางที่ดีเราควร โคนผมและ
 หนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเถิด”^{๑๘}

เมื่อพราหมณ์และคหบดีทั้งหลายทูลลากลับ รัฐบาลกฤตบุตรซึ่งครั้งแรกลุกขึ้นเดิน
 ตามไป แล้วจึงเดินกลับไปเฝ้าทูลขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระพุทธองค์ว่า

“ธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงนั้น ข้าพระองค์เข้าใจว่า การที่ผู้ครองเรือน
 จะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน คุจสังข์ขัด มิใช่ทำได้ง่าย ข้า-
 พระองค์ปรารถนาจะ โคนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็น
 บรรพชิต ขอข้าพระองค์พึงได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคเถิด”^{๑๙}

๒.๒.๒ ธรรมกถาที่ทำให้พระรัฐบาลเกิดศรัทธาออกบวช

๑. อนุப்புพิทถา ๕

เมื่อพระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เสด็จจาริกไปถึงนิคมของชาวอุลลโกฏ-
 จิตะ พราหมณ์และคหบดี รวมทั้งรัฐบาลกฤตบุตรและญาติสาโลหิต^{๒๐} สดับข่าวว่าพระพุทธองค์
 ทรงจาริกเสด็จถึงอุลลโกฏจิตนิคม ทรงมีกิตติศัพท์ว่าเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง..
 เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ..เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค...พระพุทธองค์
 ทรงแสดงธรรมแก่พราหมณ์ คหบดี และรัฐบาลกฤตบุตร คือ อนุப்புพิทถา ๕ อันได้แก่

๑. ทานกถา	(เรื่องทาน)
๒. สีลกถา	(เรื่องศีล)
๓. สักกกถา	(เรื่องสวรรค์)
๔. กามาทีนวกถา	(เรื่องโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งกาม) ^{๒๑}

^{๑๘} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๕๔/๓๕๐.

^{๑๙} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๕๔/๓๕๐.

^{๒๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๖๕/๕๗.

เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ วิชา ได้แก่ วิชา ๓ และวิชา ๘, (ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๐/๑๐).

^{๒๑} แปลมาจากคำว่า กามานัน อาทินัน โอการิ สักกเลสิ (วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๕/๓๒).

๕. เนกขัมมานิสังสกถา (เรื่องอานิสงส์แห่งการออกจากกาม)^{๒๓}

อนุปฺพุพิกถา^{๒๔} (อ่านว่า อะนุปฺพุพิกะถา) แปลว่า เรื่อง หรือคำสอนที่แสดงไปโดยลำดับ อนุปฺพุพิกถา หมายถึง พระธรรมเทศนาที่ทรงแสดงสูงขึ้นไปตามลำดับ จากง่ายไปหายาก เพื่อให้มองเห็นได้ชัดเจนจนสามารถปล่อยวางความยึดติดอยู่กับกามคุณได้ คือ

๑) ทานกถา เรื่องการให้ทาน ประโยชน์ของการให้ทาน

๒) สीलกถา เรื่องการรักษาศีล ประโยชน์ของการรักษาศีล

๓) สักกกถา เรื่องสวรรค์อันเป็นอานิสงส์ที่ได้จากทานและศีล

๔) กามาทีนวกถา เรื่องโทษของกามคือความสุขในสวรรค์

๕) เนกขัมมานิสังสกถา เรื่องอานิสงส์ของการออกบวช คือการออกจากกาม^{๒๕}

พระพุทธเจ้าจะทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่ภุชงค์ผู้มีอุปนิสัยที่สามารถจะบรรลุธรรมพิเศษ จะทรงแสดงอนุปฺพุพิกถานี้ก่อน เป็นการทำให้พร้อมที่จะรับคูกฝ้าที่ชักฟอกสะอาดแล้ว ควรรับน้ำย้อมต่าง ๆ ได้ด้วยดี เมื่อทรงทราบว่าผู้รับฟังพระธรรมเทศนามีจิตควรบรรลุธรรม สงบ อ่อน ปราศจากนิวรณ์ เบิกบาน ผ่องใส จึงทรงประกาศสามกัณฑ์สิกขธรรมเทศนา^{๒๖} ของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

รัฐบาลกุลบุตรฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วเกิดความเลื่อมใสทูลขอบวช เพราะคิดว่า ธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงนั้นผู้ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน มิใช่กระทำได้ง่าย ทางที่ดีเราควร โคนผมและหนวด นุ่งห่มผ้า กาสาวพัสตร์ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต

๒. ชาวแคว้นกุรุสามารถรับธรรมกถาที่ลึกซึ้งได้

^{๒๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๕/๓๒.

^{๒๔} อนุปฺพุพิกถา หมายถึงธรรมเทศนาที่แสดงเนื้อความลุ่มลึกลงไปตามลำดับเพื่อขัดเกลาอัธยาศัยของผู้ฟังให้ประณีตขึ้นไปเป็นขั้น ๆ จนพร้อมที่จะทำความเข้าใจในธรรมส่วนปรมาัตถ์ (ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕/๔๒).

^{๒๕} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๘,ราชบัณฑิต), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด, หน้า ๑๒๓๒.

^{๒๖} สามกัณฑ์สิกขธรรมเทศนา หมายถึงพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง ทรงเห็นด้วยพระสัมมัญญาณ ไม่ทั่วไปแก่ผู้อื่น คือไม่ได้รับแนะนำจากผู้อื่น ตรัสรู้ลำพังพระองค์เองก่อนใครในโลก (ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕/๔๓).

รัฐपालสูตร จัดอยู่ในพระสูตรที่มีอรรถลึกลับ (คมภีรตฺถานิ) เป็น ๑ ใน ๘ สูตร คือ อยู่ในทีฆนิกาย ๒ สูตร ได้แก่ มหานิทานสูตร และมหาสติปัฏฐานสูตร และในมัชฌิมนิกาย ๖ สูตร คือ สติปัฏฐานสูตร สาโรปมสูตร รุกขุปมสูตร มาคัณฑิยสูตร อาเนญชสัปปายสูตร และรัฐपालสูตร พระสูตรเหล่านี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พุทธบริษัทชาวกรุง เพราะมีความสนใจในการเรียนธรรมและปฏิบัติธรรมอย่างมาก ท่านอุปมาไว้ว่า บุรุษที่ได้ผอบทอง ย่อมเก็บดอกไม้มานานาชนิดมาใส่ไว้ในผอบนั้น หรือบุรุษได้หีบทองย่อมเก็บรัตนะ๗ ประการ มาใส่ไว้ในหีบนั้น ฉะนั้น พระพุทธองค์ทรงได้พุทธบริษัทชาวกรุงแล้ว ก็ทรงแสดงพระธรรมเทศนาที่มีอรรถลึกลับแก่พุทธบริษัทนั้น ฉะนั้นเหมือนกัน^{๒๗}

๓. ชาวแคว้นกรุงโสจิสติปัฏฐานแม่แต่สัตว์ดิรัจฉาน

ในคัมภีร์สุมังคลวิลาสินี ทีฆนิกาย มหาวรรค อรรถกถา มหาสติปัฏฐานสูตรว่า
ชนชาวแคว้นกรุงทั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา มีร่างกายจิตใจสมบูรณ์ด้วย
ปัจจัย คือ ฤดูที่สบาย สมบูรณ์ด้วยสัปปายะ มีอุตุสัปปายะ เป็นต้น ชาวกรุงมีกำลังปัญญา
ร่างกาย จิตใจที่สมบูรณ์จึงสามารถรับเทศนาที่ลึกลับได้ เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงแสดง
พระสูตรอื่น ๆ ที่มีอรรถอันลึกลับ อาทิ มหาสติปัฏฐานสูตร มหานิทานสูตร สาโรปมสูตร
รุกขุปมสูตร รัฐपालสูตร มาคัณฑิยสูตร อาเนญชสัปปายสูตร อนึ่ง บริษัท ๔ ในแคว้นกรุง
ต่างเจริญสติปัฏฐานโดยปกติ แม่คนรับใช้ คนงานทั้งหลายก็พูดกันแต่เรื่องสติปัฏฐานทั้งนั้น ที่
ทำน้ำ ที่กรอด้ายก็ไม่มีการพูดในเรื่องไร้ประโยชน์ แม่แต่สัตว์ดิรัจฉานที่อยู่ในแคว้นกรุงก็ เจริญ
สติปัฏฐาน ดังมีเรื่องลูกนกแขกเต้าว่า นักพ่อนรำผู้หนึ่งอาศัยอยู่ในสำนักภิกษุณี จับลูกนกแขก
เต้าตัวหนึ่งฝึกสอนให้พูดภาษาคน แล้วเที่ยวไปแสดงการพ่อนรำที่อื่น สามเณรตั้งชื่อว่า พุทธ
รักจิต พระมหาเถรสอนให้ท่องว่า ‘อัญญิ อัญญิ’ ลูกนกท่องอย่างเดียวแล้วเที่ยวไป วันหนึ่งถูก
เหยี่ยวเหยี่ยวไป สามเณรช่วยขว้างก้อนดินไล่เหยี่ยวจนปล่อย เมื่อพระมหาเถรถามนกพุทธ
รักจิตว่า ‘ขณะถูกเหยี่ยวจับไปเจ้าคิดอะไร?’ ลูกนกตอบว่า ‘ไม่คิดอะไร ๆ คอก คิดแต่เรื่อง
กองกระดูกเท่านั้นว่า กองกระดูกพากองกระดูกไป จักเรียราอยู่ในที่ไหนหนอ?’ พระมหา
เถรสาธุการว่า ‘สาธุ สาธุ นั้นจักเป็นปัจจัยแห่งความสิ้นภพในภพภาคหน้า’^{๒๘}

๔. ความเป็นมาแห่งแคว้นกรุง

^{๒๗} ม.ม.(ไทย) ๑๓/-/[๑๔].

^{๒๘} ที.ม.อ.(ไทย) ๒/๒/๒๕๘-๒๖๐ (มมร.).

ในคัมภีร์ปัญจสุทนี มัชฌิมนิกาย มูลปิ่นฉาสกั อรรถกถาสติปัญญาสูตร กล่าวถึงความเป็นมาของแคว้นกุรุว่า

ในอดีตกาลสมัยพระเจ้ามันธาคูราช มนุษย์ในทวีปทั้ง ๓ ได้สดับว่า ชมพูทวีป เป็นภูมิประเทศที่อุดมของบรุษผู้สูงสุดตั้งแต่พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระมหาสาวก และพระเจ้าจักรพรรดิทั้งหลาย เป็นทวีปที่สูงส่ง นำอภิมรณะ พระเจ้าจักรพรรดิมันธาคูราช ทรงให้จักรแก้วนำหน้า แล้วเสด็จติดตามมายังทวีปทั้ง ๔ ทรงครอบครองทั้งสิ้นแล้วเสด็จไป เทวโลก ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ไม่สามารถจะต่อต้านพระองค์จึงมอบราชสมบัติถวาย พระองค์ ทรงรับราชสมบัติแล้วเสด็จไปภพดาวดึงส์ ท้าวสักกะได้ทรงแบ่งเทวราชสมบัติให้ครอง ครึ่งหนึ่ง พระราชาประทับที่ภพดาวดึงส์ความเป็นมนุษย์ก็หายไปปรากฏความเป็นเทพขึ้น เมื่อพระองค์ประทับบนพระที่นั่งบัณฑุกัมพลศิลาอาสน์พร้อมกับท้าวสักกะ เสวยทิพย์สมบัติ ภพดาวดึงส์จนท้าวสักกะ ๓๖ พระองค์เสด็จอุบัติแล้วจุติไป ก็ไม่ทรงอึดด้วยกามคุณทั้งหลาย จุติจากเทวโลกมาดำรงที่พระราชอุทยาน เมื่อพระวรกายถูกลมและแดดกระทบแล้วจึงสวรรคต

เมื่อจักรแก้วลงมายังพื้นดิน ปริณายกแก้วประทับฉลองพระบาทพระเจ้ามันธาคู ลงบนพระสุพรรณบัฏ ประกาศถวายราชสมบัติว่า นี่เป็นราชสมบัติของพระเจ้ามันธาคู พวก มนุษย์ที่มาจากทวีปทั้ง ๓ ไม่อาจจะไปที่อื่นได้จึงไปร้องเรียนกับปริณายกแก้ว จึงได้มอบ ขนบทให้อยู่อาศัยคนละแห่ง ผู้มาจากบุพพิเทททวีปให้ที่อยู่อาศัย เรียกว่า ‘วิเทหรัฐ’ ผู้มาจาก อมรโคยานทวีป ให้ที่อยู่อาศัย เรียกว่า ‘วิเทหรัฐ’ และผู้มาจากอูตรกุรุทวีป ให้ที่อยู่อาศัย เรียกว่า ‘กุรุรัฐ’

๕. การเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า (นั่ง ณ ที่สมควร)

ครั้งที่พระพุทธเจ้าเสด็จจาริกไปในแคว้นกุรุ พราหมณ์และคหบดีชาวอูลลโกฏฐิต นิคม เข้าไปเฝ้าถึงที่ประทับ บางพวกถวายอภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกทูลสนทนา ปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกประณมมือไป ทางพระพุทธองค์ประทับนั่งแล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกประกาศชื่อและโคตรแล้วนั่ง ณ ที่ สมควร บางพวกก็นั่งนิ่งอยู่ ณ ที่สมควร การเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระอรรถกถาจารย์กล่าวถึง การนั่งลง ณ ที่สมควร โทษของการนั่งที่ไม่สมควร ๖ อย่างคือ

- ๑) นั่งไกลเกินไป (อติหุรี)
- ๒) นั่งใกล้เกินไป (อจจาสนน)

- ๓) นั่งในที่เหนือลม (อุปริวัต)
- ๔) นั่งในที่สูง (อุณฑปประเทศ)
- ๕) นั่งตรงหน้าเกินไป (อติสมมุข)
- ๖) นั่งล้าไปข้างหลังมาก (อติปัจฉา)^{๒๕}

คนที่นั่งไกลเกินไปถ้าจะพูดกันต้องพูดเสียงดัง คนที่นั่งใกล้เกินไปจะเบียดเสียด คนที่นั่งในที่เหนือลมจะรบกวนผู้อื่นด้วยกลิ่นตัว คนที่นั่งในที่สูงเป็นการไม่เคารพ คนที่นั่งตรงหน้าเกินไปจะเป็นการจ้องตา คนที่นั่งล้าไปข้างหลังมากก็ต้องยื่นคอไปเพื่อเหยียดตัว^{๓๐}

๒.๓ การออกบวช

๒.๓.๑ รัฐบาลกุลบุตรทูลขออุปสมบท

รัฐบาลกุลบุตรซึ่งเป็นชาวแคว้นกุรุ เมื่อได้ฟังธรรมมีกถาจบ มีความคิดใคร่จะรู้ทั่วถึงธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง คิดว่าผู้ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้สมบูรณ์ กระทำได้ยาก จึงคิดที่จะออกบวช เมื่อพวกพราหมณ์และคหบดียังไม่ลุกไป ก็ยังไม่เข้าไปทูลขอบรรพชา เพราะบรรดาญาติย่อมไม่ยอมให้ได้บวชคงจะต้องจับแขนดึงเอาตัวเขากลับไปด้วย จึงทำเป็นลุกขึ้นไปแล้วเดินกลับมาขออนุญาตบวชกับพระพุทธองค์โดยลำพัง^{๓๑}

๒.๓.๒ พระพุทธเจ้าไม่อุปสมบทให้บุตรที่มารดาบิดาไม่อนุญาต

เมื่อรัฐบาลกุลบุตรเข้าไปเฝ้ากราบทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระพุทธองค์ตรัสถามว่า “รัฐบาล มารดาบิดาอนุญาตให้เธอออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตแล้วหรือ” เขากราบทูลว่า “ยังมีได้อุญาต พระพุทธเจ้าข้า” พระพุทธองค์ตรัสว่า “รัฐบาล พระตถาคตทั้งหลายยอมไม่บวชให้กุลบุตรที่มารดาบิดายังมิได้อุญาต” ตรัสให้ไปขออนุญาตมารดาบิดาก่อน^{๓๒}

^{๒๕} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๓๗ (มมร.).

^{๓๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๕๔/๓๕๐.

^{๓๑} ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๔๕-๕๐ (มมร.).

^{๓๒} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๕๓/๓๔๕-๓๕๐.

เหตุที่พระพุทธเจ้าไม่อนุญาตให้บวชนั้น มีเหตุมาจากพระพุทธบัญญัติที่เกิดจาก พระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดา ที่ขอพรพระพุทธองค์ไว้ว่า ไม่พึงให้บุตรที่มารดาบิดา ยังไม่อนุญาตบรรพชานั้น มีเรื่องมีที่มาจาก

ครั้งที่พระพุทธองค์เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ ในเวลาเช้าเสด็จไปนิมิตบาตยัง พระราชนิเวศน์พระเจ้าสุทโธทนะ พระนางยโสธราเทวี มารดาพระราหุลกุมารได้ทรงมี พระเสาวนีย์ว่า “สมณะนั้นเป็นบิดาของเจ้า เจ้าจงไปทูลขอทรัพย์มรดกเถิด” ในตอนเสด็จ กลับ พระกุมารก็เสด็จติดตามไปเบื้องพระปฤษฎางค์ พลาทกรบาททูลขอพระพุทธองค์ว่า “โปรดประทานทรัพย์มรดกแก่หม่อมฉัน” พระนางยโสธรา ตรัสบอกให้พระราหุลกุมารมา ทูลขอทรัพย์มรดกกับพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์กลับรับสั่งพระสารีบุตรให้บรรพชา พระราหุลกุมารเป็นสามเณร ด้วยวิธีไตรสรณคมน^{๓๔}

ด้วยพระพุทธองค์ ทรงมุ่งหวังให้พระราหุลกุมารได้อริยทรัพย์^{๓๕} อันเป็นทรัพย์ ยิ่งใหญ่ สูงสุดกว่าโลกียทรัพย์ที่เป็นทรัพย์มรดกภายนอก พระพุทธเจ้าตรัสเรียกพระสารีบุตร มารับสั่งว่า “จงให้ราหุลกุมารบรรพชา” พระสารีบุตรทูลถามว่า “จะให้ราหุลกุมารบรรพชา อย่างไร พระพุทธเจ้าข้า” พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงธรรมมีกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ แล้ว รับสั่งเป็นพระพุทธบัญญัติว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตการบรรพชาเป็นสามเณรด้วยไตร สรณคมน” (เดิมทีพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตการบรรพชาและอุปสมบทด้วยไตรสรณคมน ต่อมาทรงห้ามอุปสมบทด้วยไตรสรณคมน ทรงอนุญาตวิธีอุปสมบทด้วยยุติติจตุตถกรรม แต่ไม่ได้ทรงห้ามการบรรพชา ทั้งไม่ได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์ใช้วิธีนี้ต่อไปอีก แต่มีพระ

^{๓๓}ปฤษฎางค์ [ปริตศุดาง] น. อวัยวะเบื้องหลัง ส่วนหลัง ในที่นี้หมายถึงตามหลัง ข้างหลัง ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๕๘๐.

^{๓๔}ไตรสรณคมน แปลว่า การถึงพระรัตนตรัยว่า เป็นที่พึ่งที่ระลึก ได้แก่การเปล่งวาจาขอถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะที่พึ่ง ที่ระลึกว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺจามิ ธมฺมํ สรณํ คจฺจามิ สงฺฆํ สรณํ คจฺจามิ พุทฺธิมปิ.. ตติยมปิ.. พระธรรมกถึกวรงค์ (ทองดี สุรเดโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด, หน้า ๑๗๑.

^{๓๕} อริยทรัพย์ ๘ คือ ทรัพย์อันประเสริฐ ทรัพย์ที่เป็นคุณธรรมประจำใจอย่างประเสริฐ ๘ ประการ คือ ๑) สัทธานะ (ทรัพย์คือศรัทธา) ๒) สีลธนะ (ทรัพย์คือศีล) ๓) หิริธนะ (ทรัพย์คือหิริ) ๔) โอตตปฺปธนะ (ทรัพย์คือโอตตปฺปะ) ๕) สุตฺถธนะ (ทรัพย์คือสุตะ) ๖) จาคธนะ (ทรัพย์คือจาคะ) ๗) ปัญญาธนะ (ทรัพย์คือปัญญา) บุคคล ผู้ใดจะเป็นสตรี หรือนุรุษก็ตาม เมื่อมีทรัพย์ ๘ ประการนี้ บัณฑิตทั้งหลายเรียกผู้นั้นว่า ‘เป็นคนไม่ขัดสน’ ชีวิต ของเขาก็ไม่สูญเปล่า, (ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๑).

ประสงค์ที่จะอนุญาตให้บรรพชาสามเณรด้วยไตรสรณคมน์ พระสารีบุตรทราบพุทธอัชฌาศัย จึงกราบทูลให้ทรงอนุญาตการบรรพชาอีก และใช้วิธีการบรรพชาด้วยไตรสรณคมนับขรรหุลกุมารเป็นสามเณรรูปแรก

ในการบวชพระรหุลกุมารนั้น พระมหาโมคคัลลานเถระทำหน้าที่โกนผม พระสารีบุตรเถระให้ไตรสรณคมน์และสิกขาบท ๑๐

ต่อมาพระเจ้าสุทโธทนะได้เสด็จไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้ากราบทูลว่า “หม่อมฉัน ทูลขอพร^{๓๖} พระพุทธเจ้าอย่างหนึ่ง” พระพุทธองค์ถวายพระพรว่า “มหาบพิตร ผู้โศคม ตถาคตทั้งหลายเลิกพรเสียแล้ว” พระเจ้าสุทโธทนะทูลว่า “พรที่จะขอนั้นสมควรและไม่มี โทษ” เมื่อพระพุทธองค์ทรงมีพุทธานุญาต จึงกราบทูลว่า “เมื่อพระองค์ทรงผนวช หม่อมฉัน มีทุกข์ไม่น้อย เมื่อนั้นทษณวชก็เช่นเดียวกัน ครั้นรหุลบรรพชาบังเกิดทุกข์เหลือประมาณ ความรักในพระโอรสข้อมตัดผิว ตัดผิวแล้วก็ตัดหนัง ตัดหนังแล้วก็ตัดเนื้อ ตัดเนื้อแล้วก็ตัดเอ็น ตัดเอ็นแล้วก็ตัดกระดูก ตัดกระดูกแล้วก็จืดเยื่อในกระดูก ขอประทานพระวโรกาส ขอพระผู้ เป็นเจ้าทั้งหลายไม่พึงให้บุตรที่มารดาบิดายังไม่อนุญาตบรรพชา พระพุทธเจ้าข้า” พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมมีกถา เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงมีพระพุทธบัญญัติ ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย บุตรที่มารดาบิดาไม่อนุญาตไม่พึงให้บรรพชา รูปใดให้บรรพชา ต้องอาบัติทุกกฏ”

๒.๓.๓ รัฐบาลกุลบุตรหาวิธีให้มารดาบิดาอนุญาต

รัฐบาลกุลบุตรไปอ้อนวอนขอให้มารดาบิดาอนุญาต แต่ไม่สำเร็จ โดยกล่าวห้าม ว่าท่านเป็นลูกชายคนเดียว เป็นที่รักของพ่อแม่ ไม่ต้องบวชเป็นบรรพชิต ก็สามารถเป็น

^{๓๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๕/๑๖๕.

คณาจารย์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระวินัยปิฎก, หน้า ๑๑๐.

^{๓๗} ในวันที่ ๒ พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปบิณฑบาตในกรุงกบิลพัสดุ์ในเวลาเช้า พระเจ้าสุทโธทนะทรง ตรัสว่าพระพุทธองค์เสด็จเที่ยวบิณฑบาตนี้ทำให้ละอายยิ่งนัก พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า การเที่ยวบิณฑบาตนี้เป็น วงศ์ของพระพุทธเจ้าทั้งหลายแล้วครั้นพระศาสดา ตรัสพระคาถาจบ พระเจ้าสุทโธทนะบรรลู่โศกาปีติผล วัน ต่อมาทรงสดับธรรมपालชาดก ทรงบรรลุดอนาคามีผล ก่อนที่จะสวรรคตประทับบนแท่นบรรทมภายใต้เศวตฉัตร ทรงบรรลอรหัตผล, (วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๕/๑๖๖).

วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๕/๑๖๔-๑๖๗.

คฤหัสถ์ครองเรือน ใช้สอยโภคสมบัติร่วมกับบุตรและภรรยา บริวาร ปรารภพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ กระทำกุศลกรรมให้ท่านได้ เมื่อบิดามารดาไม่อนุญาต รัฐบาลกฤษบุตรจึงใช้วิธีนอนอดอาหารบนพื้นที่ไม่มีเครื่องปลูก พวกเพื่อน ๆ พากันมาช่วยอ้อนวอนว่า ถ้าไม่อนุญาตให้บวช สหยาวิทยาลัยต้องนอนตายอย่างนั้นแน่นอน แต่ถ้าได้รับอนุญาตให้เขาบวชแล้ว เมื่อทนความลำบากในเพศบรรพชิตไม่ได้ ก็จักกลับมาที่บ้านเอง มารดาบิดาจึงอนุญาต โดยมีเงื่อนไขว่า ถ้าบวชแล้วต้องกลับมาเยี่ยมมารดาบิดาบ้าง

เมื่อได้รับอนุญาต รัฐบาลกฤษบุตรลุกขึ้นรับประทานอาหารบำรุงร่างกายให้เกิดกำลังแล้ว เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าถึงที่ประทับกราบทูลว่า มารดาบิดาอนุญาตให้บวชได้แล้ว พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้บรรพชาอุปสมบทตามประสงค์

การอุปสมบท ๘ วิธี

เมื่อมารดาบิดาของพระรัฐบาลอนุญาตให้บวชได้ พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า พระพุทธเจ้าตรัสให้ภิกษุรูปหนึ่งซึ่งอยู่ในที่ใกล้ รับสั่งให้บรรพชาและอุปสมบทแก่รัฐบาล^{๔๐}

ครั้งพุทธกาล ผู้ศรัทธาจะออกบรรพชา หรืออุปสมบทในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้กระทำได้ ๘ วิธี คือ

- ๑) เอหิภิกขุ อุปสัมปทา
- ๒) สรณคมนอุปสัมปทา
- ๓) โอวาทปฎิภคณอุปสัมปทา
- ๔) ปัญหา พยากรณอุปสัมปทา
- ๕) ครุฑมปฎิภคณอุปสัมปทา
- ๖) ทูเตนอุปสัมปทา
- ๗) อัญญาจิกาอุปสัมปทา
- ๘) ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา^{๔๑}

๑) เอหิภิกขุ อุปสัมปทา

การอุปสมบทด้วยเอหิภิกขุ เป็นวิธีที่พระพุทธองค์ทรงให้การอุปสมบทด้วยพระองค์เอง ผู้ถึงความป็นภิกษุ คือ อุปสมบทด้วยเอหิภิกขุ ด้วยเพียงพระดำรัสของพระพุทธ-

^{๔๐} ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๕๒ (มมร.).

^{๔๑} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๑/๗๗๑ (มมร.).

องค์ว่า ‘เธอจงมา เป็นภิกษุเถิด’ มีภิกษุผู้อุปสมบทด้วยวิธีนี้จำนวน ๑,๓๔๑ รูป^{๔๒}

เอหิภิกขุ หมายถึง ผู้ถึงความ เป็นภิกษุ^{๔๓} คือ อุปสมบทด้วยเอหิภิกขุ ด้วยเพียง พระคำรัสของพระผู้มีพระภาคว่า “เธอ จงมาเป็นภิกษุเถิด” พระพุทธเจ้าทอดพระเนตรเห็น บุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยอุปนิสัยเพื่อเป็นเอหิภิกขุ จึงทรงเหยียดพระหัตถ์เบื้องขวาซึ่งมีสีดุกทอง ออกจากบึงสุกถจิรวรอันมีสีแสด เปล่งพระสุรเสียงกังวานดังเสียงพรหมตรัสเรียกว่า

“เธอ จงมาเป็นภิกษุเถิด, จงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด”

ในครั้งที่ชฎิลอุรวลกัสสปะและชฎิลบริวาร ๕๐๐ คนกราบทูลขอการบรรพชา อุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค พระพุทธองค์ตรัสว่า “พวกเธอจงมาเป็นภิกษุเถิด” แล้วตรัสต่อไปว่า “ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว พวกเธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์ โดยชอบเถิด”^{๔๔}

และพร้อมกับพระคำรัสของพระผู้มีพระภาคนั้นนั่นเอง เพศคฤหัสถ์ (ของผู้ฟัง อุปสมบถนั้น) อันตรธานไป การบรรพชาและอุปสมบถนั้นก็สำเร็จ ภิกษุผู้นั้นเป็นผู้ปลงผม นุ่งห่มผ้ากาสาเว คือนุ่งผ้าอันตราสกผืนหนึ่ง ห่มผ้าอุตราสงค์ผืนหนึ่ง พาดผ้าสังฆาฏิไว้บน จะงอยบ่าผืนหนึ่ง มีบาตรดินที่มีสีเหมือนดอกอุบลเขี้ยวคล้อยไว้อยู่ที่บ่าข้างซ้าย ภิกษุนั้น ท่านกำหนดเฉพาะด้วยบริวาร ๘ ที่สวมสอดเข้าที่ร่างกายซึ่งกลายเป็นผู้สมบูรณ์ด้วย อิริยาบถเหมือนพระเถระร้อยพรรษา มีพระพุทธเจ้าเป็นอุปัชฌาจารย์ ยืนถวายบังคม พระสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๔๕} พระโอรามาจารย์กล่าวว่า

บริวารเหล่านี้คือ ไตรจิรวร บาตร

^{๔๒} ภิกษุผู้อุปสมบทด้วยเอหิภิกขุ อุปสัมปทา ๑๓๔๑ รูป คือ พระปัญญาวัคคิยเถระ ๕ ยสกุลบุตร ๑ สหายผู้เป็นบริวารของท่าน ๕๔ กัททวัคคีย์ ๓๐ ปุราณชฎิล ๑, ๐๐๐ ปริพาชกรวมกับพระอัครสาวกทั้งสอง ๒๕๐ พระอังกุลิมาลเถระ ๑ รวมเป็น ๑, ๓๔๑ รูป พระอรธกถาจารย์กล่าวว่า ภิกษุ ๑, ๓๐๐ รูป และเหล่าอื่นอีก ๔๐ รูป ทั้งพระเถระผู้มีปัญญาอีก ๑ รูป (เอหิภิกขุ อุปสัมปทา ยังมีอีกเป็นจำนวนมาก แต่พระอรธกถาจารย์กล่าวไว้เพียงเท่านี้ เพราะท่านพระอุบาลีเถระมิได้แสดงไว้ในบาลีพระวินัยปิฎก, วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๑/๗๗๐ (มมร.).

^{๔๓} ภิกขุ (ภิกขุ ขาจน + รุ) ภิกขุ, นักบวช ผู้นุ่งห่มผ้าข้อมน้ำฝาด ถือบิณฑบาตและเข้าฌานเป็นวัตร, พระมหาสมปอง มุทิต, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯพมหานคร : บริษัท ประยูรวงศ์พรินท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๕๒๑.

^{๔๔} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๑/๖๑.

^{๔๕} บริวาร ๘ คือ เครื่องใช้สอยของพระในพระพุทธศาสนา มี ๘ อย่าง คือ สบง จีวร สังฆาฏิ บาตร มิด โคนหรือมิดตัดเล็บ ประคคเอน กระจบอกรองน้ำ นิยมเรียกรวมว่า อัฐฐบริวาร, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๓๓.

มีคน้อย เข้ม และฝ้ารดประคคเเว เป็น ๘

ทั้งฝ้ากรองน้ำ ย่อมควรแก่ภิกษุผู้ประกอบความเพียร^{๔๖}

เอหิภิกขุ อุปสัมปทา คือการอุปสมบทด้วยพระพุทธวจา “เธอ จงมาเป็นภิกษุเถิด” พระพุทธเจ้าทรงบวชให้เอง ผู้ที่ได้รับการอุปสมบทล้วนเป็นผู้มีจิตบริสุทธิ์หลุดพ้นจากอาสวะกิเลสขั้นต่ำอยู่ก่อนแล้ว ผู้ที่อุปสมบทด้วยวิธีนี้จะไม่กลับมาสู่เพศคฤหัสถ์อีก

๒) ติสรณคมนูปสัมปทา หรือ สรณคมนูปสัมปทา

การอุปสมบทด้วยถึงไตรสรณะ เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระพุทธรสาวกทำในยุคต้นพุทธกาล เมื่อคณะสงฆ์ยังไม่ใหญ่นัก ผู้อุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์ซึ่งลั่นวาจากว่า ๓ ครั้ง โดยนัยเป็นต้นว่า พุทธฺ สรณํ กัจจามิ

ต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้าพร้อมทั้งพระพุทธรสาวกทรงประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาออกไป มีมหาชนเลื่อมใสศรัทธาในพระธรรมเทศนาพากันออกบวชเพิ่มจำนวนมากขึ้น ครั้นต่อเมื่อคณะสงฆ์เป็นหมู่ใหญ่ขึ้นแล้ว พระพุทธองค์จะทรงใช้วิธีอุปสมบทด้วยเอหิภิกขุ ย่อมเป็นการไม่สะดวกทั้งภิกษุสงฆ์ผู้นำมาเฝ้าและกุลบุตร เนื่องด้วยสถานที่ที่อยู่ระยะทางห่างไกล การเดินทางในภาวะท้องถนนที่ทุรกันดาร พระพุทธองค์จึงมีพระพุทธานุญาตให้อุปสมบทโดยมอบให้ผู้ที่ศรัทธาจะบวชด้วยการกล่าวถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งที่ระลึก วิธีนี้เรียกว่า การอุปสมบทด้วยถึงไตรสรณะ

วิธีที่ภิกษุบรรพชาให้กุลบุตร มีดังนี้

๑) เบื้องต้นให้กุลบุตรผู้มุ่งบรรพชาปลงผมและหนวด ให้ครองผ้ากาสาชะ ให้ห่มผ้าเจวียงบ่าข้างหนึ่ง ให้กราบเท้าภิกษุทั้งหลาย ให้นำน้ำกระโห่ให้ประนมมือแล้วสั่งว่า “เธอจงกล่าวอย่างนี้” แล้วให้ว่าสรณคมน์ดังนี้

ไตรสรณคมน์

ว่าด้วยการถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

ข้าพเจ้า ขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ

ข้าพเจ้า ขอถึงพระธรรมเป็นสรณะ

ข้าพเจ้า ขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ

ข้าพเจ้า ขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ แม้ครั้งที่ ๒

^{๔๖} วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๑/๗๖๕ (มมร.).

ข้าพเจ้า ขอลงพระธรรมเป็นสรณะ แม่ครั้งที่ ๒

ข้าพเจ้า ขอลงพระสงฆ์เป็นสรณะ แม่ครั้งที่ ๒

ข้าพเจ้า ขอลงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ แม่ครั้งที่ ๑

ข้าพเจ้า ขอลงพระธรรมเป็นสรณะ แม่ครั้งที่ ๑

ข้าพเจ้า ขอลงพระสงฆ์เป็นสรณะ แม่ครั้งที่ ๑

ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตการบรรพชาเป็นสามเณรด้วยไตรสรณคมน์เหล่านี้^{๔๗}

เมื่อเกิดอุตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา การอุปสมบทด้วยถึงไตรสรณะก็เปลี่ยนไปใช้
สำหรับการบรรพชาเป็นสามเณร เรียกว่า ดิสรณคมนูปสัมปทา หรือ สรณคมนอุปสัมปทา

๓) โอวาทปฏิคคหณอุปสัมปทา

ผู้อุปสมบทด้วยโอวาทปฏิคคหณอุปสัมปทา ได้แก่ อุปสัมปทาที่ทรงอนุญาตแก่
พระมหากัสสปเถระ ด้วยการรับโอวาทนี้ว่า

กัสสป ! เธอพึงศึกษาว่า เราจักเข้าไปตั้งความละอาย และความเกรงไว้ในภิกษุ ทั้งที่
เป็นผู้เฒ่า ผู้ใหม่ ผู้ปานกลาง อย่างแรงกล้า..... เราจักฟังธรรมซึ่งประกอบด้วยกุศลนั้น
ทั้งหมด ทำในใจให้สำเร็จประโยชน์.. กัสสปที่เป็นไปในกายของเรา ประกอบด้วยความ
ตำราญ จักไม่ละเราเสีย เธอพึงศึกษาอย่างนี้แล กัสสป^{๔๘}

ผู้อุปสมบทด้วยโอวาทปฏิคคหณอุปสัมปทา ได้แก่ อุปสัมปทาที่ทรงอนุญาตแก่
พระมหากัสสปเถระ เอตทัคคะในด้านเป็นผู้ทรงธุดงค์เพียงรูปเดียวเท่านั้น

๔) ปัญหาพยากรณ์อุปสัมปทา

การอุปสมบทด้วยปัญหาพยากรณ์อุปสัมปทา ได้แก่ อุปสัมปทาที่ทรงอนุญาตแก่
โสปากสามเณรที่บวชได้เพียง ๑ พรรษา พระพุทธองค์ตรัสถามปัญหาเนื่องด้วย อสุภ ๑๐
ขณะจงกรมตามเสด็จในบุพพารามว่า ‘โสปากะ ! ธรรม คือ อุทฺธมาตกสัณฺญา รูปสัณฺญา มี
อรรถต่าง ๆ กัน มีพยัญชนะต่าง ๆ กัน หรือมีอรรถอันเดียวกัน ต่างกันแต่พยัญชนะเท่านั้น ?’
สามเณรทูลแก้ปัญหาได้ พระพุทธองค์ทรงประทานสาธุการแก่สามเณร ตรัสถามว่า เธอบวช

^{๔๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๐๕/๑๖๕-๑๖๖.

^{๔๘} ดูรายละเอียดใน วิ.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/๗๓๑ (มมร.).

ได้ก็พรรษาแล้ว ทูลตอบว่า ‘หม่อมฉันบวชได้ ๑ พรรษา’ พระพุทธองค์ตรัสชมโสปาก-
สามเณร ว่ามีความสามารถแก้ปัญหานี้ได้ทัดเทียมกับสัตัพัญญุตญาณของพระพุทธองค์
จึงทรงอนุญาตให้อุปสมบท วิธีอุปสมบทนี้จึงได้ชื่อว่า ปัญหาพยากรณ์อุปสัมปทา

ผู้อุปสมบทด้วย ปัญหาพยากรณ์อุปสัมปทา ได้แก่ อุปสัมปทาที่ทรงอนุญาตแก่
สามเณรโสปากะ เพียงรูปเดียว

๕) ครุฑมมปฏิคคหนอุปสัมปทา

การอุปสมบทด้วยครุฑมมนั้น พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตประทานแก่พระนาง
มหาปชาบดีโคตมีด้วยการรับครุฑมม ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับ ณ ภูฏาคารศาลา ป่า
มหาวัน พระนางมหาปชาบดีโคตมี ผู้เป็นพระน้านางได้เดินทางไกลจากกรุงบิลพัสค์เพื่อทูล
ขอบวชเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนา นับเป็นภิกษุณีรูปแรก และเป็นการประทาน ครุ
ฑมมครั้งแรก^{๔๕}

ครุฑมม ๘ ข้อ

๑. ภิกษุณีถึงจะบวชได้ ๑๐๐ พรรษา ก็ต้องทำการกราบไหว้ ต้อนรับทำอัญชลี
กรรม ทำสามีจิกรรมแก่ภิกษุผู้บวชแม้ในวันนั้น

๒. ภิกษุณีไม่พึงอยู่จำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ^{๔๖}

๓. ภิกษุณีพึงหวังธรรม ๒ อย่าง คือ ถามอุโบสถและไปรับโอวาทจากภิกษุสงฆ์
ทุกกิ่งเดือน

๔. ภิกษุณีจำพรรษาแล้ว พึงปวารณาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย โดยสถาน ๓ คือ ได้เห็น
ได้ฟัง หรือได้นึกสงสัย

๕. ภิกษุณีต้องครุฑมมแล้วพึงประพฤติกัมมานัตในสงฆ์ ๒ ฝ่าย

๖. ภิกษุณีพึงอุปสมบทในสงฆ์ ๒ ฝ่ายแก่สิกขมานาที่ศึกษาธรรม ๖ ข้อตลอด ๒
ปีแล้ว

๗. ภิกษุณีไม่พึงดำ ไม่พึงบริภาษภิกษุ ไม่ว่ากรณีใด ๆ

^{๔๕} คุรยลละเอียคใน วิ.ภิกขุณี. (ไทย) ๓/๑๐๕๓/๒๘๔.

^{๔๖} อาวาสที่ไม่มีภิกษุ หมายถึงสำนักของภิกษุณีที่ไม่มีภิกษุผู้จะให้โอวาทอยู่ภายในระยะ ๑ โยชน์ หรือ
ภิกษุผู้จะให้โอวาทอยู่ภายในระยะ ๑ โยชน์ แต่เส้นทางที่จะไปยังสำนักภิกษุณีนั้นไม่ปลอดภัย (วิ.ภิกขุณี. ๓/
๔๐๓/๓๑๓).

๘. ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ห้ามภิกษุณีสั่งสอนภิกษุ แต่ไม่ห้ามภิกษุสั่งสอนภิกษุณี
 ธรรม ๘ ข้อนี้ภิกษุณีพึงสักการะเคารพ บูชาไม่พึงล่วงละเมิดจนตลอดชีวิต^{๕๐}
 ผู้อุปสมบทด้วยกรรมปฏิบัติคหณอุปสัมปทาได้แก่อุปสัมปทาที่ทรงอนุญาตแก่
 พระนางมหาปชาบดีโคตมี โดยให้รับกรรม ๘ ข้อนี้เป็นการอุปสมบทภิกษุณีรูปแรก

๖) ทูตนอุปสัมปทา

เป็นการอุปสมบทที่ทรงอนุญาตแก่นางอัฏฐาสีคณิกา เนื่องจากไม่สามารถ
 เดินทางไปขอรับการอุปสมบทในสำนักของภิกษุได้ด้วยตนเองเนื่องจากมีภัยอันตรายอย่างใด
 อย่างหนึ่งเกิดขึ้นแก่ผู้ที่ต้องการจะบวช ด้วยการที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ส่งภิกษุณี
 ตัวแทนของสตรีผู้ได้รับอุปสมบทจากภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายเดียวไปสำนักของภิกษุสงฆ์ ตัวแทนที่
 ทำหน้าที่เป็นทูตในการให้อุปสมบทจะต้องเป็นผู้ฉลาดสามารถที่จะทำกิจของตนดังกล่าวให้
 สำเร็จได้ เมื่อไปถึงสำนักภิกษุสงฆ์แจ้งความให้ทราบเมื่อสงฆ์พร้อมเพรียงกันจึงกล่าวแก่ภิกษุ
 สงฆ์ ๓ ครั้งว่า

ข้าแต่พระคุณเจ้าทั้งหลาย นางผู้มีชื่อนี้ เป็นอุปสัมปทาเปกขาของแม่เจ้าชื่อนี้
 ได้รับการอุปสมบทแล้วจากสงฆ์ฝ่ายเดียว บริสุทธิ์แล้วในภิกษุสงฆ์ นางมาไม่ได้เพราะ
 อันตรายบางอย่าง ข้าแต่พระคุณเจ้าทั้งหลาย นางผู้มีชื่อนี้ขออุปสมบทต่อสงฆ์ สงฆ์โปรด
 เอ็นดูยกนางขึ้นเถิด^{๕๑}

ต่อจากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถจะประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกัมมวาจา
 เมื่อประกาศจบแล้วจึงวัดเงาแดด บอกฤดู บอกส่วนแห่งวัน นับจำนวนสงฆ์ที่ประชุมในการ
 อุปสมบทนั้น แล้วส่งผู้เป็นทูตให้เดินทางกลับไปบอกนิสสัย ๓ และอภินิหาร ๘ แก่ภิกษุณีที่
 ได้รับการอุปสมบทใหม่ เท่านั้นจึงเป็นอันเสร็จพิธีการให้อุปสมบท โดยใช้ทูต ดังพุทธดำรัสว่า
 เรานุญาตให้อุปสมบทโดยทูตได้บ้าง^{๕๒}

๗) อัญญาจิกาอุปสัมปทา

เป็นการอุปสมบทที่ทรงอนุญาตแก่ภิกษุณี โดยประกอบญัตติจตุตถกัมมวาจา

^{๕๐} วิ.ภิกษุณี. (ไทย) ๓/๔๐๓/๓๑๖-๓๑๗.

^{๕๑} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๓๐/๒๖๔.

^{๕๒} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๓๕/๒๖๓.

๒ ครั้ง คือ อุปสมบทในสำนักภิกษุสงฆ์ครั้งหนึ่ง จากนั้นไปขออุปสมบทในสำนักภิกษุณีสงฆ์
ซ้ำอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้เป็นไปตามพระพุทธานุญาตว่า ภิกษุณีต้องแสวงหาอุปสมบทในสงฆ์
๒ ฝ่าย^{๕๔} จึงจะเป็นภิกษุณีถูกต้องตามพระพุทธรบัตถบัญญัติ

๘) ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา

พระพุทธรเจ้าทรงเปลี่ยนจากการอุปสมบทวิธี ติสรณคมนุปสัมปทา หรือ สรณ-
คมนุปสัมปทา เมื่อคณะสงฆ์เพิ่มจำนวนมากขึ้น ทรงพิจารณาเห็นสมควรที่จะประดิษฐาน
พระพุทธานุญาตให้มั่นคงเป็นปึกแผ่น ทั้งยังทรงปรารถนาต่อไปบรรดาภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย
จะต้องปกครองโดย หมู่คณะ โดยมีพระธรรมวินัยอันตถาคตได้กล่าวไว้ดีแล้วเป็นหลัก
ประพฤติปฏิบัติ กอปรทั้งประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ มีศรัทธาเลื่อมใสอุปสมบทมากขึ้น การ
ที่จะใช้การอุปสมบทด้วยวิธี ‘ตีสรณคมนุปสัมปทา’ ย่อมไม่เหมาะสม

ฉะนั้น พระพุทธรเจ้าจึงทรงโปรดประทานให้พระพุทธรสาวกเป็นใหญ่ในการให้
อุปสมบทด้วยวิธีใหม่เรียกว่า ‘ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา’ แปลว่า ผู้อุปสมบทสำเร็จเป็นภิกษุ
ได้ด้วยพระสงฆ์กล่าววาจาสะดวกครบจำนวน ๔ ครั้ง มีมูลเหตุมาจากราชพราหมณ์^{๕๕} เข้าไปหา
ภิกษุขอบรรพชาแต่ภิกษุไม่อนุญาต จึงเสียใจจนชুবชอม พระพุทธรเจ้าทอดพระเนตรเห็นจึง
ตรัสถามภิกษุว่า มีใครระลึกความดีของพราหมณ์ผู้นั้นได้บ้าง พระสารีบุตรได้กราบทูลว่า ครั้ง
หนึ่งพราหมณ์ผู้นี้ได้ถวายภัตตาหารทัพพีหนึ่งเมื่อครั้งที่บิณฑบาตในกรุงราชคฤห์นี้ พระพุทธร
องค์จึงตรัสให้พระสารีบุตรบรรพชาอุปสมบทให้พราหมณ์นั้น พระสารีบุตรกราบทูลถามว่า
จะให้พราหมณ์นั้นบรรพชาอุปสมบทอย่างไร ครั้งนั้นพระพุทธรเจ้าได้ทรงแสดง ธรรมมีกถา
รับสั่งว่า

ภิกษุทั้งหลาย นับแต่วันนี้เป็นต้นไป

เราห้ามการอุปสมบทด้วยไตรสรณคมนี่ที่เราได้อนุญาตไว้

^{๕๔} วิ.จ. (ไทย) ๓/๔๐๓/๒๓๔.

^{๕๕} ราชะ เดิมเป็นพราหมณ์ในเมืองราชคฤห์ เมื่อชราถูกบุตรทอดทิ้งอยากจะบวชก็ไม่มีภิกษุรับบวชให้
เพราะเป็นคนแก่เต่า เสียใจจนร่างกายชুবชืด พระศาสดาทรงทราบจึงตรัสถามว่า มีใครระลึกถึงอุปการะของราชะ
บ้าง พระสารีบุตรระลึกถึงภิกษาทัพพีหนึ่งที่ราชะถวาย จึงรับเป็นอุปัชฌาย์ ราชะได้เป็นบุคคลแรกที่อุปสมบทด้วย
ญัตติจตุตถกรรมวาจา ท่านบวชได้ไม่นานก็บรรลุพระอรหัต เป็นตัวอย่างของภิกษุผู้บวชเมื่อแก่ ท่านเคยทำหน้าที่
พุทธอุปัชฌาย์และได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะในทางก่อให้เกิดปฏิภาน, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรม
พุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๕๑.

ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้อุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรม^{๕๖}

วิธีให้ ขอุปสมบท และกรรมวาจาให้อุปสมบท

ภิกษุทั้งหลาย สงฆ์พึงให้อุปสมบทอย่างนี้ ภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้
สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาว่า

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ผู้นี้มีชื่อนี้เป็นอุปสัมปทาเปกขะ (ผู้ขอบวชเป็น
ภิกษุ) ของท่านผู้มีชื่อนี้ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว พึงให้ผู้มีชื่อนี้อุปสมบท มีท่านผู้มีชื่อนี้
เป็นอุปัชฌาย์ นี่เป็นญัตติ

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ผู้นี้มีชื่อนี้เป็นอุปสัมปทาเปกขะของท่านผู้มีชื่อนี้
สงฆ์ให้ผู้มีชื่อนี้อุปสมบท มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌาย์ ท่านรูปใดเห็นด้วยกับการให้ผู้
มีชื่อนี้อุปสมบท มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌาย์ ท่านรูปนั้นพึงนิ่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วย
ท่านรูปนั้น พึงทักท้วง

แม้ครั้งที่ ๒ ข้าพเจ้าก็กล่าวความนี้ว่า ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ผู้นี้มีชื่อนี้
เป็นอุปสัมปทาเปกขะของท่านผู้มีชื่อนี้ สงฆ์ให้ผู้มีชื่อนี้อุปสมบท มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็น
อุปัชฌาย์ ท่านรูปใดเห็นด้วยกับการให้ผู้มีชื่อนี้อุปสมบท มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌาย์
ท่านรูปนั้นพึงนิ่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้น พึงทักท้วง

แม้ครั้งที่ ๓ ข้าพเจ้าก็กล่าวความนี้ว่า ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ผู้นี้มีชื่อนี้เป็น
อุปสัมปทาเปกขะของท่านผู้มีชื่อนี้สงฆ์ให้ผู้มีชื่อนี้อุปสมบทมีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌาย์
ท่านรูปใดเห็นด้วยกับการให้ผู้มีชื่อนี้อุปสมบท มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌาย์ ท่านรูปนั้น
พึงนิ่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้น พึงทักท้วง ผู้มีชื่อนี้สงฆ์ให้อุปสมบทแล้ว
มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌาย์ สงฆ์เห็นด้วย เพราะฉะนั้นจึงนิ่ง ข้าพเจ้าขอถือความนิ่งนั้น
เป็นมติอย่างนี้^{๕๗}

วิธีขอการอุปสมบท

ภิกษุทั้งหลาย อุปสัมปทาเปกขะ พึงขอดังนี้ อุปสัมปทาเปกขะพึงเข้าไปหาสงฆ์
ห่มอุตตราสงค์เฉียงบ่าข้างหนึ่ง กราบเท้าภิกษุทั้งหลาย นั่งกระโห่ง ประนมมือ กล่าวคำขอ

^{๕๖} คุรยลละเอียคใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๕/๕๘.

^{๕๗} คุรยลละเอียคใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๕/๕๘-๕๙.

การอุปสมบทว่า ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอการอุปสมบทต่อสงฆ์ ขอสงฆ์โปรดอนุเคราะห์ยก
ข้าพเจ้าขึ้นเถิด^{๕๔}

ฟังขอแม่ครั้งที่ ๒ ฯลฯ

ฟังขอแม่ครั้งที่ ๓ ฯลฯ

ภิกษุผู้ฉลาดสามารถฟังประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยฉัตตจิตตคุณกรรมวาจาว่า..

กรรมวาจาให้อุปสมบท

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ผู้มีชื่อนี้เป็นอุปสัมปทาเปกขะของท่านผู้มีชื่อนี้
ผู้มีชื่อนี้ขออุปสมบทต่อสงฆ์ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้วพึงให้ผู้มีชื่อนี้อุปสมบท มีท่านผู้มีชื่อนี้
นี้เป็นอุปัชฌาย์ นี้เป็นฉัตติ

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ผู้มีชื่อนี้เป็นอุปสัมปทาเปกขะของท่านผู้มี
ชื่อนี้ ผู้มีชื่อนี้ขออุปสมบทต่อสงฆ์ มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌาย์ สงฆ์ให้ผู้มีชื่อนี้อุปสมบท มี
ท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌาย์ ท่านรูปใดเห็นด้วยกับการให้ผู้มีชื่อนี้อุปสมบท มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็น
อุปัชฌาย์ ท่านรูปนั้นพึงนิ่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วยท่านรูปนั้นพึงทักท้วง

แม่ครั้งที่ ๒ แม่ครั้งที่ ๓ ข้าพเจ้ากล่าวความนี้ ฯลฯ

ผู้มีชื่อนี้สงฆ์ให้อุปสมบทแล้ว มีท่านผู้มีชื่อนี้เป็นอุปัชฌาย์ สงฆ์เห็นด้วย
เพราะฉะนั้นจึงนิ่ง ข้าพเจ้าขอความนิ่งนั้นเป็นมตอย่างนี้^{๕๕}

สรุป การอุปสมบทด้วยฉัตตจิตตคุณกรรมนั้น มาจากราชพราหมณ์ที่อุปสมบทเป็น
ภิกษุรูปแรกด้วยวิธีนี้ โดยพระสารีบุตรเป็นพระอุปัชฌาย์รูปแรกในพระพุทธศาสนา
เป็นการขออุปสมบทด้วยการประกาศขอความเห็นจากสงฆ์ ๓ ครั้งรวมทั้งฉัตติอีก ๑ ครั้ง
เรียกอีกอย่างว่า กรรมมีวาจาครบ ๔ เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้ามอบความเป็นใหญ่ให้สงฆ์
ดำเนินการ อุปสมบทวิธีนี้จะต้องมีพระอุปัชฌาย์และมีพระสงฆ์อื่นเป็นผู้ให้ความเห็นชอบ
การอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ๘ วิธีนั้น ในปัจจุบันคงเหลือแต่เพียง ๒ วิธี คือสรณคมน-
อุปสัมปทา (หรือติสรณคมนอุปสัมปทา) ที่ใช้เพื่อการบรรพชาสามเณร และการอุปสมบทภิกษุ
ด้วยวิธี‘ฉัตตจิตตตักกัมมอุปสัมปทา’นี้ ได้แก่การอุปสมบทของภิกษุทั้งหลายทราบเท่าทุกวันนี้

^{๕๔} ยกข้าพเจ้าขึ้นเถิด หมายถึงยกขึ้นจากอกุศล แล้วให้ตั้งอยู่ในกุศล ในที่นี้หมายถึงยกขึ้นจากความเป็น
สามเณร ให้ตั้งอยู่ในความเป็นภิกษุ (วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๑/๕๕).

^{๕๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๒/๑๐๐.

๒.๔ การบรรลุนิกรรม

๒.๔.๑ บรรลุนิกรรม

พระราชบิดาอุปสมบทแล้วไม่นาน พอได้กึ่งเดือน พระพุทธองค์ประทับอยู่ในถูลกลโกฏฐิตนิคมตามความยินดีแล้วเสด็จจาริกไปถึงกรุงสาวัตถี ประทับอยู่ ณ พระเชตะวันมหาวิหาร อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้นครสาวัตถี

ท่านพระรัฐบาล หลีกออกไปอยู่รูปเดียว ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจ ไม่นานนักก็ทำให้แจ้งประโยชน์ยอดเยี่ยม อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากัลบุตรผู้ออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน รู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป”^{๖๐} ได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย^{๖๑}

๒.๔.๒ ระยะเวลาบรรลุนิกรรม

เมื่อพระราชบิดาได้บรรพชาอุปสมบทแล้วไม่นาน หลีกไปอยู่ผู้เดียวไม่ประมาท เพียรอุทิศกายและใจด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

อุตสาห์กระทำสมณธรรมด้วยโยนิโสมนสิการ พยายามบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐาน ด้วยศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ไม่นานเท่าใดพระวิปัสสนาญาณก็บังเกิดขึ้น และเกิดขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงพระโสดาปัตติมรรคญาณ เจริญขึ้นเป็นลำดับไม่หยุดยั้ง จนกระทั่งถึงพระสกทาคามีญาณ พระอนาคามีมรรคญาณ และพระอรหันต์มรรคญาณเป็นที่สุด^{๖๒}

พระอรชกถาจารย์กล่าวว่า เมื่อพระพุทธองค์รับสั่งให้ภิกษุซึ่งยืนในที่ใกล้ บรรพชาอุปสมบทให้แล้ว พระรัฐบาลบวชอยู่นาน ๑๒ ปี ท่านเป็นเวไนยบุคคล ผู้ที่แม้จะมี

^{๖๐} ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป หมายถึง ไม่มีหน้าที่ในการบำเพ็ญมรรคญาณเพื่อความหมดสิ้นแห่งกิเลสอีกต่อไป เพราะพระพุทธศาสนาถือว่า การบรรลุนิกรรมเป็นจุดหมายสูงสุด, (ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๕๕/๓๕๖.).

^{๖๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๕๕/๓๕๕-๓๕๖.

^{๖๒} พระราชวิสุทธิโสภณ (วิลาส ญาณวโร ป.ธ.๘), *กรรมที่ปณี*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ พิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๘๘๓.

พร้อมด้วยบุญเก่า แต่ก็ยังต้องบำเพ็ญสมณธรรมด้วยความมุ่งมั่นว่า จะบรรลุพระอรหัตต์วันนี้ จะบรรลุพระอรหัตต์วันนี้ จนถึงปีที่ ๑๒ จึงได้บรรลุพระอรหัตต์^{๖๓} ในอรรถกถาสักกปัญหสูตร กล่าวถึง การอดสาหะบำเพ็ญเพียรจนบรรลุพระอรหัตต์ของพระอรหันตสาวกว่า

พระสารีบุตรเถระ ไม่เคยเหยียดหลังบนเตียงตลอด ๓๐ ปี พระมหาโมคคัลลานะก็ เหมือนกัน พระมหากัสสปเถระไม่เคยเหยียดหลังบนเตียง ๑๒๐ ปี พระอนุรุทธเถระ ๕๕ ปี พระภัททิยะเถระ ๓๐ ปี พระโศณเถระ ๑๘ ปี พระรัฐपालเถระ ๑๒ ปี พระอนนทเถระ ๑๕ ปี พระราหุลเถระ ๑๒ ปี พระพากุลเถระ ๘๐ ปี พระนาפקเถระ ไม่เคยเหยียดหลังบนเตียงตลอดจนปรินิพพาน^{๖๔}

ในพระคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า พระรัฐบาลอุปสมบทได้กึ่งเดือน ได้เดินทางตาม พระพุทธองค์ซึ่งเสด็จจาริกไปกรุงสาวัตถี แล้วหลีกไปบำเพ็ญเพียรอยู่แต่เพียงลำพังรูปเดียว เพียรอุทิศกายและใจ ไม่นานนักก็ทำให้แจ้ง บรรลุพระอรหัตต์ เป็นพระอรหันต์

ส่วนพระพุทธโฆษาจารย์ก็กล่าวในคัมภีร์อรรถกถาว่า พระรัฐบาลท่านใช้เวลา บำเพ็ญเพียรนาน ๑๒ ปี จึงบรรลุพระอรหัตต์

๒.๕ คุณสมบัติเฉพาะตัว

พระรัฐบาล เป็นพระพุทธรูปสาวกที่มีคุณสมบัติเฉพาะตัวที่โดดเด่นแตกต่างจาก พระสาวกอื่น ๆ ในครั้งพุทธกาล เช่น เป็นผู้ออกบวชด้วยศรัทธา ความไม่เป็นผู้ขอ สันโดษ ด้วยวิณฑบาตตามแต่จะได้อันเป็นคุณสมบัติ ดังนี้

๒.๕.๑ บวชด้วยศรัทธา

รัฐบาลกุลบุตรนั้น เมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระศาสดาแล้วเกิดศรัทธา เข้าไปเฝ้า กราบทูลว่า

ธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงนั้น ข้าพระองค์เข้าใจว่า การที่ผู้อยู่ครองเรือน จะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วนดุจสังข์จืด ไม่ใช่ทำได้ง่าย ข้า- พระองค์ปรารถนาจะโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากเรือนบวชเป็น บรรพชิต ขอข้าพระองค์พึงได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคเถิด”

^{๖๓} ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๕๒ (มมร.).

^{๖๔} ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๒๐๑ (มมร.).

เมื่อพระพุทธองค์ไม่ทรงบวชให้กุลบุตรที่มารดาบิดาไม่อนุญาต ครั้นท่านไปขอแล้วมารดาบิดาไม่อนุญาต รัฐบาลกุลบุตรจึงใช้วิธีอดอาหาร พวกเพื่อนของรัฐบาลกุลบุตรพากันเข้าไปหามารดาบิดาถึงที่อยู่แล้วกล่าวว่า “คุณพ่อคุณแม่ รัฐบาลกุลบุตรนอนบนพื้นที่ไม่มีเครื่องปูลาดตั้งใจว่า ‘จักตาย หรือจักได้บวชก็ที่ตรงนี้แหละ’ ถ้าไม่ยอมให้บวชเป็นบรรพชิต เขาจักตาย ณ ที่ตรงนั้นแน่ แต่ถ้าอนุญาตให้บวชเป็นบรรพชิต คุณพ่อคุณแม่ก็จะได้เห็นเขา แม่บวชแล้ว หากรัฐบาลจักไม่ยินดีในการบวชเป็นบรรพชิต เขาก็จะไปไหนอื่นเล่า ก็จักกลับมาที่บ้านนี้เอง ขอคุณพ่อคุณแม่จงอนุญาตให้รัฐบาลบวชเป็นบรรพชิตเถิด” มารดาบิดากล่าวว่า “พ่อแม่อนุญาตให้บวชเป็นบรรพชิตได้ แต่เขาบวชแล้วต้องมาเยี่ยมพ่อแม่บ้าง”

ต่อมา พวกเพื่อนพากันเข้าไปหารัฐบาลกุลบุตรถึงที่อยู่แล้วได้กล่าวว่า “เชิญลุกขึ้นเถิดเพื่อนรัก คุณพ่อคุณแม่อนุญาตให้เพื่อนออกบวชเป็นบรรพชิตแล้ว แต่บวชแล้วต้องมาเยี่ยมคุณพ่อคุณแม่บ้าง” รัฐบาลกุลบุตรอดข้าวเป็นเวลา ๑๔ วันทำให้มารดาบิดาอนุญาตให้บวช ด้วยความจำใจ^{๖๕}

๒.๕.๒ เป็นเอตทัคคะด้านบวชด้วยศรัทธา

รัฐบาลกุลบุตรอดข้าวเป็นเวลา ๑๔ วันยอมตาย ถ้ามารดาบิดาไม่อนุญาตให้ออกบวช เพราะฉะนั้น พระรัฐบาลนั้น จึงชื่อว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้บวชด้วยศรัทธา พระพุทธองค์ตรัสว่า ‘รัฐบาลเลิศกว่าภิกษุสาวกทั้งหลายของเรา ผู้บวชด้วยศรัทธามีมีความหมายว่า เป็นผู้ที่มีความศรัทธายิ่งจึงออกบวช’^{๖๖}

๒.๕.๓ เป็นพระเถระผู้มีศีล ๕

พระรัฐบาลเถระเป็นพระเถระ^{๖๗} ผู้มีความมั่นคง (ฉิรภาวะ) ในพระศาสนา ไม่หวนคืนไปสู่เพศกฤหัสถ์อีก ประกอบด้วยคุณธรรมที่ทำให้เป็นพระเถระ^{๖๘} คือ ศีล พหุสูต มีวาจาไพเราะ ได้ฌาน ๔ แจ่มในเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ

^{๖๕} พระราชวิสุทธิโสภณ (วิลาศ ฉฺญาณวโร ป.ธ.๘), กรรมที่ปณี, หน้า ๘๕๓.

^{๖๖} อ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๑๐/๒๘.

^{๖๗} ดูรายละเอียดใน อ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๘๘/๒๕.

^{๖๘} ภิกษุผู้เป็นพระเถระ ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ คือ ๑) เป็นผู้มั่งคั่ง ๒) เป็นพหุสูต ๓) เป็นผู้มั่งคั่งวาจาไพเราะ ๔) เป็นผู้ได้ฌาน ๕) ทำให้แจ่มเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ, อ.ป.ญก. (ไทย) ๒๒/๘๓/๑๕๕-๑๕๖.

พระอรรถกถาจารย์ก็กล่าวว่า พระรัฐบาลไปเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบทูลลาเพื่อไปเยี่ยมโปรดมารดาบิดา พระพุทธองค์ทรงใส่พระทัยว่า เมื่อพระรัฐบาลไปโปรดมารดาบิดาแล้ว จะพบกับอุปสรรคใด ๆ หรือไม่ ทรงทราบว่าจักมีแน่นอน ทรงตรวจดูอีกว่าพระรัฐบาลจักสามารถผ่านพ้นอุปสรรคนั้นไปได้หรือไม่ ก็ทรงเห็นว่า พระรัฐบาลซึ่งบรรลุเป็น พระอรหันต์แล้ว จักสามารถกระทำกิจให้ลุล่วงด้วยดีได้ จึงทรงอนุญาต^{๖๕}

๒.๕.๔ ความไม่เป็นผู้ขอ

พระรัฐบาลเป็นตัวอย่างการไม่เป็นผู้ขอ ที่พระพุทธเจ้านำตรัสเล่าแก่ภิกษุชาวเมืองอาฬวีที่เป็นผู้ขอจนชาวบ้านพากันหลบหนีเมื่อพบเห็นภิกษุ ปรากฏในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ กุฎติกาสิกขาบท ว่าด้วยการก่อสร้างกุฏิ ทำให้เกิดเป็นมูลเหตุแห่งพระพุทธบัญญัติ ดังนี้

พระพุทธเจ้าประทับ ณ พระเวฬุวัน เขตกรุงราชคฤห์ พวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีสร้างกุฏิด้วยอุปกรณ์ที่ขอมา ไม่มีเจ้าของสร้างให้ จึงสร้างส่วนตัวไม่จำกัดขนาด เมื่อจะสร้างก็ไปออกปากขออุปกรณ์ก่อสร้าง เช่น โคน เกวียน มีดขวาน ไม้ไผ่ ฯลฯ จากชาวบ้าน เมื่อชาวบ้านถูกรบกวนด้วยการขบอย ๆ เข้า เมื่อเห็นภิกษุแล้วต่างพากันหวาดสะดุ้งกลัวการขอ จึงหลบเลี่ยงหนีไป ปิดประตูบ้าน แม้เมื่อเห็นแม่โคเข้าก็วิ่งหนีเข้าใจว่าเป็นภิกษุ พระมหากัสสปะไปบิณฑบาต พวกชาวบ้านพอเห็นท่านพากันหลบหนีไปจึงถามภิกษุทั้งหลายแล้วได้กราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ พระพุทธองค์ทรงตำหนิพวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีแล้วทรงแสดงธรรมมีกถา เรื่องฤทธิ ๒ ฟัน้อง เรื่องนกฝูงใหญ่ และเรื่องพระรัฐบาลว่า

๑. เรื่องฤทธิ ๒ ฟัน้อง

สองฟัน้องฤทธิ อาศัยอยู่ใกล้แม่น้ำคงคา มณีกัณฐนาคราชขึ้นจากแม่น้ำคงคาเข้าไปหาฤทธิฟัน้องแล้ววงขนดหางล้อมรอบตัว กับแผ่พังพานปกเหนือศีรษะ ทำให้ฤทธิฟัน้องชุ่มผอมเพราะความหวาดกลัวนาคราช ฤทธิผู้พี่แนะนำว่า ถ้าไม่ยากให้นาคราชขึ้นมาอีกให้ขอแก้วมณีของพระยานาคราช เมื่อนาคราชขึ้นแม่น้ำ ฤทธิฟัน้องจึงขอแก้วมณีกับมณีกัณฐนาคราช แต่ถูกปฏิเสธ ๓ ครั้ง สุดท้ายพระยานาคกล่าวว่า แก้วมณีดวงนี้มีความสำคัญทำให้เกิดข้าวน้ำ ข้าพเจ้าให้แก้วมณีท่านไม่ได้ ท่านเป็นคนขอเกินไป ข้าพเจ้าจะไม่มาอาศรมท่านอีก^{๖๖}

^{๖๕} ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๕๒ (มมร.).

^{๖๖} ตูรายละเอียดใน วิ.ม.ห. (ไทย) ๑/๓๔๔/๓๘๐-๓๘๑.

ต่อมาฤๅษีผู้น้องชูปหอมยิ่งกว่าแต่ก่อน เพราะไม่ได้พบเห็นนาคราชรูปงาม ฤๅษีผู้ที่กล่าวคาถาว่า

บุคคลไม่ควรขอสิ่งที่รู้ว่าเป็นที่รักของเขา เพราะขอเกินไปย่อมเป็นที่เกลียดชัง การขอ การออกปากขอ ย่อมไม่เป็นที่พอใจแม้ของพวกสัตว์ดิรัจฉานเหล่านั้น ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงพวกมนุษย์เลย^{๑๑}

๒. เรื่องนกฝูงใหญ่

มีภิกษุรูปหนึ่งอยู่ในราวป่าเชิงภูเขาหิมพานต์ มีหนองน้ำใหญ่ นกฝูงใหญ่เที่ยวหาอาหารที่หนองน้ำ ภิกษุจึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้ากราบทูลว่ารำคาญเสียงนกจึงหนีมาจากที่นั่น พระพุทธองค์ตรัสว่า เธอจงกลับไปราวป่าในปฐมยาม ในมัชฌิมยาม ในปัจฉิมยามแห่งราตรีประกาศ ๓ ครั้งว่า ‘เราต้องการขนนก นกทั้งหลายจงให้ขนแก่เราตัวละ ๑ อัน’ เมื่อฝูงนกรู้ว่าภิกษุขอ ต้องการขนนกจึงพากันบินหนีจากไปไม่หวนกลับมาอีก พระพุทธองค์ตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย การขอ การออกปากขอ ย่อมไม่เป็นที่พอใจ แม้พวกสัตว์ดิรัจฉานเหล่านั้น ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงพวกมนุษย์เลย^{๑๒}

๓. เรื่องรัฐบาลกุลบุตร

เมื่อพระรัฐบาลบรรลุประอรหัต แล้วไปทูลลาพระพุทธเจ้าเพื่อไปเยี่ยมโยมมารดาบิดาที่ถูตลโกฏฐิตนิคม แคว้นกุรุ เทียวบิณฑบาต ตามลำดับตรอกจนถึงนิเวศน์ของบิดา บิดาจำท่านไม่ได้กล่าวว่า ‘พวกสมณะโธ่เหล่านี้บวชลูกชายคนเดียวผู้เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของเรา’ ครั้งนั้นพระรัฐบาลไม่ได้รับทาน และไม่ได้อบิณฑบาตของท่าน ได้แต่คำตำหนิ เมื่อเห็นทาสหญิงกำลังจะทิ้งขนมกุมมาสค้ำคินจึงกล่าวกับทาสหญิงว่า ‘น้องหญิง ถ้าจะทิ้งสิ่งนั้นก็จงใส่ในบาตรของอาตมานี้เถิด’ เมื่อทาสหญิงไปบอกโยมมารดาบิดาว่าภิกษุนั้นคือพระรัฐบาล โยมบิดามารดาตามไปพบ พระรัฐบาลนั่งพึงฝาเรือนแห่งหนึ่งกำลังฉนขนมกุมมาสค้ำคิน โยมบิดาเข้าไปหาท่านได้ถามว่า ‘อะไรกัน ลูกฉนขนมกุมมาสค้ำคินหรือ ลูกควรไป

^{๑๑} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๔๔/๓๘๑.

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๔๔/๓๘๑.

เรือนของตน มิใช่หรือ'^{๓๓} ‘มาเถิด ลูกรัฐบาล พวกเราจะไปเรือนด้วยกัน’^{๓๔} โยมบิดา พระรัฐบาลกล่าวว่า

ลูกรัฐบาล คนจำนวนมากพากันมาขอพ่อทั้งที่พ่อก็ไม่รู้จัก โฉนดลูกจึงไม่ขอพ่อบ้าง รัฐบาลกลบุดรกล่าวว่า คนขอข้อมไม่เป็นที่ชอบใจของผู้ถูกขอ คนถูกขอเมื่อไม่ให้ ก็ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้ขอ ฉะนั้น ลูกจึงไม่ขอพ่อ อย่าให้ลูกเป็นคนน่าชังของพ่อเลย'^{๓๕}

พระพุทธเจ้าตรัสว่า รัฐบาลกลบุดรผู้ที่เป็นบุตรยังกล่าวกับบิดาของตนอย่างนี้ ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงคนอื่นที่กล่าวกับคนอื่นเลย ทรัพย์สินสมบัติของคฤหัสถ์ที่จะรวบรวมมาได้ด้วยความยาก เมื่อได้มาก็เก็บรักษาไว้ได้ยาก เธอทั้งหลายกลับเป็นผู้มากไปด้วยการขอ การกระทำอย่างนี้มีได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส ๆ เป็นมูลเหตุให้พระพุทธองค์ทรงมีพระพุทธรูปัญญัติว่า

ภิกษุผู้จะสร้างกุฎีที่ไม่มีเจ้าของสร้างถวาย สร้างเป็นของส่วนตัว ด้วยการขอเอาเอง พึงสร้างให้ได้ขนาดดังนี้ คือ ยาว ๑๒ คืบ กว้าง ๗ คืบ โดยคืบพระสุคต^{๓๖} ต้องพาภิกษุทั้งหลายไปแสดงพื้นที่ ให้ภิกษุเหล่านั้นพึงแสดงพื้นที่ไม่มีอันตราย^{๓๗} เป็นพื้นที่มีบริเวณโดยรอบ ถ้าภิกษุสร้างกุฎีด้วยการขอเอาเอง ในที่ที่มีอันตราย เป็นพื้นที่ไม่มีบริเวณโดยรอบ ไม่พาภิกษุทั้งหลายไปเพื่อแสดงพื้นที่ให้หรือสร้างให้เกินขนาด เป็นสังฆาติเสส^{๓๘}

๒.๕.๕ เป็นกุลบุตร

ในปปัญจสูทนี มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกั อรรถกถาภยเกราวสุตรกล่าวถึง พระรัฐบาลว่า เป็นกุลบุตร พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ให้ความหมายกุลบุตร

^{๓๓} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๐๐/๓๕๗.

^{๓๔} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๕๕-๓๐๐/๓๕๖-๓๕๗.

^{๓๕} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๔๖/๓๔๓.

^{๓๖} มาตราวัดขนาดสิ่งของที่ใช้ในครั้งพุทธกาล ๑ คืบพระสุคต เท่ากับ ๓ คืบของคนสันฐานปานกลาง (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๔๖/๓๔๓).

^{๓๗} สารมุก์ อนารมุกฺนติ สอุปฺททวํ อนุปฺททวํ คำว่า สารมุก์ หมายถึงมีอันตราย คำว่า อนารมุก์ หมายถึงไม่มีอันตราย (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๔๘/๓๔๓).

^{๓๘} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๔๘/๓๔๓.

คือ บุตรชายผู้มีตระกูล มีความประพฤตินี้^{๘๕} กุลบุตรมี ๒ จำพวก คือ

๑) กุลบุตรโดยกำเนิด

๒) กุลบุตรโดยอาจารย์

ในกุลบุตร ๒ จำพวกนี้ พระรัฐपालเป็นกุลบุตรที่เกิดในตระกูลสูง ซึ่งมีประวัติความเป็นมาตั้งแต่สมัยในอดีตว่า กุลบุตรชื่อพระรัฐपाल เป็นลูกชายของอัครกุฎิกเสรษฐี ในกุตลโกฏฐิตคาม แคว้นกुरु ฉะนั้น พระรัฐपाल จึงได้ชื่อว่า เป็นกุลบุตรโดยกำเนิด

ส่วนกุลบุตรโดยอาจารย์ ได้แก่ กุลบุตรที่แม่เกิดในตระกูลใดก็ตาม เป็นผู้ที่ยืมพร้อมด้วยอาจารย์ ซึ่งมีที่มาจากการศึกษาเป็นกุลบุตรผู้ออกจากเรือน บวชเป็นอนาคาริกด้วยศรัทธา ดังนี้จึงได้ชื่อว่าเป็นกุลบุตรโดยอาจารย์^{๘๖}

ฉะนั้น พระรัฐบาล จึงได้ชื่อว่า เป็นกุลบุตรโดยกำเนิดและยังถือว่าเป็นกุลบุตรโดยอาจารย์ด้วย

๒.๕.๖ เป็นพระอริยวงศ์

พระรัฐบาล เป็นผู้ดำรงอยู่ในอริยวงศ์อันเลิศ^{๘๗}ที่ประพฤติปฏิบัติ ตามแบบแผนประเพณีของอริยวงศ์ ๔ คือ ภิภษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. สันโดษ ด้วยจิรตามแต่จะได้อ...ไม่มีการแสวงหาอันไม่สมควรเพราะจิรเป็นเหตุ ไม่ได้จิรก็ไม่กระวนกระวาย ครั้นได้แล้วก็ไม่ติดใจ ไม่หมกมุ่น ไม่ลุ่มหลงมองเห็นโทษ เพราะความสันโดษด้วยจิรตามแต่จะได้นั้น ...

๒. สันโดษด้วยบิณฑบาตตามแต่จะได้อ กล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยบิณฑบาตตามแต่จะได้อ ไม่มีการแสวงหาอันไม่สมควรเพราะบิณฑบาตเป็นเหตุ ไม่ได้บิณฑบาตก็ไม่กระวนกระวาย ครั้นได้แล้วก็ไม่ติดใจ ไม่หมกมุ่น ไม่ลุ่มหลงมองเห็นโทษ..

^{๘๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๑.

^{๘๖} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๓๘ (มมร.).

^{๘๗} ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๕๔ (มมร.).

สันโดษ หมายถึงสันโดษด้วยจิร บิณฑบาต เสนาสนะ และการมีภิกษาเป็นที่ยื่นรมย์ (อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๘/๔๓).

มองเห็นโทษ ในที่นี้หมายถึงมองเห็นการต้องอาศัยเพราะการแสวงหาไม่สมควร และการบริโภคลาภที่ติดใจ (ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๘๒).

เพราะความสันโดษด้วยบิณฑบาตตามแต่จะได้นั้น..

๓. สันโดษด้วยเสนาสนะตามแต่จะได้อีก กล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยเสนาสนะตามแต่จะได้นั้น.. ไม่ได้เสนาสนะก็ไม่กระวนกระวาย ครั้นได้แล้วก็ไม่จิตใจไม่หมกมุ่น ไม่ลุ่มหลง มองเห็นโทษ มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออก ใช้สอยอยู่ และไม่ยกตนข่มผู้อื่น เพราะความสันโดษด้วยเสนาสนะตามแต่จะได้นั้น...

๔. มีปหานะ (การละ) เป็นที่ยินดี ยินดีในปหานะ...ยินดีในภวานาและไม่ยกตนข่มผู้อื่น เพราะความเป็นผู้มีปหานะเป็นที่ยินดี ยินดีในปหานะ เพราะความเป็นผู้มีภวานาเป็นที่ยินดี ยินดีในภวานานั้น ภิกษุใดขยัน ไม่เกียจคร้าน มีสัมปชัญญะ มีสติมั่นคงในปหานะและภวานานั้น... ภิกษุนี้ เราเรียกว่า ผู้ตั้งอยู่ในอริยวงศ์ ที่รู้กันว่าล้ำเลิศ เป็นของเก่า

พระอรธกถาจารย์กล่าวว่า สันโดษมี ๑๕ ประการ คือ สันโดษในการตริกลงในบิณฑบาต สันโดษในการไป สันโดษในการแสวงหา สันโดษในการได้เฉพาะ สันโดษในการรับ สันโดษในการรับแต่พอประมาณ สันโดษในการเว้นจากความอยากได้ สันโดษตามได้ สันโดษตามกำลัง สันโดษตามสมควร สันโดษในการบำรุง สันโดษในการกำหนด สันโดษในการบริโภค สันโดษในการเว้นจากการสะสม สันโดษในการสละ บรรดาสันโดษเหล่านั้น ภิกษุผู้ยินดี ล้างหน้าแล้วข้อมตริก ภิกษุผู้ตริกกินกว่านั้นข้อมเป็นผู้เคลื่อน เห็นห่างจากอริยวงศ์

๑. สันโดษด้วยบิณฑบาตตามแต่จะได้อีก

เมื่อบรรลุประอรหัตแล้วพระรัฐบาลไปทูลลาพระพุทธเจ้าเพื่อไปเยี่ยมมารดาบิดา พระพุทธองค์ทรงทราบว่าจะเผชิญอุปสรรคต่าง ๆ และทรงทราบว่า พระรัฐบาลจักสามารถข้ามพ้นอุปสรรคนั้นได้ จึงทรงอนุญาต พระรัฐบาลเดินทางเข้าไปพักในสวนมคฺฉิวัน พระราชอุทยานของพระเจ้าโกธัพพะ

อริยวงศ์ แปลว่า วงศ์ของพระอริยะ แบบแผนของพระอริยะ และประเพณีของพระอริยะ หมายถึง วงศ์ของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระสาวกของพระพุทธเจ้า (ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๘๒, อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๘/๔๓).

ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๘๒-๒๘๓.

ที.ปา.อ. (ไทย) ๓/๒/๓๓๘-๓๓๙.

ในวันที่ ๒ พระรัฐบาลเข้าไปบิณฑบาตที่ซุ้มประตูกลางของเรือน บิดากำลังให้ช่างสระผม เมื่อเห็นพระรัฐบาลจำไม่ได้ว่าเป็นบุตรตนคิดว่าเป็นภิกษุมาภิกขาจารจึงกล่าวว่า ‘สมณะเหล่านี้บวชให้บุตรรักคนเดียวของเรา ยังจะควรมานี่อีกหรือ’ พระรัฐบาลสันโดษด้วยบิณฑบาตตามแต่จะได้อะไรไม่ได้บิณฑบาตก็ไม่กระวนกระวาย^{๘๗} พระรัฐบาลไม่ได้รับทานจึงได้แต่เพียงคำดำ ได้ขนมกุมมาสค้างคินจากทาสหญิงที่กำลังจะทิ้ง แล้วเดินจากไปหาที่นั่งฉันโยมบิดาเมื่อทราบข่าวจากนางทาสี จึงตามไป เห็นพระรัฐบาลนั่งฉันขนมมุดแล้วติเตียนว่า “ลูกฉันขนมกุมมาสค้างคินหรือ ลูกควรไปเรือนของตนมิใช่หรือ?” พระรัฐบาลตอบว่า

กหบดี อาตมภาพผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เป็นผู้ไม่มีเรือน อาตมภาพได้ไปเรือนของโยมมาแล้ว ในเรือนนั้น อาตมภาพไม่ได้รับทาน ไม่ได้รับคำตอบเลย ได้แต่คำดำอย่างเดียว

บิดาจึงกล่าวชวนให้ไปฉันอาหารที่บ้าน พระรัฐบาลปฏิเสธกล่าวว่าท่านฉันอิ่มแล้ว โยมบิดาจึงกล่าวนิมนต์ให้ไปฉันในวันรุ่งขึ้น^{๘๘}

๒. สันโดษในการบริโภค

เมื่อนางทาสีของพวกญาตินำขนมกุมมาส^{๘๙} ที่ค้างคิน เป็นของบุดไปทิ้งเป็นขยะข้างนอกบ้าน พระรัฐบาลเถระเรียกทาสีผู้เป็นอดีตนางนมของตนว่า ‘น้องหญิง ถ้าของนั้นจะต้องทิ้งไปในภายนอกเป็นธรรมดา ไม่หวงแห่นไว้จงเกลียดลงในบาตรของเรา’^{๙๐} พระรัฐบาลเมื่อได้ขนมมุดนั้นแล้วไปนั่งฟังฝารือนแห่งหนึ่ง นั่งลงฉันขนมกุมมาสค้างคิน

พระอรรถกถาจารย์อธิบายเรื่องการบริโภคขนมมุดเห็นว่า ขนมกุมมาส ทำด้วยข้าวเหนียวที่ล่วงคินหนึ่งไปแล้ว เป็นของบุดมาแล้ว หมายความว่า ถูกความบุดครอบงำแล้ว ที่แม้แต่พวกทาส กรรมกรกระทั่งให้โคไม่สมควรกิน เพราะฉะนั้น นางทาสีจึงจะนำขนมกุม

^{๘๗} ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๕๓ (มมร.).

^{๘๘} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๐๐/๓๕๘.

^{๘๙} ขนมกุมมาส หมายถึงขนมที่เก็บไว้นานเกินไปจะบุด เช่น ขนมด้วง ขนมครก ขนมถ้วย ขนมตาล เป็นต้น พระพุทธเจ้าหลังบำเพ็ญทุกรกิริยาก็เสวยข้าวสุกและขนมกุมมาส (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๐)

^{๙๐} ขนมกุมมาสทำด้วยข้าวเหนียว เมื่อค้างคินกลายเป็นขนมเน่าเสีย ส่งกลิ่นบุด ไม่ควรบริโภค แม้พวกทาส กรรมกรจนถึงให้โค (ดูรายละเอียดใน วิ.มหา.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๐๓-๓๐๔ (มมร.).

มาศที่บูดเน่านั้น ไปเททิ้งภายนอกเรือนคุดเป็นขยะ^{๕๐} พระรัฐपालบิณฑบาตได้ขนมกุมมาศค่าง คีนจากนางทาสีแล้ว ท่านได้ไปที่ศาลาแห่งหนึ่งที่อยู่ใกล้เรือน ที่ศาลานั้นมีอาสนะ มีน้ำและ ข้าวที่จัดตั้งไว้ในศาลา เป็นศาลาผู้เป็นเจ้าของทานได้จัดไว้เพื่อให้บรรพชิตเมื่อบิณฑบาต มาแล้ว นั่งฉันที่หอฉันนั้น^{๕๑}

เมื่อบิดาได้เห็นพระรัฐบาลนั่งฉันขนมบูคอยู่นั้น ได้กล่าวว่า เจ้าถูกเลี้ยงดูมาด้วย โภชนะอย่างดี โฉนบริโภคขนมกุมมาศบูคอันน่ารังเกียจ แม้เห็นกับตาก็ยังไม่เชื่อ ขณะทีบิดา ยืนจับขอบบาตรอยู่นั้น พระรัฐบาลก็ยังคงฉันขนมบูคที่ส่งกลิ่นเหม็นฟองไข่น้ำแตก มี ลักษณะเหมือนรากลุสนัข

พระอรรถกถาจารย์ว่า ปุถุชนไม่สามารถกินขนมกุมมาศบูคเช่นนั้นได้ แต่ พระรัฐบาลบรรลุพระอรหัต ดำรงอยู่ในอริยฤทธิ์^{๕๒} จึงฉันขนมกุมมาศบูคนั้นได้เหมือนกับ ดื่มน้ำอมฤต^{๕๓}

๓. สပါတานจาริกังคชุดงค์และเอกานิกังคชุดงค์

สပါတานจาริกังคชุดงค์ หมายถึง ไปตามลำดับเรือน กิจนั้นชื่อว่า สပါတานะ การเที่ยวไปบิณฑบาตตามลำดับเรือน คือ เว้นการเลือกรับอาหารบิณฑบาตข้ามบ้าน

เอกานิกังคชุดงค์ หมายถึง การฉันในที่นั่งอันเดียว ชื่อว่า เอกาสนะ ถือการฉัน

^{๕๐}ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๕๓ (มมร.).

^{๕๑}ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๕๔ (มมร.).

^{๕๒}อริยฤทธิ์ ได้แก่ อริยาธิฤทธิ์ คือ ฤทธิ์ของพระอริยะ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ หากจะหวังว่าเป็นผู้สำคัญ ในของปฏิภูลว่าเป็นของไม่ปฏิภูล คือภิกษุผู้แผ่เมตตา หรือน้อมนำไปโดยธาตุอันไม่น่าปรารถนา บังเกิดแก่เฉพาะ ผู้ประเสริฐ ซึ่งเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญทางใจ, สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง, คัมภีร์ วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆสเถระ รจนา, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๖๖๑-๖๖๒.

^{๕๓}ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๕๕-๕๖ (มมร.).

^{๕๔}ม.ม.อ. (ไทย) ๑๔/๔๓๘-๔๕๒/๔๕๘-๕๐๓ (มมร.).

^{๕๖}สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง, คัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆสเถระ รจนา, หน้า ๘๕.

อาหาร ณ อาสนะอันเดียวเป็นปกติ

พระราชบาลเมื่อเดินทางมาถึงอุลลโกฏฐิตนิกม แคว้นกุรุแล้วเข้าไปพักใน สวนมิจิรวัน พระราชอุทยานที่พระเจ้าโกรพยะ มีพระราชานุญาตแก่เหล่าบรรพชิตให้ใช้สอยได้ตามอัธยาศัย คั้งนั้น ท่านจึงไม่คิดที่จะไปพักที่บ้าน โยมมารดาบิดาคิดว่า ถ้ามารดาบิดาทราบว่า ท่านกลับมาเยี่ยมบ้านแล้ว จักพากันต้อนรับ เลี้ยงดูภัตตาหาร จะล้างเท้าแล้วนวดเท้าด้วยน้ำมัน จึงไปพักในพระราชอุทยาน ในวันรุ่งขึ้นจึงจะไปบิณฑบาตโปรดโยมมารดาบิดาที่บ้าน^{๕๘}

๒.๕.๗ ทูลอาสาพระพุทธรองค์

ครั้งที่พระพุทธรเจ้าเสด็จไปโปรดพระยานัน โทปนันทนาคราชผู้มีมิจฉาทิฏฐิพระราชบาล เป็นพระมหาสาวกผู้กราบทูลพระพุทธรองค์ ขอประทานอนุญาตอาสาปราบพระยานัน โทปนันทนาคราชเป็นรูปแรก ดังปรากฏในวิสุทธชนวิลาสินี อรรถกถาขุททกนิกาย อปทาน มหาโมคคัลลานเถรอปทานว่า

สมัยที่พระพุทธรเจ้าประทับ ณ พระเชตวันมหาวิหาร อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีใกล้กรุงสาวัตถี ท่านอนาถบิณฑิกะได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วทูลนิมนต์พระพุทธรเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ รูปไปฉันภัตตาหาร วันต่อมาเวลาใกล้รุ่งพระพุทธรเจ้าทรงตรวจดูหมั่นโลกธาตุ ปรากฏนันทโพนันทนาคราชในข่ายพระญาณ ทรงเห็นอุปนิสัยว่านาคราชมีมิจฉาทิฏฐิ ไม่เลื่อมใสในพระรัตนตรัย มีแต่พระมหาโมคคัลลานะเท่านั้นที่จะสามารถปลดเปลื้องนาคราชจากมิจฉาทิฏฐินี้ได้ ครั้นสว่างตรัสเรียกให้พระยานันท์บอกภิกษุทั้ง ๕๐๐ รูปว่าจะเสด็จจาริกไปเทวโลก วันนั้นพวกนาคกางเสวตฉัตรบนรัตนบัลลังก์จัดเป็นที่สำหรับดื่มกินของนันทโพนันทนาคราช มีนาคพื่อน ห้อมล้อมด้วยนาคบริวาร พระพุทธรเจ้าเสด็จไปทางเหนือวิมานนาคราชพร้อมด้วยเหล่าภิกษุสงฆ์ให้พระยานาคราชแลเห็นนันทโพนันทนาคราชคิดว่า ‘พวกสมณะโล้นไปภพดาวดึงส์ทางเบื้องบนภพของเรา ตั้งแต่ขึ้นไปจักไม่ให้เราหนีไปรอยละอองเท้าบนกระหม่อมของเรา’ จึงเนรมิตตนเป็นพระยานาคราชใหญ่ใช้ขนคางพันรอบภูเขาสิเนรุ ๗ รอบ แผ่พังพานคว่ำลง ยึดภูเขาไว้ไม่ให้แลเห็นภพดาวดึงส์

พระเทพโสภณ (ประยูร ธรรมจิตโต) และคณะ, วิมุตติมรรค พระอุปติสสเถระ รจนา, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒๖-๒๗.

^{๕๘} ตูรายละเอียดใน ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๕๑.

ท่านพระรัฐบาลซึ่งโดยเสด็จมากับพระพุทธองค์ได้กราบทูลถามว่า ‘เมื่อก่อน ข้าพระองค์ยืนอยู่ตรงนี้มองเห็นภูเขาสิเนรุกับภูเขาที่ล้อมรอบ เห็นภพดาวดึงส์ ปราสาทและธง บนเวชยันตปราสาท เหตุไฉนวันนี้ข้าพระองค์ไม่เห็นเขาสิเนรุ’^{๕๕} พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ‘นั่นโทปนันทนาคราชโกรธพวกเธอ จึงเอาขนคางวงรอบภูเขาสิเนรุ ๗ รอบปิดเบื้องบน ท้องฟ้าด้วยพังพาน กระทำให้มืด จึงมองไม่เห็นภพดาวดึงส์’ พระรัฐบาลกราบทูลขออาสาปราบพระยานาคราชนั้นว่า ‘ข้าพระองค์ขอทรمانนาคราชนั้น’ พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาต ในครั้งนั้นมีมหาสาวกองค์อื่น ๆ อาทิ ท่านพระภัททิยะ ท่านพระราหุล ต่างลุกขึ้นขออาสาปราบพระยานาคราชโดยลำดับ พระพุทธองค์ก็ไม่ทรงอนุญาต ต่อเมื่อพระมหาโมคคัลลานะขอทรमानาคราชนั้น จึงทรงอนุญาต พระมหาโมคคัลลานะนิรมิตเพศเป็นพระยานาคราชใหญ่ แล้วเอาขนคางวงทับ วางพังพานของตนเหนือพังพานของนาคราชนั้น แล้วคดเข้าไปกับภูเขาสิเนรุ นาคราชบังหวนควันใส่พระเถระ นาคพระเถระบังหวนควันสู้ ควันของนาคราชไม่สามารถทำอะไรพระเถระได้ แต่ควันของพระเถระเบียดเบียนนาคราช นาคราชจึงโพลงไฟใส่ พระเถระก็โพลงไฟสู้ พระยานาคคิดว่าสมณะนี้กตเรากับภูเขาสิเนรุ บังหวนและโพลงไฟได้ จึงถามว่า ท่านเป็นใคร พระเถระตอบว่า เป็นพระโมคคัลลานะ นาคราชจึงขอให้ท่านคืนอรรถภาพเป็นภิกษุ พระโมคคัลลานะกลายอรรถภาพเป็นภิกษุแล้วเข้าไปช่องหูขวาออกช่องหูซ้าย เข้าช่องจมูกซ้ายออกช่องจมูกขวา เมื่อนาคราชอ้าปาก พระเถระจึงได้ไปเดินจงกรมในห้องนาคราช พระพุทธองค์ตรัสเตือนให้พระเถระจงใส่ใจ นาคนี้มีฤทธิ์มาก นาคราชคิดจะพันลมใส่ เกี่ยวกินขณะที่พระเถระไม่ระวังตัว จึงกล่าวขอให้พระเถระออกมา อย่าเดินจงกรมไป ๆ มา ๆ ในห้องเบียดเบียนอยู่เลย เมื่อนาคราชเห็นพระเถระออกมาข้างนอกจึงพันลมใส่ พระเถระเข้าจตุตถฌาน ทำให้ลมนั้นไม่อาจทำแม้ขุมขนพระเถระสั้นได้ พระเถระเปลี่ยนอรรถภาพเป็นพระยาครุฑพันลมใส่นาคราช สุดท้ายพระยานาคราชยอมแพ้ เปลี่ยนอรรถภาพเป็นมาณพน้อย กล่าวขอร้องท่านเป็นสรณะ เมื่อนาคราชยอมแพ้ พระเถระพานาคราชไปเฝ้าขอพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ พระพุทธองค์ ตรัสว่า ‘นาคราช เธอจงเป็นสุขเถิด’แล้วพร้อมทั้งภิกษุสงฆ์เสด็จไปยังนิเวศน์ของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี

^{๕๕} สิเนรุ (สินา โสเจยฺเย + เอรุ) ภูเขาสุเนรุ, พระมหาสมปอง มุทิโต, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชารวจศัปรินทร์ที่ตั้ง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๕๖, พระพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ขุนเขาสิเนรุยาว ๘๔,๐๐๐ โยชน์ กว้าง ๘๔,๐๐๐ โยชน์ ห้อยลงในมหาสมุทร ๘๔,๐๐๐ โยชน์ สูงจากมหาสมุทรขึ้นไป ๘๔,๐๐๐ โยชน์, (อ.ส.ต.ค.ก. (ไทย) ๒๓/๖๖/๑๓๒).

พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า การที่พระพุทธองค์ไม่ทรงมีพุทธานุญาตให้ พระรัฐบาลและมหาสาวกองค์อื่น ๆ อาทิ ท่านพระภัททิยะ ท่านพระราหุล ที่ขอลาสาเพื่อ ปราบพระยานาคราชนั้น จริงอยู่พระมหาสาวกเหล่านั้นอาจทำปาฏิหาริย์ทั้งปวงได้ คือ บังหวนควันสู้ โพลงไฟสู้ กลายอรรถภาพเป็นภิกษุแล้วเข้าไปชองหุขวาออกชองหุซ้าย เข้าชอง จมูกซ้ายออกชองจมูกขวา เดินจงกรมไปในท้องได้ แต่เมื่อถึงขณะที่นาคราชพ่นลมใส่ พระมหาสาวกจักไม่สามารถเป็นผู้ใส่ใจสังเกตได้รวดเร็วแล้วเข้าจตุตถฌานได้ทันเหตุการณ์ เหมือนอย่างพระมหาโมคคัลลานะ เพราะเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงไม่ทรงอนุญาตให้ภิกษุ เหล่านี้ทรมานพระยานาคราช^{๑๑๑}

อนึ่ง เรื่องนั้นโทปนันทนาคราช มีมาในบทสวดมนต์พุทธชัยมงคลคาถา (พาหุง ฯ บทที่ ๗ จากทั้งหมด ๘ บท) ว่า

...นันทปะนันทะภูชะคัง วิพุชัง มะหิทธิง

ปุตเตนะ เถระภูชะเคนะ ทะมาปะยันโต,

อิทธิปะเทสะวิธินา ชิตะวา มุนินโท,

ตันเตชะสา ภาวะตุ เต ชะยะมังคะลานิ,...

แปลว่า พระจอมมุนีโปรดให้พระมหาโมคคัลลานเถระพุทธชิโนรส,

เนรมิตกายเป็นนาคราชไปทรมานพยานาคราชชื่อ นันทปะนันทะ,

ผู้มีความรู้ผิด มีฤทธิ์มาก ด้วยวิธีอันให้อุปเทกแห่งฤทธิ์แก่พระเถระ,...

ขอชัยมงคลทั้งหลาย จงมีแก่ท่าน, ด้วยเดชแห่งพระพุทธชัยมงคลนั้น^{๑๑๑}

กล่าวโดยสรุป คุณสมบัติเฉพาะตัวของพระรัฐบาล ได้แก่ บวชด้วยศรัทธาจนได้ เป็นเอตทัคคะด้านบวชด้วยศรัทธา เป็นพระเถระ เป็นตัวอย่างการไม่เป็นผู้ขอ เป็นกุลบุตรโดย กำเนิดโดยอาจารย์ เป็นผู้ดำรงอยู่ในอริยวงศ์ เป็นผู้มีน้ำใจ ทูลอาสาพระพุทธองค์ปราบพระยา นาคราช

^{๑๑๑} ขุ.ป.อ. (ไทย) ๘/๑/๕๐๕-๕๐๕.

^{๑๑๑} พระสุธีธรรมานุวัตร, สวดมนต์แปล, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : หจก. สามลดา, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓๒.

๒.๖ ชีวิตในบั้นปลาย

พระรัฐบาล เป็นพระมหาสาวกสำคัญองค์หนึ่งในชีวิตบั้นปลายไม่ปรากฏว่าท่านนิพพานเมื่ออายุ พรรษาเท่าใด และปรินิพพานในที่ใด

ผู้วิจัย สันนิษฐานว่า พระรัฐบาลท่านนิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต กล่าวถึง พระอริยบุคคล ที่นิพพานว่า

พระผู้ถึงพระนิพพานนั้นประกอบด้วย ชาติ ๑๘ อายุขณะ ๑๒ ปฏิจจสมุปปาตธรรม นิรุตติ ปฏิภาณ สีสันซ์ สมานันซ์ ปัญญาขันซ์ วิมุตติขันซ์ วิมุตติญาณทัสสนันซ์ ฐานาภูฐานันซ์ ฐานะ อัญฐานะ วิหารสมบัติ ๘ อริยสัจ ๔ สติปัญญา ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ สามัญญผล ๔ และ อภิญญา ๖^{๑๐๒}

พระรัฐบาล เป็นพระมหาสาวกสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่ชีวิตในบั้นปลายของท่าน ไม่ปรากฏ ไม่มีการกล่าวถึง

๒.๗ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระรัฐบาล

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระรัฐบาล เป็นการแสดงธรรม ‘อนิจจลักษณะ’ แก่โยมมารดาบิดา และแสดง ‘ธัมมเทศ ๔’ แก่พระเจ้าโกรัพยะ โดยลำดับ ดังนี้

๒.๗.๑ แสดงธรรมอนุเคราะห์มารดาบิดา

พระรัฐบาลแสดงธรรม อนิจจลักษณะ เพื่อเป็นการอนุเคราะห์มารดาบิดาว่า โยมจงดูอัฐภาพอันวิจิตรมีกายเป็นแผล^{๑๐๓}ที่คุมกันอยู่^{๑๐๔} กระสับกระส่าย^{๑๐๕}เป็นที่ดำริของชนเป็นอันมาก ไม่มีความยั่งยืนมั่นคง รูปอันวิจิตรด้วยแก้วมณีและกุนฑล มี

^{๑๐๒} ดูรายละเอียดใน อนุเอกก. (ไทย) ๒๐/๕๘๔-๕๘๕/๕๓.

^{๑๐๓} มีกายเป็นแผล หมายถึงแผลทั้ง ๕ แห่ง (คือ ดวงตา ๒ ช่องหู ๒ ช่องจมูก ๒ ช่องปาก ๑ ช่องปีศาจามรรค ๑ ช่องอุจจาระมรรค ๑), (ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๐๒/๓๕๕).

^{๑๐๔} ที่คุมกันอยู่ หมายถึงคุมกันอยู่ด้วยกระดูก ๓๐๐ ท่อน ด้วยเส้นเอ็น ๕๐๐ เส้น ปกคลุมด้วยกล้ามเนื้อ ๕๐๐ มัด, (ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๐๒/๓๕๕).

^{๑๐๕} กระสับกระส่าย หมายถึงความกระสับกระส่ายอยู่เป็นนิจเพราะความแก่ โรคภัย และกิเลส (ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๐๒/๓๕๕).

กระดุกอันหนึ่งหุ้มห่อไว้ งามด้วยผ้า เท้าที่ข้อมด้วยครั้งสี่ศด หน้าที่ได้ทาด้วยจุธณ ผมที่ตบแต่งเป็นลอน ตาที่เย็บด้วยยาหยอด ภายที่มีสภาพเปื่อยเน่าเป็นธรรมดา ตกแต่งเหมือนกล่องยาหยอดตาใหม่อันงดงามพอจะหลอกคนโง่ได้ แต่จะหลอกคนผู้แสวงหาฝั่ง (คือนิพพาน) ไม่ได้ ท่านเป็นดังพรานเนื้อวางบ่วงไว้ เนื้อไม่ติดบ่วง พรานเนื้อกำลังคร่ำครวญอยู่ เรากินเหยื่อแล้วก็หลีกไป^{๑๐๖}

พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า อตภาพอันวิจิตร เป็นที่ดำริของชนเป็นอันมาก หมายถึง ความดำริ คือ ความปรารถนาที่เกิด กล่าวคือ เหล่าบุรุษข้อมปรารถนาในร่างกายสตรี เหล่าสตรีข้อมปรารถนาในร่างกายของบุรุษ แต่ในที่สุดเมื่อเหล่าบุรุษสตรีเหล่านั้นตายเป็นซากศพ เหล่ากาและสุนัขข้อมปรารถนาร่างกายเหล่านั้น ไม่มีความยั่งยืนมั่นคง คือ ร่างกายนั้นต้องแตกดับไปเป็นธรรมดา เป็นของแน่นอน

พระรัฐบาลเปรียบเทียบราคาบิดาว่า เป็นเหมือนพรานล่าเนื้อ เหล่าญาติมิตรเป็นบริวารพรานล่าเนื้อ เงินและทองเหมือนขायป่าน โภชนะเหมือนเหยื่อและหญ้า พระรัฐบาลอุปมาตัวท่านเป็นเนื้อตัวใหญ่กำลังเลี้ยงกินเหยื่อและหญ้าเป็นอาหาร คิมน้ำ ชुकอตรวจดูบริวารคิดว่าจะไปสู่ที่ที่ปลอดภัย แล้วกระโดดขึ้นไม่ให้กระทบถูกบ่วง คือ เงินทองของเหล่านายพราน เห็นนายพราน คือ โยมมารดาบิดา ภรรยาเก่าและญาติ คือบริวารของพรานล่าเนื้อกำลังรำให้คร่ำครวญที่เนื้อนั้นรอดหลุดพ้นจากบ่วง ได้เข้าไปในป่าตามทางที่มา^{๑๐๗}

๒.๗.๒ แสดงธรรมแด่พระเจ้าโกรัพะยะ

หลังจากพระรัฐบาลแสดงธรรมอนิจจลักษณะให้มารดาบิดาฟังแล้ว พระเถระกลับไปพักที่พระราชอุทยาน เมื่อได้สนทนากับพระเจ้าโกรัพะยะ พระราชาตรัสถามสาเหตุที่ท่านออกบวช พระรัฐบาลจึงแสดงธัมมุตเทศ ๔ ประการ อันเป็นการสนทนาแบบถาม-ตอบระหว่างพระรัฐบาลกับพระเจ้าโกรัพะยะ^{๑๐๘}

พระเจ้าโกรัพะยะเป็นกษัตริย์แคว้นกुरु ทรงยกย่องตระกูลของพระรัฐบาล เมื่อนายมิกะคนเฝ้าอุทยานกราบทูลว่าพระรัฐบาลมาพักที่พระราชอุทยาน พระราชาดำรินับถือว่

^{๑๐๖} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๐๒/๓๕๕-๓๖๐.

^{๑๐๗} ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๖๐ (มมร.).

^{๑๐๘} ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๕๓ (มมร.).

พระราชบัญญัติ^{๑๑๕} เป็นผู้ทีสละทรัพย์สินสมบัติมหาศาลออกบวช เมื่อบวชแล้วกลับมาเยี่ยมโยมมารดาบิดาก็ไม่ไยดี ในภริยา ทรัพย์ บริวาร อันเป็นกิจที่กระทำไต่ยาก^{๑๑๖}

พระเจ้าโกรัพะยะได้เสด็จเข้าไปพระราชอุทยานสนทนาธรรม และตรัสถามพระราชบิดาว่า

คนออกบวชเพราะความเลื่อม ๔ ประการ คือ

๑. ความเลื่อมเพราะชรา
๒. ความเลื่อมเพราะความเจ็บไข้
๓. ความเลื่อมจากทรัพย์สมบัติ
๔. ความเลื่อมจากญาติ^{๑๑๗}

ท่านพระราชบิดาไม่เลื่อมจากอะไร แต่ทำไมจึงออกบวช พระเถระถวายพระพรว่า ท่านออกบวชเพราะได้ฟังธัมมเทศ ๔ ประการที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนคือ (๑) โลกอันชราไป ไม่ยั่งยืน (๒) โลกไม่มีผู้ต้านทานไม่เป็นอิสระ (๓) โลกไม่มีอะไรเป็นของตน จำต้องละสิ่งทั้งปวงไป (๔) โลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่รู้จักอิ่ม เป็นทาสแห่งตัณหา^{๑๑๘}

หมู่สัตว์ผู้ทำกรรมชั่วตายไปแล้ว ย่อมเดือดร้อนในโลกหน้า เพราะกรรมของตน ฉะนั้น เพราะกรรมทั้งหลายที่งดงาม นำปรารถนาชวนให้รื่นรมย์ใจ ย่อมอย่ายึดติดโดยสภาวะต่าง ๆ ฉะนั้น อาตมาเห็นโทษในกามคุณทั้งหลายจึงได้บวช มหาบพิตร สัตว์ทั้งหลายทั้งหมู่มทั้งแก่ พอร่างแตกสลาย ก็ล่วงไปเหมือนผลไม้สุกงอมร่วงหล่นไป คนไม่มีปัญญาย่อมเดือดร้อนด้วยอำนาจกรรมที่ตนเองได้ทำเอาไว้ เมื่อตายไปจากโลกนี้แล้ว ย่อมเดือดร้อนในอบายโลกอื่น อาตมาพบบวช เพราะใคร่ครวญแล้วสามัญญผลเท่านั้น ไม่มีการเปลี่ยนแปลง สามารถที่จะนำสัตว์ออกจากทุกข์ได้ เป็นธรรมอันยิ่งกว่า ประณีตกว่า^{๑๑๙}

หลังจากแสดงธรรมแก่พระเจ้าโกรัพะยะแล้วได้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า

^{๑๑๕} กุลบุตรมี ๒ จำพวก คือ กุลบุตรโดยกำเนิด และกุลบุตรโดยอาจารย์(ความประพฤติดีงาม), ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๓๘ (มมร.).

^{๑๑๖} ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๖๑ (มมร.).

^{๑๑๗} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๐๔/๓๖๒.

^{๑๑๘} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๐๕-๓๐๗/๓๖๔-๓๗๑.

^{๑๑๙} ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๖๔ (มมร.).

แม้พระรัฐบาลแสดงธรรมแก่โยมมารดาบิดา และแสดงธรรมแก่พระเจ้าโกรัพะยะ เพียง ๒ หลักธรรมเท่านั้น ซึ่งถือว่าน้อยเมื่อเปรียบกับพระพุทธสาวกองค์อื่น ๆ แต่ท่านก็สามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แพร่หลายได้เป็นผลสำเร็จเป็นที่น่าพอใจในระดับหนึ่ง จะเห็นได้จากหลักธรรมทั้งสองว่า เป็นหลักธรรมที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งในเรื่องกฎแห่งไตรลักษณ์ และเรื่องกฎแห่งกรรม สามัญญผล

๒.๘ สรุป

ชื่อพระรัฐบาล มาจากนามโคตรของตระกูลที่สละทรัพย์สิ้น เพื่อช่วยเหลือแคว้น ซึ่งตกต่ำทางเศรษฐกิจให้กลับมั่นคงเหมือนเดิม คนทั่วไปจึงเรียกคนในตระกูลนี้ว่ารัฐบาล

ชีวประวัติในอดีตชาติสมัยพระปทุมุตตรพุทธเจ้าเสด็จอุบัติ รัฐบาลกุลบุตรไปฟังธรรม เห็นพระศาสดาทรงตั้งภิกษุรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งผู้เลศกว่าภิกษุผู้บวชด้วยศรัทธาจึงตั้งปรารถนาตำแหน่งนั้น ต่อมาได้ถวายช้างทรงเป็นพาหนะแก่พระปทุมุตตรพุทธเจ้า ได้ตีราคาช้างพร้อมทั้งเครื่องประดับแล้วให้สร้างสังฆารามถวาย เพราะผลแห่งกรรมนั้นได้เกิดเป็นท้าวสักกะ ๕๐ ชาติ เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๕๘ ชาติ

ในชาติปัจจุบันเมื่อพระพุทธเจ้าเกิดขึ้น ได้บังเกิดในเรือนของรัฐบาลเศรษฐีในอุลลโกฏฐิกนิคมแคว้นกุรุ เพราะเกิดในตระกูลที่รวบรวมรัฐที่แตกแยกไว้ได้ จึงได้ชื่อว่ารัฐบาล เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จจาริกไปในแคว้นกุรุพร้อมกับภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ รัฐบาลกุลบุตรได้ไปฟังธรรมพร้อมกับพราหมณ์และคหบดี จบพระธรรมเทศนา จึงไปเข้าเฝ้าทูลขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระพุทธองค์ ตรัสให้ไปขออนุญาตมารดาบิดาก่อน ครั้งแรกมารดาบิดาไม่อนุญาตจึงใช้วิธีนอนอดอาหารจนพวกเพื่อน ๆ พากันมาช่วยอ่อนนวยจน จึงได้รับอนุญาตโดยมีเงื่อนไขว่าบวชแล้วต้องมาเยี่ยมมารดาบิดา พระรัฐบาลอุปสมบทได้ไม่นานนักก็สำเร็จ พระอรหัตตผล เป็นพระอรหันต์ ได้ไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ทูลลาไปเยี่ยมมารดาบิดา โดยไปพักอยู่ ณ พระราชอุทยานของพระเจ้าโกรัพะยะ

พระรัฐบาล เข้าไปบิณฑบาตที่บ้านโยมบิดา แม้ไม่ได้ไทยธรรมได้แต่คำคำ เมื่อทาสหญิงกำลังจะทิ้งขนมกุมมาสค้างคืนจึงได้ฉันทขนมกุมมาสที่บูดเน่านั้น โยมบิดานิมนต์ให้ไปฉันทในวันรุ่งขึ้น ได้เตรียมการเพื่อให้ท่านสึกจากเพศบรรพชิตโดยขนเงินทองมากองล่อใจให้ภรรยาเก่าแต่งตัวด้วยเครื่องประดับสวยงามช่วยวน ให้พวกบริวารจับท่านสึก ฉันทเสร็จท่าน

กล่าวแสดงธรรมโปรดโยมมารดาบิดา แล้วกลับไปพระราชอุทยานของพระเจ้าโกรัพยะ ได้
สนทนาธรรม เรื่องธรรมมุตเทศ ๔ ประการ

คุณสมบัติเฉพาะตัวของพระรัฐบาล ได้แก่ บวชด้วยศรัทธาจนได้เป็นเอตทัคคะ
ด้านบวชด้วยศรัทธา เป็นพระเถระ เป็นตัวอย่างการไม่เป็นผู้ขอ เป็นกุลบุตรโดยกำเนิดโดย อา
จาระ เป็นผู้ดำรงอยู่ในอริยวงศ์ เป็นผู้มีน้ำใจ ทูลอาสาพระพุทธองค์ปราบพระยานาคราช

พระรัฐบาล เป็นพระมหาสาวกสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แม้การ
นิพพานของท่านไม่ปรากฏในชีวิตบั้นปลาย

การอนุเคราะห์มารดาบิดา พระรัฐบาลแม้จะได้คำดาจากบิดาก็อดทนไม่พูด
พระรัฐบาลเป็นมหาสาวกที่เป็นกำลังสำคัญช่วยแบ่งเบาภาระพระพุทธองค์และพระอัครสาวก
ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยแสดงธรรมโปรดโยมมารดาบิดาและแสดงธรรมโปรด
พระเจ้าโกรัพยะ แม้การนิพพานของท่านไม่ปรากฏในชีวิตบั้นปลาย

บทที่ ๓
ชีวประวัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
ของพระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธา

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะศึกษา ชีวประวัติ และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธา เมื่อบรรดา กษัตริย์ พราหมณ์ คหบดีพากันไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อฟังพระธรรมเทศนา เมื่อได้ฟังธรรมเทศนาแล้วเกิดศรัทธา ทูลขอบรรพชาอุปสมบท บางท่านอุปสมบทแล้ว ไม่ได้บรรลุธรรม ในประเด็น ๑) ชีวประวัติในอดีตชาติ ๒) ชีวประวัติในปัจจุบันชาติ ๓) ชีวิตในบั้นปลาย ๔) การบรรลุธรรม ๕) คุณสมบัติเฉพาะตัว ๖) ชีวิตในบั้นปลาย ๗) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธา ดังต่อไปนี้

๓.๑ ชีวประวัติในอดีตชาติ

๓.๑.๑ พระสาวกผู้ได้ฟังธรรมเทศนาแล้วบวชด้วยศรัทธา

พระพุทธสาวกผู้ได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วบวชด้วยศรัทธา เป็นพระเถระ^๑ สำคัญที่มีส่วนต่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา มี ๒๒ รูป ดังนี้ คือ

๑) พระอัญญาโกณฑัญญเถระ

ในสมัยพระปฐมุตตรพุทธเจ้า พระเถระบังเกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาลกรุงหงสาวดี ไปฟังธรรมเห็นพระพุทธเจ้าแต่งตั้งภิกษุผู้แทงตลอดธรรมก่อนผู้ใดไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ จึงถวายมหาทานแล้วตั้งความปรารถนา เป็นเหมือนภิกษุรูปนั้น พระพุทธเจ้าทรงสดับแล้วทรงส่งอนาคตสังญาณไปตรวจดู ทรงเห็นว่าสำเร็จ จึงตรัสบอกกับกุลบุตรนั้นว่า ‘ในสมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่า โคดม จักทรงอุบัติขึ้นในโลก เธอจะบรรลุโศคาปัตติผล และถึงพร้อมธรรมในเวลาจบพระธรรมจักรกับปวัตินสูตรด้วยการแสดงธรรมครั้งแรกของพระโคดมพระองค์นั้น’^๒

^๑ พระเถระ แปลว่า พระผู้ใหญ่ที่เป็นเพศชาย ตามพระวินัยกำหนดว่ามีพรรษาดังแต่ ๑๐ พรรษาขึ้นไป, (จุ.เถร. (ไทย) ๒๖-/[๕๓]).

^๒ อจ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๐๖-๒๐ (มมร.).

๒) พระสารีบุตรเถระ

ในอสงไขยกัป ๑๐๐,๐๐๐ กัป แต่กัปนี้ไป พระสารีบุตรบังเกิดในตระกูลพรหมณ์มหาศาลมีชื่อว่าสรทมาณพ ต่อมาบวชเป็นคาส สมิยพระอโนมทัสสีพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก เสด็จไปโปรดสรทมาณพที่ท่าสักการะในพระพุทธรูปแล้วตั้งความปรารถนาเป็นพระอัครสาวกของพระพุทธรูป เจ้า จึงตรัสพยากรณ์ว่า ความปรารถนาของเธोजักสำเร็จในสมัยพระพุทธรูปพระนามว่า โคดมเสด็จอุบัติขึ้นในโลก^๓

๓) พระกัณหาเรวตเถระ

สมัยพระปทุมุตตรพุทธเจ้า พระเถระบังเกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาลกรุงหังสวดี ทำการค้าทางเรือที่ทำแม่น้ำคงคา เห็นพระพุทธรูปพร้อมทั้งพุทธรูปสาวกหนึ่งงแสน จึงคิดจะสร้างกุศลกรรม ให้ผูกเรือเป็นแพขนานแล้วนิมนต์พระพุทธรูปเสด็จข้ามฟากเห็นพระพุทธรูปแต่งตั้งภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตรไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ จึงถวายมหาทานแล้วตั้งความปรารถนาตำแหน่งนั้น พระปทุมุตตรพุทธเจ้าทรงเห็นว่าไม่มีอันตราย (ไม่มีเหตุขัดข้อง) จึงทรงพยากรณ์ว่าจะได้เป็นเอตทัคคะในศาสนาของพระ โคดมพุทธเจ้า

๔) พระมหาโกฏิฐิตเถระ

สมัยพระปทุมุตตรพุทธเจ้า พระเถระบังเกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาลกรุงหังสวดี เจริญวัยแล้วไปฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธรูป เห็นพระพุทธรูปองค์ทรงแต่งตั้งภิกษุในตำแหน่งเอตทัคคะด้านบรรลุปฏิสัมภิตา จึงถวายมหาทานแล้วตั้งความปรารถนาในตำแหน่งนั้น

๕) พระมหากัปปินเถระ

สมัยพระปทุมุตตรพุทธเจ้า พระเถระบังเกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาลกรุงหังสวดี เจริญวัยแล้วไปฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธรูป เห็นพระพุทธรูปองค์ทรงแต่งตั้งภิกษุในตำแหน่งเอตทัคคะด้านให้โอวาทภิกษุ จึงถวายมหาทานแล้วตั้งความปรารถนาตำแหน่งนั้น

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๓๖-๓๓๗.

ในสมัยพระกัศสปพุทธเจ้า บังเกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาล กรุงพาราณสี เป็นหัวหน้าของเหล่าบุรุษ ได้กระทำการสร้างกุศลตลอดชีวิต เวียนว่ายตายเกิดในเทวดาและมนุษย์ตลอดพุทธันดรหนึ่ง^๔

๖) พระกณฺฑกษานเถระ

สมัยพระปทุมุตตรพุทธเจ้า พระเถระบังเกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาล กรุงหังสวดี เจริญวัยแล้วไปฟังธรรมเทศนาจากพระพุทฺธเจ้า เห็นพระพุทฺธองค์ทรงแต่งตั้งภิกษุในตำแหน่งเอตทัคคะด้านจับสลากได้ที่ ๑ จึงถวายมหาทานแล้วตั้งความปรารถนาในตำแหน่งนั้น^๕

๗) พระนันทกเถระ

สมัยพระปทุมุตตรพุทธเจ้า พระเถระบังเกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาล กรุงหังสวดี เจริญวัยแล้วไปฟังธรรมเทศนาจากพระพุทฺธเจ้า เห็นพระพุทฺธองค์ทรงแต่งตั้งภิกษุรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะในด้านกล่าวสอนภิกษุณี จึงถวายมหาทานแล้วตั้งความปรารถนาในตำแหน่งนั้น^๖

๘) พระปิลินทวัจจเถระ

สมัยพระปทุมุตตรพุทธเจ้า พระเถระบังเกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาล กรุงหังสวดี เจริญวัยแล้วไปฟังธรรมเทศนาจากพระพุทฺธเจ้า เห็นพระพุทฺธองค์ทรงแต่งตั้งภิกษุรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะในด้านเป็นที่ชอบใจของเทวดาทั้งหลาย จึงถวายมหาทานแล้วตั้งความปรารถนาในตำแหน่งนั้น^๗

๙) พระปิลโกลการทวาทเถระ

สมัยพระปทุมุตตรพุทธเจ้า พระเถระบังเกิดเป็นสีหะอาศัยอยู่ ณ เจริญภูเขา พระพุทฺธองค์ทรงเห็นความถึงพร้อมแห่งเหตุของท่านจึงเสด็จไปโปรดถึงภายในถ้ำ พญาสีหะ

^๔ อ.จ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๔๐๓-๔๐๕ (มมร.).

^๕ คุรายละเอียดใน อ.จ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๔๑-๓๔๖ (มมร.).

^๖ คุรายละเอียดใน อ.จ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๕๗-๓๕๘ (มมร.).

^๗ คุรายละเอียดใน อ.จ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๕๗/๓๖๐ (มมร.), เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๓.

กระทำการสักการะพระพุทธเจ้าด้วยการนำดอกไม้มาปูลาดเป็นอาสนะแล้วขึ้นมณีสการตรงพระพักตร์ถึง ๗ วัน เมื่อกระทำกาละแล้วไปบังเกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาลกรุงหัสติเจริณูวัยแล้วไปฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า บำเพ็ญมहाทานแล้ว สิ้นอายุแล้วเวียนว่ายตายเกิดในเทวดาและมนุษย์^๘

๑๐) พระมหาปิ่นถกเถระ

สมัยพระพุทธมุตตรพุทธเจ้า พระเถระบังเกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาลกรุงหัสติ มีภุญมพี ๒ พี่น้อง ท่านเป็นพี่ชาย เจริญวัยแล้วไปฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า เห็นพระพุทธองค์ทรงแต่งตั้งภิกษุรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้านปัญญาวิวัฏฏ์ จึงถวายมหาทานแล้วตั้งความปรารถนาในตำแหน่งนั้น ทรงสดับแล้วทรงเห็นว่าไม่มีอันตราย จึงทรงพยากรณ์ว่าจะสำเร็จในอนาคตที่สุดแห่งแสนกัป สมัยพระโคตมพุทธเจ้า^๙

๑๑) พระจุฬปิ่นถกเถระ

สมัยพระพุทธมุตตรพุทธเจ้า พระเถระบังเกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาลกรุงหัสติ มีภุญมพี ๒ พี่น้อง เป็นผู้น้อง เจริญวัยแล้วไปฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า เห็นพระพุทธองค์ทรงแต่งตั้งภิกษุรูปหนึ่งไว้ใน ๒ ตำแหน่งเอตทัคคะคือในด้านเนรมิตมโนมัยกาย^{๑๐} และฉลาดในเจโตวิวัฏฏ์ จึงถวายมหาทานแล้วตั้งความปรารถนาในตำแหน่งนั้น^{๑๑}

^๘ บันลือสีหนาท ในที่นี้หมายถึงอาการที่เปล่งวาจาอย่างองอาจจตุพญาราชสีห์ในขณะที่เดินรอบ ๆ วิหาร มีใจความว่า “ผู้มีความสงสัยในมรรคและผล จงถามข้าพเจ้า” หรือแม้จะขึ้นตรงพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า ก็เปล่งวาจาว่า “กิจที่จะพึงทำในพระศาสนาของข้าพระองค์ถึงที่สุดแล้ว” ดูรายละเอียดใน อจ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๗๐-๒๗๓ (มมร.).

^๙ ฉลาดในปัญญาวิวัฏฏ์ หรือสัญญาวิวัฏฏ์ หมายถึงฉลาดในการปรับเปลี่ยนสัญญา คือได้รูปาวจรฉาน ๔ (อากาสาณัญญาขณฉาน วิญญาณัญญาขณฉาน อากิญจัญญาขณฉาน และเนวสัญญานาสัญญาขณฉาน) (อจ.เอกก.(ไทย) ๑/๒๐๐/๑๘๕), ดูรายละเอียดใน อจ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๐๐/๒๗ (มมร.).

^{๑๐} เนรมิตกายมโนมัย หมายถึง เนรมิตกายที่เกิดขึ้นด้วยใจ ตามปกติภิกษุอื่นเนรมิตให้กายเกิดขึ้นมีรูปร่างลักษณะเหมือนกัน ทำนองเดียวกันได้เพียง ๓ หรือ ๔ รูปไม่มาก ส่วนท่านพระจุฬปิ่นถกเนรมิตกายให้เป็นสมณะตั้ง ๑,๐๐๐ รูป โดยการนึกเพียงครั้งเดียว ทั้งยังสามารถทำให้กายที่เนรมิตนั้นมีรูปร่างต่างกัน ทำการงานต่างกัน เพราะฉะนั้น ท่านจึงเลิศกว่าภิกษุผู้เนรมิตกายมโนมัยทั้งหลาย, อจ.เอกก.(ไทย) ๒๐/๑๘๘/๒๖).

^{๑๑} ฉลาดในเจโตวิวัฏฏ์ หมายถึงฉลาดในการปรับเปลี่ยนใจ คือได้รูปาวจรฉาน ๔ (ปฐมฉาน ทุคิยฉานตติยฉาน และจตุตถฉาน) เพราะความฉลาดในสมาบัติ, อจ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๕๒-๒๕๗ (มมร.).

๑๒) พระพากลเถระ

สมัยพระพุทธเจ้า พระเถระบังเกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาล กรุงหังสวดี เจริญวัยแล้ว ไปฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า เห็นพระพุทธองค์ทรงแต่งตั้งภิกษุในตำแหน่งเอตทัคคะด้านมีอาพาชน้อย จึงถวายมหาทานแล้วตั้งความปรารถนาในตำแหน่งนั้น^{๑๒}

๑๓) พระโฆมราชเถระ

สมัยพระพุทธเจ้า พระเถระบังเกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาล กรุงหังสวดี เจริญวัยแล้ว ไปฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า เห็นพระพุทธองค์ทรงแต่งตั้งภิกษุไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้านทรงจีวรปอน^{๑๓} จึงถวายมหาทานแล้วตั้งความปรารถนาในตำแหน่งนั้น^{๑๔}

๑๔) พระราธเถระ

สมัยพระพุทธเจ้า พระเถระบังเกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาล กรุงหังสวดี เจริญวัยแล้ว ไปฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า เห็นพระพุทธองค์ทรงแต่งตั้งภิกษุไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้านมีปฏิภาณแจ่มแจ้ง จึงถวายมหาทานแล้วตั้งความปรารถนาในตำแหน่งนั้น^{๑๕}

๑๕) พระลคุณภูกัทธิยเถระ

สมัยพระพุทธเจ้า พระเถระบังเกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาล กรุงหังสวดี เจริญวัยแล้ว ไปฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า เห็นพระพุทธองค์ทรงแต่งตั้งภิกษุ

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๘๕-๓๘๘ (มมร.).

^{๑๓} จีวรปอน คือทรงผ้าบังสุกุลที่ประกอบด้วยความปอน ๓ อย่าง คือ ปอนด้วยผ้า ปอนด้วยด้าย และ ปอนด้วยเครื่องข้อม, อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๔๑๗ (มมร.).

^{๑๔} ดูรายละเอียดใน อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๔๑๗-๔๒๓ (มมร.).

^{๑๕} ปฏิภาณแจ่มแจ้ง หมายถึง ผู้ที่ทำให้ปฏิภาณเกิดขึ้นได้ เป็นปัจจัยให้ท่านแสดงพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าได้คล่องแคล่ว ชัดเจน, ดูรายละเอียดใน อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๔๑๓-๔๑๗ (มมร.).

ในตำแหน่งเอกทัตตะด้านมีเสียงไพเราะ จึงถวายมหาทานแล้วตั้งความปรารถนาในตำแหน่งนั้น^{๑๖}

๑๖) พระวัฏกเถระ

สมัยพระพุทธเจ้าเกิดในตระกูลกฤตติมาศาสดา กรุงหังสวดี เจริญวัยแล้วไปฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า เห็นพระพุทธองค์ทรงแต่งตั้งภิกษุในตำแหน่งเอกทัตตะด้านน้อยใจไปด้วยศรัทธา จึงถวายมหาทานแล้วตั้งความปรารถนาในตำแหน่งนั้น^{๑๗}

๑๗) พระสาเกตเถระ

สมัยพระพุทธเจ้าเกิดในตระกูลกฤตติมาศาสดา กรุงหังสวดี เจริญวัยแล้วไปฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า เห็นพระพุทธองค์ทรงแต่งตั้งภิกษุรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งเอกทัตตะในด้านฉลาดในไตรปิฎก จึงถวายมหาทานแล้วตั้งความปรารถนาในตำแหน่งนั้น^{๑๘}

๑๘) พระสีวลีเถระ

สมัยพระพุทธเจ้าเกิดในตระกูลกฤตติมาศาสดา กรุงหังสวดี เจริญวัยแล้วไปฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า เห็นพระพุทธองค์ทรงแต่งตั้งภิกษุรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งเอกทัตตะในด้านมีลาภ จึงถวายมหาทานแล้วตั้งความปรารถนาในตำแหน่งนั้น^{๑๙}

^{๑๖} สมัยพระวิปัสสีพุทธเจ้าเกิดเป็นนกลุ่มนามะม่วงมาถวายพระพุทธเจ้าทำให้มีเสียงไพเราะ สมัยพระกัสสปพุทธเจ้าเกิดเป็นนายช่างก่อสร้างพระเจดีย์ประหยัดเพื่อเห็นแก่สะดวกในการบำรุงรักษา แต่ไม่สมควรแก่พระพุทธเจ้าผู้ประมาทไม่ได้ กุศลกรรมนั้นทำให้ท่านมีร่างดีกว่าบุคคลธรรมดา, ดูรายละเอียดใน อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๖๘-๒๗๐ (มมร.).

^{๑๗} ดูรายละเอียดใน อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๒๗-๓๒๘ (มมร.).

^{๑๘} เติชชาตุ คือ ชาติไฟ ชาติที่มีความร้อนพระเถระใช้ฤทธิ์ในเขตคามบัตินี้เข้าครอบงำฤทธิ์เดชของพระยานาคอัมพิตตะ ทำให้นาคราชหายพิษ ดูรายละเอียดใน อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๔๑๐-๔๑๓ (มมร.), พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๓๒.

^{๑๙} ดูรายละเอียดใน อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๒๑-๓๒๖ (มมร.).

๑๕) พระสุฤติเถระ

สมัยพระพุทธเจ้า พระเถระบังเกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล กรุงหังสวดี ออกบวชเป็นฤทธิ ชื่อนนทดาบส มีดาบสบริวารจำนวนมาก พระพุทธเจ้าทรงส่งพระสาวกองค์หนึ่งผู้ประกอบด้วยองค์ ๒ คืออรณวิหารและทักษิณโยให้ไปอนุโมทนาบุพผาสาสนะแก่คณะฤทธิ พระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนา จบพระธรรมเทศนา ดาบสบริวารบรรลุพระอรหัตตผลรูป ส่วนนนทดาบสถือเอานิมิตแห่งภิกษุผู้อนุโมทนา ไม่อาจส่งตามแนวพระธรรมเทศนาได้ จึงกราบทูลถามถึงภิกษุผู้อนุโมทนาบุพผาสาสนะแก่คณะฤทธิ ชื่อว่าอะไร ตรัสว่าภิกษุนี้เป็นเป็นเอตทัคคะด้านอยู่โดยไม่มีกิเลส และด้านควรแก้ทักษิณา จึงถวายมหาทานแล้วตั้งความปรารถนาในตำแหน่งนั้น

๒๐) พระโศณโกพิวิสเถระ

สมัยพระพุทธเจ้า พระเถระบังเกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาล กรุงหังสวดี ชื่อว่า สิริวัชฌกุมาร เจริญวัยแล้วไปฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า เห็นพระพุทธองค์ทรงแต่งตั้งภิกษุในตำแหน่งเอตทัคคะด้านมีความเพียรอันปรารถแล้ว จึงถวายมหาทานแล้วตั้งความปรารถนาในตำแหน่งนั้น^{๒๐}

๒๑) พระโสภิตเถระ

สมัยพระพุทธเจ้า พระเถระบังเกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาล กรุงหังสวดี เจริญวัยแล้วไปฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า เห็นพระพุทธองค์ทรงแต่งตั้งภิกษุในตำแหน่งเอตทัคคะด้านบุพเพนิวาสญาณ^{๒๑} จึงถวายมหาทานแล้วตั้งความปรารถนาในตำแหน่งนั้น

๒๒) พระอุปเสนวังคันทปุตตเถระ

สมัยพระพุทธเจ้า พระเถระบังเกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาล กรุงหังสวดี เจริญวัยแล้วไปฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า เห็นพระพุทธองค์ทรงแต่งตั้งภิกษุ

^{๒๐}ดูรายละเอียดใน อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๑๐-๓๑๔ (มมร.).

^{๒๑}บุพเพนิวาสญาณ หมายถึง ผู้ระลึกชาติก่อนได้, อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๑๐-๓๑๔ (มมร.).

ในตำแหน่งเอตทัคคะด้านนำความเลื่อมใสมาแก่ชนทั้งปวง จึงถวายมหาทานแล้วตั้งความปรารถนาในตำแหน่งนั้น

๓.๑.๒ พระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธาตั้งแต่ยังไม่ได้ฟังพระธรรมเทศนา

๒๓) พระมหากัสสปเถระ

สมัยพระปฐมุตตรพุทธเจ้า พระเถระบังเกิดเป็นกุกุมพินามว่า เวเทหะ ในตระกูลคฤหบดีมหาศาล กรุงหังสวดี เจริญวัยแล้วไปฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธรเจ้า เห็นพระพุทธรองค์ทรงแต่งตั้งภิกษุในตำแหน่งเอตทัคคะด้านสอนธุดงค์ จึงถวายมหาทานแล้วตั้งความปรารถนาในตำแหน่งนั้น

๒๔) พระมหากัจจายนเถระ

สมัยพระปฐมุตตรพุทธเจ้า พระเถระบังเกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาล กรุงหังสวดี เจริญวัยแล้วไปฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธรเจ้า เห็นพระพุทธรองค์ทรงแต่งตั้งภิกษุรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้านจำแนกอรรถที่พระพุทธรองค์ตรัสโดยย่อให้พิสดาร จึงถวายมหาทานแล้วตั้งความปรารถนาในตำแหน่งนั้น

๒๕) พระกาฬทายีเถระ

สมัยพระปฐมุตตรพุทธเจ้า พระเถระบังเกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาล กรุงหังสวดี เจริญวัยแล้วไปฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธรเจ้า เห็นพระพุทธรองค์ทรงแต่งตั้งภิกษุในตำแหน่งเอตทัคคะด้านทำสกุลาให้เลื่อมใส จึงถวายมหาทานแล้วตั้งความปรารถนาในตำแหน่งนั้น

๒๖) พระทัฬหฬลบุตรเถระ

สมัยพระปฐมุตตรพุทธเจ้า พระเถระบังเกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาล กรุงหังสวดี เจริญวัยแล้วไปฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธรเจ้า เห็นพระพุทธรองค์ทรงแต่งตั้งภิกษุในตำแหน่งเอตทัคคะด้านจัดเสนาสนะ จึงถวายมหาทานแล้วตั้งความปรารถนาในตำแหน่งนั้น

๓.๑.๓ พระสาวกผู้ขอบวชด้วยศรัทธา เสียชีวิตตั้งแต่ยังไม่ได้อบวช

พระพาหิยทารุจีรียเถระ

สมัยพระพุทธมุตตรพุทธเจ้า พระเถระบังเกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาล กรุงหังสวดี เจริญวัยแล้ว ไปฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า เห็นพระพุทธรูปทรงเครื่องแต่งตั้งภิกษุ ในตำแหน่งเอตทัคคะด้านจัดเสนาสนะ จึงถวายมหาทานแล้วตั้งความปรารถนาในตำแหน่งนั้น

๓.๑.๔ พระสุทินผู้บวชด้วยศรัทธา มิได้บรรลุธรรมใด ๆ

พระสุทิน เป็นพระสาวกองค์หนึ่ง เกิดที่หมู่บ้านกลันทคามไม่ห่างจากกรุงเวสาลี เป็นบุตรชายเศรษฐีจึงได้ชื่อสุทินกลันทบุตร ได้ฟังธรรมพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า แล้วเกิดศรัทธาเข้าไปเฝ้าทูลขอบวช ครั้งแรกมารดาบิดาไม่อนุญาตให้บวช จึงนอนอดอาหาร มารดาบิดาก็ไม่อนุญาต ภายหลังพวกเพื่อนไปขอร้องจนมารดาบิดาอนุญาตจึงได้บรรพชาอุปสมบท บวชได้ไม่นานพระสุทินได้ถึงอุคคกวัตร คือ ๑) อยู่ป่าเป็นวัตร ๒) เทียววิณทบาทเป็นวัตร ๓) ใช้ผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ๔) เทียววิณทบาทไปตามลำดับเรือนเป็นวัตร

พระสุทินกลับไปเยี่ยมบ้าน เมื่อแคว้นวัชชีเกิดข้าวยากหมากแพง ยากที่พระอรិยะจะวิณทบาทยังชีพได้ จึงกลับไปบ้านพักอยู่ ณ ภูเขาศาลา ป่ามหาวัน เขตกรุงเวสาลี บรรดาญาติท่านพอทราบข่าวจึงนำอาหาร ๖๐ ตำรับไปถวาย ท่านสละอาหารทั้งหมดถวายภิกษุทั้งหลาย แล้วเทียววิณทบาทไปในหมู่บ้านกลันทคามตามลำดับเรือน ไปบ้านโยมบิดา ทาสหญิงกำลังจะทิ้งขนมกุมมาสค้างคืน ท่านจึงกล่าวให้ใส่ในบาตรของท่าน นางจำพระสุทินได้ จึงไปบอกมารดาให้ทราบว่า พระสุทินกลับมาแล้ว โยมบิดานิมนต์ท่านไปฉันภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น โยมมารดาบิดาให้คนเปิดกองทรัพย์ขอให้ท่านกลับมาเป็นภุชงค์ใช้สอยทรัพย์สมบัติและทำบุญ ท่านพระสุทินปฏิเสธว่ายังพอใจประพฤติพรหมจรรย์อยู่ มารดาพระสุทินจึงวอนขอให้ท่านสืบเชื้อสายไว้จะได้ไม่ถูกริบมรดก ท่านตอบว่า ‘เรื่องนี้เอาตามพอจะทำได้’ เพราะยังมีได้บัญญัติสิกขาบท พระสุทินจึงเห็นว่าไม่มีโทษ จึงได้เสพเมถุนธรรมกับอดีตภรรยาจนนางตั้งครรภ์ เมื่อคลอดพวกเพื่อนพระสุทินตั้งชื่อว่า เด็กชายพีชกะ^{๒๒} เรียกอดีตภรรยาว่า พีชกมารดา เรียกพระสุทินว่า พีชกบิดา ต่อมาภายหลังมารดาและบุตรได้ออกบวช

^{๒๒} พีชกะ หมายถึง ผู้สืบเชื้อสาย ที่ตั้งชื่อให้ว่า “พีชกะ” เพราะยาได้เคยกล่าวว่า “พีชกปี เทหิ จงให้ ผู้สืบเชื้อสาย” (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๗/๒๕).

เป็นอนาคาริกได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ภิกษุผู้เป็นเพื่อนเหล่านั้นตำหนิพระสุทิน แล้วนำเรื่อง
นี้ไปกราบทูลให้ทรงทราบ ทรงประชุมสงฆ์ ทรงตำหนิ ทรงบัญญัติสิกขาบทว่า

ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก^{๒๓} หาสังวาสมิได้^{๒๔}

พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า พระสุทินคิดถึงความสำเร็จที่ตนทำ ด้วยอำนาจความ
เดือดร้อน ชบเซาจุลาตัวที่เขาคัดออกจากภาระแล้วชบเซาอยู่ ฉะนั้น พระพุทธองค์ตรัสว่า
กรรมลามก ที่พระสุทินทำแล้ว เมื่อให้ผล ย่อมเป็นกรรมมีวิบากเป็นทุกข์อย่างยิ่ง ถือว่าได้
ต้องอสังกรรม ทรงว่ากล่าวด้วยเอ็นดู จุจมารดาบิดาว่ากล่าวบุตรผู้ทำความผิด เพื่อแสดงวิบาก
แก่พระสุทิน บุคคลผู้ทำการสอดส่องกำเริบ เข้าในองค์กำเริบของมาตุคาม พึงเข้าถึงนรก ที่
พระพุทธองค์ทรงตำหนิพระสุทินนั้น หาได้ทรงตำหนิมุ่งให้พระสุทินประสบความทุกข์ไม่
ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาไม่ได้กล่าวว่าท่านได้บรรลุพระอรหันต์ก็จริง แต่ในคัมภีร์ได้
กล่าวถึงเมื่อแคว้นวัชชีเกิดทุพภิกขภัยว่า

สุทินกถันทบุตรเมื่อบวชได้ไม่นานได้ถือธุดงค์วัตร คือ อยู่ป่าเป็นวัตร เทียวบิณฑบาต
เป็นวัตร ใ้ผ้าบังสุกุลเป็นวัตร เทียวบิณฑบาตไปตามลำดับเรือนเป็นวัตร พักอาศัยอยู่
ใกล้หมู่บ้านชาววัชชี..... เกิดข้าวยากหมากแพงแค้นแสน ใ้สลากปันส่วนซื้ออาหาร
ประชาชนล้มตายกันเกลื่อน จึงคิดว่า ยากที่พระอริยะจะบิณฑบาตยังชีพได้ แต่ในกรุง
เวสาดี เรามีญาติอยู่จำนวนมาก.. จะไปอาศัยพวกญาติทำบุญถวายทาน ภิกษุทั้งหลาย
จักมีลาภ และเราก็ไม่เดือดร้อนเรื่องบิณฑบาต^{๒๕}

พระสุทินถือเป็นภิกษุ อาทิกัมมิกะ (ภิกษุต้นบัญญัติ) ในปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ ว่า
ด้วยการเสพเมถุน ภิกษุมีเพศสัมพันธ์ต้องอาบัติปาราชิก ขาดจากความเป็นภิกษุ เปรียบเหมือน
คนถูกตัดศีรษะ แม้จะนำศีรษะมาต่อเข้ากับร่างแล้ว ก็ไม่อาจจะมีชีวิตอยู่ได้ แต่เนื่องจากเป็น
ภิกษุต้นบัญญัติ ดังนั้นท่านจึงสามารถดำรงเพศบรรพชิตต่อไปได้โดยไม่ต้องลาสิกขาออกไป
แต่ก็ได้ชื่อว่าเป็นพระสาวกผู้ที่บวชด้วยศรัทธา มิได้บรรลุธรรมใด ๆ

^{๒๓} เป็นผู้พ่ายแพ้ ถึงความพ่ายแพ้ คือ เป็นผู้เคลื่อน พลัดตก เหนินห่างจากพระสังฆกรรม ปาราชิกศัพท์
นั้น หมายถึงตัวสิกขาบท หมายถึงตัวอาบัติ บุคคล ในที่นี้หมายถึงบุคคล (วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๕/๒๕).

^{๒๔} คุรายละเอียดยใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๔-๓๕/๑๖-๒๕.

^{๒๕} คุรายละเอียดยใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๐/๒๐.

๓.๒ ชีวิตประวัติในปัจจุบันชาติ

๓.๒.๑ พระสาวกผู้ได้ฟังธรรมเทศนาแล้วบวชด้วยศรัทธา

๑) พระอัญญาโกณฑัญญเถระ

ในสมัยพระพุทธเจ้านี้ พระเถระได้บังเกิดในตระกูลพราหมณ์ ชื่อว่า โกณฑัญญ์มานพ เมื่อพระโพธิสัตว์จุติมาบังเกิดในกรุงกบิลพัสดุ์ พระเจ้าสุทโธทนะพุทธบิดาได้เลือกพราหมณ์เพื่อทำนายพระลักษณะ พราหมณ์ ๗ คนยกขึ้น ๒ นิ้ว^{๒๖} ส่วนโกณฑัญญ์มานพซึ่งมีอายุน้อยที่สุดยกขึ้นนิ้วเดียวกล่าวว่า พระกุมารนี้จักเป็นพระพุทธเจ้าเป็นคดีอย่างเดียวกับท่านั้น

๒) พระสารีบุตรเถระ

พระเถระมาบังเกิดเป็นบุตรพราหมณ์แห่งตระกูลหัวหน้าพราหมณ์ที่หมู่บ้านนาลกะ (บางแห่งเรียกนาลันตะ) ไม่ไกลจากเมืองราชคฤห์ บิดาชื่อวังคันตะ มารดาชื่อสารี จึงได้นามว่าสารีบุตร เมื่อเยาว์วัยเรียกว่า อุปติสสะ มีเพื่อนสนิทชื่อ โกลิตะ (ต่อมาคือ พระมหาโมคคัลลานะ) มีน้องชาย ๓ คน ชื่อ จุนทะ อุปเสนะ และเรวตะ น้องสาว ๓ คน คือ จาลา อุปจาลา และสีสุปจาลา ซึ่งต่อมาได้บวชในพระพุทธศาสนาทั้งหมด

๓) พระกัณหาเรวตเถระ

พระกัณหาเรวตะได้บังเกิดในตระกูลพราหมณ์ ที่หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อ นาลกะ แคว้นมคธ เป็นบุตรนางสารีพราหมณี เป็นน้องชายคนเล็กของพระสารีบุตร^{๒๗} บรรดาพวกพี่ ๆ ของท่านพากันออกบวชทั้งหมด มารดาบิดาจึงมีความคิดจะให้ท่านอยู่ครองเรือนจึงไปหาหญิงสาวจากตระกูลที่เสมอกันมาเพื่อให้ครองเรือนร่วมกันจนแก่เฒ่า

๔) พระมหาโกณฑัญญ์เถระ

^{๒๖}พราหมณ์ ๗ คนเห็นคดีเป็น ๒ ว่า ถ้าอยู่ครองเรือนจักเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าบวชจักเป็นพระพุทธเจ้าจึงยกนิ้วขึ้น ๒ นิ้ว แต่โกณฑัญญ์ได้สร้างบุญญาธิการไว้เป็นสัตว์เกิดในภพสุดท้าย ช่างใหญ่เหนือคนทั้ง ๗ ด้วยปัญญา ได้เห็นคดีอย่างเดียวกับท่านั้นว่าผู้ประกอบด้วยลักษณะเหล่านี้ ไม่มีการครองเรือน จักเป็นพระพุทธเจ้า จึงยกนิ้วขึ้นนิ้วเดียว, อภ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๑๔ (มมร.).

^{๒๗}พระสารีบุตร มีมีน้องชาย ๓ คน คือ จุนทะ อุปเสนะ และเรวตะ น้องหญิง ๓ คน คือ จาลา อุปจาลา และ สีสุปจาลา ซึ่งต่อมาภายหลังได้บวชในพระพุทธศาสนาทั้งหมด, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๓๗.

พระมหาโกฏิฐิตะมาบังเกิดในตระกูลพราหมณ์ในเมืองสาวัตถี บิดาเป็นพราหมณ์ชื่ออัสสลายณะ มารดาชื่อจันทวดี เรียนจบไตรเพท ได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า เกิดศรัทธาแล้วออกบวชแล้ว เจริญวิปัสสนาได้บรรลุพระอรหัตต์ ได้รับการยกย่องให้เป็นเอตทัคคะด้านบรรลุปฎิสัมภิตา^{๒๔} ๕

๕) พระมหากัปปินเถระ

พระมหากัปปินะได้บังเกิดในตระกูลกษัตริย์ เป็นพระเจ้ากัปปินะ ครองราชย์นครกุกกุฎวดี ปัจจันตประเทศ มีพระอัครมเหสีพระนามว่า อโนชาเทวี ส่วนเหล่าบุรุษมาบังเกิดเป็นเหล่าอำมาตย์ เมื่อได้ทราบข่าวการอุบัติของพระพุทธเจ้า บังเกิดปีติศรัทธา สละราชสมบัติ ทรงม้าเดินทางไกลถึง ๓๐๐ โยชน์มาเฝ้า ส่วนพระอโนชาเทวีก็เกิดปีติศรัทธาเช่นเดียวกัน พระนางทรงรถมาเฝ้าพระพุทธเจ้า ฟังธรรมบรรลุโสดาปัตติผล จึงรับบรรพชาจากพระอุบลวรรณาเถรีแล้วไปอยู่ในสำนักภิกษุณี ฝ่ายมหากัปปินเถระชอบอยู่สงบสงัดและมักจะเปล่งคำอุทานว่า อโห สุขํ อโห สุขํ แปลว่า โอ สุขหนอ โอ สุขหนอ

๖) พระกณฺฑชานเถระ

พระกณฺฑชานะได้บังเกิดในตระกูลพราหมณ์กรุงสาวัตถี ชื่อ ชานมาณพ

๗) พระนันทกเถระ

พระนันทกะได้บังเกิดในตระกูลคฤหบดี กรุงสาวัตถี

๘) พระปิลินทวัจฉเถระ

^{๒๔} ปฎิสัมภิตา แปลว่า ปัญญาอันแตกฉาน ความแตกฉาน เป็นธรรมที่พระอรหันต์บางท่านได้บรรลุพร้อมกับการสิ้นกิเลสมี ๔ อย่าง คือ ความแตกฉานใน ๑) อรรถปฎิสัมภิตา การอธิบายความได้ลึกซึ้ง ๒) ธรรมปฎิสัมภิตา จดจำได้แม่นยำ ๓) นิรุติปฎิสัมภิตา รู้ในหลายภาษาและคำพูด ๔) ปฎิภาณปฎิสัมภิตา มีไหวพริบดี, พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙,ราชบัณฑิต), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด, หน้า ๕๐๘.

^{๒๕} ดูรายละเอียดใน อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๖๗-๓๖๘ (มมร.), พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๘.

พระปิตินทวัจจะได้บังเกิดในตระกูลพราหมณ์วัจจโคตรในเมืองสาวัตถี มีชื่อว่า ปิตินทะ จึงได้รับขนานนามว่าปิตินทวัจจะ ท่านมักกล่าวคำหยาบ เมื่อพูดกับภิกษุหรือคฤหัสถ์ มักจะใช้คำว่า ..ถ่อย ทุกคำ อาทิ มาสิเจ้าถ่อย ไปสิ เจ้าถ่อยฯ พวกภิกษุไปเฝ้ากราบทูลถามพระพุทธองค์ตรัสว่า พระเถระประพฤติเช่นนั้นเคยชินมาตั้งแต่ครั้งอดีตที่บังเกิดเป็นพราหมณ์มักกล่าวว่า ถ่อย ถึง ๕๐๐ ชาติ จึงกล่าวด้วยความเคยชิน ไม่ได้มีเจตนาว่าคำหยาบคาย

๘) พระปิ่นโฑลภารทวาชเถระ

พระปิ่น โฑลภารทวาชะมาบังเกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาลชื่อว่า ภารทวาชะ เทียวมองเฉพะก้อนข้าวที่ที่ท่านไปแล้วจึงได้ชื่อว่า ปิ่น โฑลภารทวาชะ ไปฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า ได้เกิดศรัทธาแล้วออกบวชในพระพุทธศาสนาท่านได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะด้านบันลือสีหนาท^{๓๐}

๑๐) พระมหาปັນถกเถระ

พระมหาปັນถกได้บังเกิดในตระกูลของไปเกิดเป็นบุตรคนโตของธิดาเศรษฐี ในกรุงราชคฤห์ชื่อมหาปັນถกะ และเป็นพี่ชายของพระจูฬปັນถกเถระ

๑๑) พระจูฬปັນถกเถระ

พระจูฬปັນถกได้บังเกิด เป็นบุตรคนเล็กของธิดาเศรษฐี กรุงราชคฤห์ ชื่อ จูฬปันถกะ (จุลปันถก) และเป็นน้องชายของพระมหาปันถกเถระ

๑๒) พระพากุลเถระ

พากุละ หรือพักกุละมาบังเกิดเป็นบุตรเศรษฐีเมืองโกสัมพี เมื่อเป็นทารก พี่เลี้ยงนำไปอาบน้ำที่แม่น้ำ ถูกปลาใหญ่กลืนลงท้อง ปลาถูกจับได้ที่เมืองพาราณสีและถูกขายให้ออง.เอกุก.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๕๑๐-๒๕๑๓ (มมร.).

^{๓๐} บันลือสีหนาท ในที่นี้หมายถึงอาการที่เปล่งวาจาอย่างองอาจจตุพญาราชสีห์ในขณะที่เดินรอบ ๆ วิหาร มีใจความว่า “ผู้มีความสงสัยในมรรคและผล จงถามข้าพเจ้า” หรือแม้จะขึ้นตรงพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า ก็เปล่งวาจาว่า “กิจที่จะพึงทำในพระศาสนานี้ของข้าพระองค์ถึงที่สุดแล้ว” ดูรายละเอียดใน ออง.เอกุก.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๕๑๐-๒๕๑๓ (มมร.).

ภรรยาเศรษฐีเมืองพาราณสี เมื่อผ่าท้องแล้วพบเด็กจึงเลี้ยงเป็นบุตร ต่อมามารดาเดิมมาขอบุตรคืน พระราชาทรงตัดสินให้เป็นทายาทสองตระกูล

๑๓) พระโมฆราชเถระ

พระโมฆราชได้บังเกิดในตระกูลพราหมณ์ เป็นศิษย์คนหนึ่ง ในจำนวน ๑๖ คนของพราหมณ์พาวรี ไปเข้าเฝ้าทูลถามปัญหาชื่อสิริยะแตก (มูทผลากปัญหา) กับพระพุทธเจ้าที่ป่าสาณเจตีย์ โมฆราชมาฉพ ถูต้อนว่าเป็นบัณฑิตกว่าทุกคนจึงลุกขึ้นถามปัญหาเป็นคนที่ ๒ พระพุทธองค์ทรงดำริว่าโมฆราชมาฉพ เป็นคนถือตัว ทั้งฉนยังไม่แก่กล้าเต็มที จึงไม่ให้โอกาส เมื่อจบปัญหาคนที่ ๘ ท่านลุกขึ้นอีกพระพุทธองค์ยังไม่ทรงอนุญาต จนถึงคนที่ ๑๕ จึงทรงตอบปัญหา

๑๔) พระราธเถระ

พระราธได้บังเกิดในตระกูลของพราหมณ์ ในเมืองราชคฤห์ เมื่อชราลงถูกบุตรภริยาทอดทิ้ง อยากจะบวชก็ไม่มีภิกษุรับบวชให้ เพราะเห็นเป็นคนแก่เต่า

๑๕) พระลกุณฏกัททียเถระ

พระลกุณฏกัททียะได้บังเกิดในตระกูลคฤหบดีมั่งคั่งในกรุงสาวัตถี ชื่อ กัททียะ

๑๖) พระวัคคลีเถระ

พระวัคคลีได้บังเกิดในตระกูลพราหมณ์กรุงสาวัตถี

๑๗) พระสาคตเถระ

พระสาคตะได้บังเกิดในตระกูลตระกูลพราหมณ์ นครสาวัตถี

๑๘) พระสีวลีเถระ

พระสีวลีได้บังเกิดในราชตระกูล เป็นพระโอรสของพระนางสุปปวาสา ซึ่งเป็นพระราชธิดาของพระเจ้ากรุงโกถียะ ปรากฏว่าตั้งแต่ท่านปฏิสนธิในครรภ์เกิดลาภสักการะแก่พระมารดาเป็นอันมาก ท่านอยู่ในครรภ์นานถึง ๗ ปี พระมารดาเจ็บพระครรภ์ถึง ๗ วัน

๑๙) พระสุภูติเถระ

พระสุภูติได้บังเกิดในตระกูลคหบดี ชื่อว่าสุภูติภุมมพี เป็นบุตรของสุมนเศรษฐี
ในนครสาวัตถี

๒๐) พระโสณโกปิวิสเถระ

พระโสณโกปิวิสเถระได้บังเกิดในตระกูลคหบดีชื่อ โสณะ แห่งตระกูลโกปิวิสะ
เมืองจัมปาละ เป็นบุตรของอุสภเศรษฐี วรรณะแพศย์ เมืองกาลจัมปาละ แคว้นอังคะ มีลักษณะ
พิเศษที่ฝ่ามือ ฝ่าเท้ามีขนอ่อนขึ้น ได้สมญาว่าเป็นสุขุมาลโสณะ พระเจ้าพิมพิสารรับสั่งให้ไป
เฝ้าและให้แสดงขนที่ฝ่ามือฝ่าเท้าให้ทอดพระเนตร

๒๑) พระโสภิตเถระ

พระโสภิตเถระได้บังเกิดในตระกูลพราหมณ์ กรุงสาวัตถี

๒๒) พระอุปเสนวังคันตปุตเถระ

พระอุปเสนวังคันตปุตเถระมาบังเกิดในตระกูลพราหมณ์ เดิมชื่ออุปเสนวังคันต-
บุตร เพราะเป็นบุตรพราหมณ์ชื่อวังคันตะ มารดาชื่อนางสารี เป็นน้องชายของพระสารีบุตร
เกิดที่หมู่บ้านนาลกะ

๓.๒.๒ พระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธาตั้งแต่มิได้ฟังพระธรรมเทศนา**๒๓) พระมหากัสสปเถระ**

พระมหากัสสปเถระ มาบังเกิดที่หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อมหาตติละ แคว้นมคธ เป็น
บุตรของกปิล มีชื่อเดิมว่า ปิปปลิมาณพ ได้สมรสกับนางภัททกาปิตานีตามความประสงค์
มารดาบิดา แต่ทั้งสองคนไม่มีความยินดีในชีวิตครองเรือน ทั้งสามภรรยาสะละเรือนุ่นง่า
กาสาวะออกบวชกันเอง เดินทางออกจากบ้านแล้วแยกกันที่ทางสองแพร่ง

๒๔) พระมหากัจจายนเถระ

พระมหากัจจายนเถระ มาบังเกิดในกัจจายนโคตรที่นครอุชเชนี เป็นบุตรปุโรหิต
แห่งแคว้นอวันตี ชื่อ กาญจนมาณพ เรียนจบไตรเพทแล้ว ได้เป็นปุโรหิตแทนบิดาที่ชื่อว่า กัจ

จายนะ เพราะเรียกโดยโคตร พระเจ้าจันทปะชโชตตรัสสั่งให้ ก็จายนพราหมณ์ไปเข้าเฝ้า
อัญเชิญพระพุทธเจ้าเสด็จมาสู่กรุงอุชเชนี ปุโรหิตทูลว่า ‘ถ้าข้าพระองค์ไปแล้วได้บวช ก็จักไป
นิมนต์พระพุทธองค์มา’ พระราชารับสั่งว่า ‘ท่านจะทำอะไรก็ได้ จงนำพระตถาคตมาเถอะ’

๒๕) พระกาฬุทายีเถระ

พระกาฬุทายีมาบังเกิดที่หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อมหาตติละ แคว้นมคธ เป็นบุตรของ
กปิล มีชื่อเดิมว่า ปิปปลิมาณพ ได้สมรสกับนางภัททกาปิตานีตามความประสงค์มารดาบิดา แต่
ทั้งสองคนไม่มีความยินดีในชีวิตครองเรือน ทั้งสามีภรรยาสะเรื้อนงุ่นง่ามฟ้ากาสาจะออก
บวชกันเอง เดินทางออกจากบ้านแล้วแยกกันที่ทางสองแพร่ง

๒๖) พระทัฬหฬลบุตรเถระ

พระทัฬหฬลบุตรมาบังเกิดเป็นในพระครรภ์ของพระมเหสีของเจ้ามัลละชื่อ
ทัฬหฬุมาร ท่านรับภาระเป็นเจ้าหน้าที่ทำการสงฆ์ในตำแหน่งผู้ดูแลจัดสถานที่พักอาศัยของ
พระและภักตุเทศก์ ได้รับยกย่องเป็นเอกทัคคะในด้านจัดเสนาสนะ^{๓๐}

๓.๒.๓ พระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธา เสียชีวิตตั้งแต่มิได้บวช

พระพาหิยทารุจิริยเถระ

พระพาหิยทารุจิริยเถระมาบังเกิดในตระกูลพ่อค้าแคว้นพาหิยรัฐ ชื่อพาหิยะ
เพราะเกิดในแคว้นพาหิยะ ภายหลังนุ่งผ้าทำด้วยไม้ จึงได้ชื่อว่า ทารุจิริยะ ทำการค้าขายทาง
ทะเล เรือเกิดอัปปาง เขารอดชีวิตแต่หมดเนื้อหมดตัว ต้องแสดงตนเป็นผู้หมดกิเลสหลุดกลาง
ประชาชนเลี้ยงชีวิต ต่อมาพบพระพุทธเจ้าทูลขอให้แสดงธรรม

๓.๒.๔ พระสุทินผู้บวชด้วยศรัทธา มิได้บรรลุธรรมใด ๆ

ไม่ปรากฏประวัติในปัจจุบันชาติ

^{๓๐} ดูรายละเอียดใน อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๕๔-๓๕๗ (มมร.).

๓.๓ การออกบวช

๓.๓.๑ พระสาวกผู้ได้ฟังธรรมเทศนาแล้วบวชด้วยศรัทธา

๑) พระอัญญาโกณฑัญญะเถระ

เมื่อพระสิทธัตถกุมารทรงออกผนวชแล้ว โกณฑัญญะพราหมณ์ทราบข่าวจึงออกบวชพร้อมกับพราหมณ์อีก ๔ คน พระโกณฑัญญะเป็นหัวหน้าพระปัญจวัคคีย์คอยบำรุง พระโพธิสัตว์

๒) พระสารีบุตรเถระ

เมื่ออุปติสสะ และ โกณฑัญญะไปเที่ยวคูดมหรสพบนยอดเขาด้วยกัน คราวหนึ่งไปคูดแล้วเกิดความสลดใจ คิดออกแสวงหาโมกขธรรมจึงไปบวชในสำนักของสัจจชัยปริพาชก วันหนึ่งได้พบพระอัสสชิขณะบิณฑบาต เกิดความเลื่อมใสตามไปสนทนา ถามหลักคำสอน ความย่อเพียงคาถาเดียว ก็ได้ดวงตาเห็นธรรม รีบกลับไปบอกแก่โกณฑัญญะ แล้วพากันไปเฝ้า พระพุทธองค์มีปริพาชกตามไปด้วย ๒๕๐ คน ขณะที่ทรงแสดงธรรมอยู่ท่ามกลางบริษัท ๔ ทรงขยายพระธรรมเทศนา ทรงทำให้ปริพาชก ๒๕๐ คนบรรลุพระอรหัต เว้นพระอัครสาวกทั้ง ๒ จบพระธรรมเทศนา ทรงประทานอุปสมบทให้ทั้ง ๒ ด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทาที่เวฬุวัน

๓) พระกัณหาเรวตเถระ

เรวตกุลบุตรได้ยินว่าหญิงสาวผู้ที่จะมาเป็นภรรยาจะต้องแก่เฒ่า มีหนังเหนียว ผมหงอก ฟันหักเหมือนยาของตน ได้ฟังธรรมกถาของพระพุทธองค์ แล้วได้เกิดศรัทธา ไปขอบวชกับพระเถระผู้ถือบั้งสุกุลเป็นวัตร ครั้งแรกพวกภิกษุไม่บวชให้ เมื่อเรวตกุลบุตรบอกว่า เป็นน้องชายของพระสารีบุตร พวกภิกษุจึงบอกตจปัญจกัมมัฏฐาน^{๑๒} แล้วให้บรรพชา พออายุ

^{๑๒}ตจปัญจกัมมัฏฐาน : ธรรมฐานที่มีหนังเป็นที่ครบห้า หมายถึง การทำกรรมฐานที่กำหนดพิจารณาอวัยวะ ๕ อย่าง คือ ผมหงอก ขน เล็บ ฟัน หนัง (เกสา โลมา นขา ทันตา ตโจ) เป็นอารมณ์ โดยพิจารณาว่าเป็นสิ่งปฏิถัมภ์ คำว่า ตโจ เป็นคำที่ ๕ จึงเรียกว่า ตจปัญจกัมมัฏฐาน หรือ มูลกรรมฐาน คือ ธรรมฐานเบื้องต้น ธรรมฐานที่เป็นพื้นฐานที่ พระอุปัชฌาย์จะสอนแก่ผู้ขอบวช (นาค) ในที่ท่ามกลางสงฆ์ก่อนที่จะมอบผ้าไตรให้ไปนุ่งห่มเพื่อให้อุปสมบทต่อไป เรียกขั้นตอนนี้ว่า บอกรกรรมฐาน, พระธรรมกถิตวิงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๘,ราชบัณฑิต), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวิถ, หน้า ๒๕๐.

ครบจึงให้อุปสมบท ที่ชื่อว่า กังขาเรวตะ แปลว่า ผู้มักสงสัย เพราะสงสัยวัตถุทั้งหลายว่า สิ่งนี้เป็นกัมปิยะ สิ่งนั้นเป็นอกัมปิยะ

๔) พระมหาโกฏิฐิตเถระ

เมื่อได้ศึกษาจบไตรเพทแล้ว ได้ฟังพระธรรมเทศนา เกิดศรัทธาจึงออกบวช

๕) พระมหากัมปินเถระ

ท่านบรรพชาอุปสมบท ภายหลังจากฟังพระธรรมเทศนา ได้บรรลุพระอรหัต

๖) พระกณฺฑชานเถระ

เมื่อได้ศึกษาจบไตรเพทแล้ว ได้ฟังพระธรรมเทศนา เกิดศรัทธาจึงออกบวช

๗) พระนันทกเถระ

ได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วเกิดความศรัทธา ขอบรรพชาอุปสมบท

๘) พระปิลินทวัจณเถระ

ได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วเกิดความศรัทธา ขอบรรพชาอุปสมบท

๙) พระปิลโทถถการทวาชเถระ

ได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วเกิดความศรัทธา ขอบรรพชาอุปสมบท

๑๐) พระมหาปັນถกเถระ

เมื่อเจริญวัยไปวัดกับเศรษฐีผู้เป็นตา ได้ฟังพระธรรมเทศนาอยู่เสมอ จิตก็น้อมไปทางบรรพชา จึงขออนุญาตจากตา บวชเป็นสามเณร เมื่ออายุครบก็อุปสมบท

๑๑) พระจูฬปັນถกเถระ

เมื่อพระมหาปັນถกเถระผู้เป็นพี่ชายบรรลุพระอรหัตแล้ว คิดว่าจะให้น้องชายบวชบ้าง จึงไปขออนุญาตจากตาบวชให้น้องชายเป็นสามเณร เมื่ออายุครบก็อุปสมบท

๑๒) พระพากลเถระ

ท่านครองเรือนอยู่นานอายุ ๘๐ ปี จึงไปฟังพระธรรมเทศนาแล้วเกิดศรัทธาจึง
บรรพชาอุปสมบท

๑๓) พระโฆมราชเถระ

ท่านบรรพชาอุปสมบท ภายหลังจากฟังพระธรรมเทศนา ได้บรรลุพระอรหัต

๑๔) พระราธเถระ

ราชพราหมณ์ไปเฝ้าพระพุทธองค์ ทรงเห็นความถึงพร้อมด้วยอุปนิสัยของท่าน
จึงตรัสถามว่ามีใครระลึกถึงอุปการะของราชาได้บ้าง พระสารีบุตรระลึกถึงภิกษาทัพพีหนึ่งที่
ราชาถวาย จึงรับเป็นอุปัชฌาย์ เป็นบุคคลแรกที่บวชด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา

๑๕) พระลघุณภูภักทียเถระ

ได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า แล้วมีความศรัทธาขอบรรพชาอุปสมบท

๑๖) พระวัคคิเถระ

เรียนจบไตรเพทแล้ว ตามพระพุทธองค์ที่เสด็จไปวิหาร ยืนมองและฟังธรรมในที่
เฉพาะพระพักตร์พระพุทธองค์เกิดศรัทธาจึงออกบวชเพื่อจะได้เฝ้าตามดูพระพุทธเจ้า

๑๗) พระสาเกตเถระ

ได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วเกิดความศรัทธา ขอบรรพชาอุปสมบท

๑๘) พระสีวลีเถระ

เมื่อพระนางสุปปวาสา (พระมารดา) ทรงอนุญาตสีวลีกุมารบวชเป็นสามเณร เมื่อ
อายุครบก็อุปสมบท^{๓๓}

^{๓๓} จุ.อป..อ. (ไทย) ๕/๓๔๔ (มมร.).

๑๙) พระสุภูติเถระ

ในวันฉลองวิหารวัดเชตะวัน ได้ฟังพระธรรมเทศนาพระพุทธองค์กับ อนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้เกิดมีความศรัทธาจึงขอบรรพชาอุปสมบท

๒๐) พระโสมโกฬวิสเถระ

ได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วเกิดความศรัทธา ขอบรรพชาอุปสมบท

๒๑) พระโสภิตเถระ

ได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วเกิดความศรัทธา ขอบรรพชาอุปสมบท

๒๒) พระอุปเสนวังคันทปุตตเถระ

เมื่อได้ศึกษาจบไตรเพทแล้ว ได้ฟังพระธรรมเทศนา เกิดศรัทธาจึงออกบวช

๓.๓.๒ พระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธาตั้งแต่ยังไม่ได้ฟังพระธรรมเทศนา**๒๓) พระมหากัสสปเถระ**

ปีปผลิมาณพได้พบกับพระพุทธเจ้าที่พหุปุตตกนิโครธ ระหว่างเมืองราชคฤห์กับเมืองนาลันทา ได้อุปสมบทด้วยโอวาท ๓ ข้อ

๒๔) พระมหากัจจายนเถระ

กัจจายนอำมาตย์ไปยื่นฟังพระธรรมเทศนากับชนทั้ง ๙ คน ได้บรรลุพระอรหัตตผล พระพุทธองค์ทรงอุปสมบทด้วยเอหิภิกขุฯ ทั้งหมด

๒๕) พระกาฬุทายีเถระ

ท่านบรรพชาอุปสมบท ภายหลังจากฟังพระธรรมเทศนา ได้บรรลุพระอรหัต

๒๖) พระทัฬหฬุมลบุตรเถระ

เมื่อทัฬหฬุมารเห็นพระพุทธเจ้าก็มีความเลื่อมใสขออนุญาตเข้า ได้บรรพชาเป็นสามเณร เมื่ออายุครบก็อุปสมบท

๓.๓.๒ พระสาวกผู้ขอบวชด้วยศรัทธา เสียชีวิตตั้งแต่ยังไม่ได้บวช

พาทิยทารุจีริยะได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วบรรลุพระอรหัต ทุลขอบรรพชา กับ พระพุทธองค์แต่ไม่ทันได้อุปสมบท กำลังเที่ยวเดินหาบาตร จีวร เผอิญถูก โคนแม่ลูกอ่อนขวิด เสียชีวิตเสียก่อน

พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า พระพุทธเจ้าเสด็จออกจากกรุงสาวัตถีเห็นร่างพาทิยะ นอนตายอยู่ที่กองขยะระหว่างทาง ให้ภิกษุช่วยยกร่างนำไปฌาปนกิจ โปรดให้สร้างเจดีย์ที่ทาง ใหญ่ ๔ แพร่ง พวกภิกษุสงสัย ตรัสว่า ท่านพาทิยะบรรลุพระอรหัตก่อนเสียชีวิต^{๓๔}

กล่าวโดยสรุป มีพระพุทธรูปสาวก ผู้เป็นพระเถระผู้บวชด้วยความศรัทธา ตั้งแต่ยังไม่ได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า ๔ องค์ คือ พระมหากัสสปเถระ พระมหากัจจายนเถระ พระกาฬทายีเถระ และพระทัฬหฬลบุตรเถระ

๓.๔ การบรรลุธรรม

๓.๔.๑ พระสาวกผู้ได้ฟังธรรมเทศนาแล้วบวชด้วยศรัทธา

๑) พระอัญญาโกณฑัญญเถระ

ภายหลังพระโพธิสัตว์ทรงเลิกบำเพ็ญเพียร พวกปัญจวัคคีย์จึงพากันหลีกไปยังป่าอิสิปตนะ ต่อเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วเสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ ทรงแสดงธรรมจักกัปปวัตตนสูตร จบเทศนาพระโกณฑัญญะบรรลุโสดาปัตติผล^{๓๕} ทุลขอบรรพชาอุปสมบท พระพุทธองค์ทรงดำริว่า โกณฑัญญะรู้ทั่วถึงธรรมก่อนผู้อื่น เป็นพระอรหันต์องค์แรก (ปฐมสาวก) จึงทรงเรียก พระเถระว่า ‘อัญญาโกณฑัญญะ’^{๓๖} ในวันอาสาฬหบูชาพระเถระดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล วันแรม ๑ ค่ำ พระภัททิยเถระ วันแรม ๒ ค่ำ พระวัปปเถระ วันแรม ๓ ค่ำ พระมหานามเถระ วันแรม ๔ ค่ำ พระอัสสชิเถระ ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล ในวันแรม ๕ ค่ำ จบอนัตตลักขณสูตรทั้งหมดทุกรูปก็ดำรงอยู่ในพระอรหัต^{๓๗}

^{๓๔} ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๐๑/๖๑.

^{๓๕} พระเถระจึงดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล ในวันอาสาฬหบูชา (เพ็ญกลางเดือน ๘) วันแรม ๑ ค่ำ พระภัททิยเถระ วันแรม ๒ ค่ำ พระวัปปเถระ วันแรม ๓ ค่ำ พระมหานามเถระ วันแรม ๔ ค่ำ พระอัสสชิเถระ ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล ส่วนวันแรม ๕ ค่ำ ในเวลาจบอนัตตลักขณสูตร ก็ดำรงอยู่ในพระอรหัตทั้งหมดทุกรูป เวลานั้น จึงมีพระอรหันต์ในโลก ๖ องค์, อ.จ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๑๕-๒๑๗ (มจร.).

^{๓๖} อ.จ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๑๗ (มจร.).

^{๓๗} อ.จ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๑๗ (มจร.).

๒) พระสารีบุตรเถระ

เมื่อบวชได้แล้ว ๑๕ วันพระสารีบุตรได้ฟังพระธรรมเทศनावุทธานาปริกคหสูตรที่พระพุทธรเจ้าทรงแสดงแก่ ทีฆนขปริพาชก (ซึ่งเป็นหลานของท่าน) ท่านส่งญาณไปตามกระแสพระสูตร แล้วบรรลุพระอรหัต (ส่วนหลานของท่านบรรลุโสดาปัตติผล)^{๓๘}

๓) พระกัณหาเรวตเถระ

ออกบวชแล้วเจริญวิปัสสนา ได้บรรลุพระอรหัต

๔) พระมหาโกณฑัญญ์เถระ

ออกบวชแล้วเจริญวิปัสสนา ได้บรรลุพระอรหัต

๕) พระมหากัปปินเถระ

ทรงสดับธรรมกถาจากพระพุทธองค์ได้บรรลุพระอรหัตแล้วจึงอุปสมบท

๖) พระกุนทธานเถระ

ตั้งแต่ออกบวช ก็มีรูปหญิงคนหนึ่งติดตามตัวตลอดเวลา จนกระทั่งได้บรรลุพระอรหัต รูปนั้นจึงหายไป

๗) พระนันทกเถระ

ออกบวชแล้วเจริญวิปัสสนา ได้บรรลุพระอรหัต

๘) พระปิลินทวัจฉเถระ

ออกบวชแล้วเจริญวิปัสสนา ได้บรรลุพระอรหัต

^{๓๘} อก.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๓๒ (มมร.).

๘) พระปิ่นโตถาวรทวาชเถระ

ได้บรรลุพระอรหัตต์ กล่าวว่า ‘ผู้ใดมีความสงสัยในมรรคหรือผล ผู้นั้นจงถามเรา’

๑๐) พระมหาปิ่นถกเถระ

ออกบวชแล้ว ไม่นานได้สำเร็จพระอรหัตต์ มีความชำนาญจนได้อรูปาวจรฌาน ๔ และวิปัสสนา

๑๑) พระอุปัชฌาย์เถระ

พระมหาปิ่นถกเถระ (พี่ชาย) สอนให้ท่องคาถาบทเดียว ๔ เดือนท่านก็ยังคงจำไม่ได้ จึงถูกออกปากขับไล่ พระเถระไปยืนร้องไห้อยู่ที่ท้ายพระวิหาร พระพุทธเจ้าทรงเห็น จึงประทานผ้าชิ้นหนึ่งตรัสให้อาบน้ำชำระใจแล้ว ภาวนาว่า รโฆรณิ รโฆรณิ เมื่อท่านลูบคลำผ้านั้นก็เศร้าหมอง ท่านอาศัยพิจารณาความเสื่อมไปในผ้านั้นเจริญสมาธิกระทำรูปาวจรฌาน ๔ ให้เป็นบาท ได้บรรลุพระอรหัตต์

๑๒) พระพาลเถระ

ออกบวชบำเพ็ญเพียรอยู่ ๗ วันจึงได้บรรลุพระอรหัตต์

๑๓) พระโฆมราชเถระ

พระพุทธเจ้าทรงตอบปัญหา ในเวลาจบพระเทศนา ได้บรรลุ พระอรหัตต์ตผลพร้อมกับชฎิลบริวาร ๑๕,๐๐๐ คน แล้วจึงขออุปสมบท

๑๔) พระราชเถระ

ออกบวชแล้วเจริญวิปัสสนา ได้บรรลุพระอรหัตต์

๑๕) พระลกุณฏกภัททิยเถระ

ท่านมีรูปร่างเตี้ยค่อม มีหญิงนั่งรถผ่านมาเห็นท่านแล้วหัวเราะจนเห็นฟัน ท่านกำหนดฟันนั้นเป็นอาณมณีสรรพคุณ ได้สำเร็จพระอนาคามี ต่อมาท่านได้บรรลุ พระอรหัตในสำนักพระสารีบุตร

๑๖) พระวัคคิเถระ

พระพุทธองค์ทรงสอนด้วยอุบาย จนทำให้พระวัคคิได้บรรลุอรหัตในอากาศ

๑๗) พระสาตเถระ

พระเถระบวชแล้วทำความเพียรเจริญสมาบัติ ๘ ประการ จนมีความชำนาญในสมาบัตินั้น ต่อมาตามเสด็จพระพุทธองค์ พระเถระได้ปราบนาคราชจนมาถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ท่านเป็นต้นบัญญัติสุราปานสิกขาบท และเพราะเกิดความสังเวชในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตน จึงเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานจนได้บรรลุพระอรหัต

๑๘) พระสีวลีเถระ

ในวันที่บวชสามเณร ได้บรรลุโสดาปัตติผลเมื่อ โคนปอยแรก ขณะโคนปอยที่ ๒ ได้บรรลุสกทาคามีผล ปอยที่ ๓ ได้บรรลุอนาคามีผล พอปลงผมเสร็จได้บรรลุพระอรหัตตผล

๑๙) พระสุภูติเถระ

พระเถระออกบวชแล้วเจริญวิปัสสนาทำเมตตาญาณให้เป็นบาท บำเพ็ญสมณธรรมพระเถระเมื่อจะบิณฑบาต ก็เข้าฉานมีเมตตาเป็นอาณมณี ออกจากสมาบัติแล้วจึงรับภิกษาด้วยหวังให้ทานของเหล่าทายกผู้ถวายทานจักมีผลมาก จึงเรียกท่านว่า ผู้ควรแก้ทุกข์นิยาม เมื่อพระเถระบำเพ็ญสมณธรรมในป่าเจริญวิปัสสนา กระทำเมตตาญาณให้เป็นบาทได้บรรลุพระอรหัต

๒๐) พระโสนโกพิวิสเถระ

พระเถระเรียนกัมมัฏฐาน แล้วไปสุสานสี่ตะวัน ยืน และเดินจงกรม ทำความเพียรอย่างแรงกล้าจนฝ่าเท้าแตก เมื่อเท้าเดินไม่ได้ จึงพยายามจงกรมด้วยเข่า มือ ก็ไม่อาจทำมรรคผลให้เกิดได้และเริ่มท้อแท้ใจ พระพุทธเจ้าจึงทรงประทานโอวาทด้วยข้ออุปมาเรื่องพิณสามสาย ไม่นานก็ได้บรรลุพระอรหัต

๒๑) พระโสกิตเถระ

ออกบวชแล้วเจริญวิปัสสนา ได้บรรลุพระอรหัต

๒๒) พระอุปเสนวังคันตปุตตเถระ

หลังจากบวชได้ ๒ พรรษาจึงได้สำเร็จพระอรหัต

๓.๔.๒ พระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธาตั้งแต่ยังไม่ได้ฟังพระธรรมเทศนา

๒๓) พระมหากัสสปเถระ

หลังจากบวชได้ ได้ถวายผ้าสังฆาฏิของตนแลกกับจีวรเก่าของพระพุทธเจ้าแล้วสมาทานธุดงค์ บวชได้ ๗ วันได้บรรลุพระอรหัต

๒๔) พระมหากัจจายนเถระ

หลังจากบวชได้ ๒ พรรษาจึงได้สำเร็จพระอรหัต

๒๕) พระกาฬทายีเถระ

หลังจากบวชแล้วได้ถวายผ้าสังฆาฏิของตนแลกกับจีวรเก่าของพระพุทธเจ้าแล้วสมาทานธุดงค์ บวชได้ ๗ วันได้บรรลุพระอรหัต

๒๖) พระทัพพมัลลบุตรเถระ

ในวันที่บวชสามเณร ได้บรรลุโสดาปัตติผลเมื่อ โคนปอยแรก ขณะ โคนปอยที่ ๒ ได้บรรลุสกทาคามีผล ปอยที่ ๓ ได้บรรลุอนาคามีผล พอปลงผมเสร็จ ได้บรรลุพระอรหัตตผล (เหมือนกับพระสีวลี)

๓.๔.๓ พระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธา เสียชีวิตตั้งแต่ยังไม่ได้บวช

ได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า จบพระธรรมเทศน่าย่นย่อ^{๓๘} พระพหิยเถระก็สำเร็จพระอรหัตพระเถระเสียชีวิตก่อนจะอุปสมบท

กล่าวโดยสรุป มีพระพุทธสาวก ผู้เป็นพระเถระผู้บวชด้วยความศรัทธา ได้บรรลุธรรมตั้งแต่บรรพชาเป็นสามเณร ๒ องค์ คือพระสีวลีเถระ และพระทัฬหะมัลลบุตรเถระ มีพระเถระ ๔ องค์ ที่บรรลุพระอรหัตตั้งแต่มิได้บวช คือ พระมหากัปปินเถระ พระกาฬทายีเถระ พระมหากัจจายนเถระ และ พระโมฆราชเถระ

๓.๕ คุณสมบัติเฉพาะตัว

๓.๕.๑ พระสาวกผู้ได้ฟังธรรมเทศนาแล้วบวชด้วยศรัทธา

๑) พระอัญญาโกณฑัญญเถระ

พระอัญญาโกณฑัญญเถระเป็นผู้สิ้นอาสวะก่อน เป็นผู้เลิศ เป็นผู้ประเสริฐ เลิศกว่า ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นรัตตัญญู^{๓๙}

๒) พระสารีบุตรเถระ

พระสารีบุตรเถระเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้มีปัญญา^{๔๐}มาก และพระอัครสาวกฝ่ายขวา^{๔๐}

๓) พระกังขาเรวัตเถระ

พระกังขาเรวัตเถระท่านเข้าสมาบัติได้สั้นกว่า แต่บ่อยกว่าสมาบัติที่พระพุทธองค์เข้า จึงมีความชำนาญอันสั่งสมไว้ในฉานทั้งหลายทั้งกลางวันและกลางคืน จึงได้รับการยกย่องให้เป็นเอตทัคคะด้านได้ฉานสมาบัติ^{๔๑}

^{๓๘} รัตตัญญู มีความหมายว่า รู้ราตรีนาน คือบวช รู้แจ้งธรรมและเป็นพระจีณาสพก่อนพระสาวกทั้งหลาย ท่านยังเป็นปฐมสาวก เพราะผลบุญที่ได้ถวายทานอันเลิศแก่พระพุทธเจ้า ๒ พระองค์ คือในกัปที่ ๑๐๐,๐๐๐ ได้ถวายแด่พระปฐมุตตรพุทธเจ้า ๗ ครั้ง แล้วปรารถนาตำแหน่งรัตตัญญูและในกัปที่ ๕๑ ได้ถวายทานแด่พระวิปัสสีพุทธเจ้า ๕ ครั้ง แล้วปรารถนาตำแหน่งรัตตัญญูนี้, (อ.จ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๐๕ (มมร.).

^{๔๐} อ.จ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๑๕-๒๓๒ (มมร.).

^{๔๑} อ.จ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๐๘-๓๐๙ (มมร.), เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

๔) พระมหาโกฏิฐิตเถระ

พระมหาโกฏิฐิตเถระได้รับการยกย่องเป็นเอตทัคคะด้านบรรลุปฏิสัมภิตา ^{๔๒}

๕) พระมหากัปปินเถระ

พระมหากัปปินเถระได้รับการยกย่องเป็นเอตทัคคะด้านผู้กล่าวสอนภิกษุ ^{๔๓}

๖) พระกณฺฑชานเถระ

พระกณฺฑชานเถระ ได้รับการยกย่องให้เป็นเอตทัคคะด้านจับสลากเป็นปฐม ^{๔๔}

๗) พระนันทกเถระ

พระนันทกเถระได้รับการยกย่องให้เป็นเอตทัคคะด้านให้โอวาทแก่ภิกษุณี ^{๔๕}

๘) พระปิลินทวัจฉเถระ

พระปิลินทวัจฉเถระได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะด้านเป็นที่รักใคร่ของ
เทพยดา ^{๔๖}

๙) พระปิ่นโฑลภารทวาชเถระ

พระปิ่นโฑลภารทวาชเถระได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะด้านบันลือ-
สีหนาท ^{๔๗}

๑๐) พระมหาปิ่นถกเถระ

^{๔๒} คุุรายละเอียดใน อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๖๓-๓๖๘ (มมร.).

^{๔๓} อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๔๐๓-๔๐๘ (มมร.).

^{๔๔} คุุรายละเอียดใน อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๔๑-๓๔๖ (มมร.).

^{๔๕} คุุรายละเอียดใน อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๘๗-๓๘๘ (มมร.).

^{๔๖} คุุรายละเอียดใน อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๕๗/๓๖๐ (มมร.), เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๓.

^{๔๗} บันลือสีหนาท หมายถึงอาการที่เปล่งวาจาอย่างองอาจคุณพญาราชสีห์ในขณะที่เดินรอบ ๆ วิหาร มีใจความว่า “ผู้มีความสงสัยในมรรคและผล จงถามข้าพเจ้า” มักเปล่งวาจาว่า “กิจที่จะพึงทำในพระศาสนาของข้าพระองค์ถึงที่สุดแล้ว”, อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๗๐-๒๗๓ (มมร.).

พระมหากษัตริย์ได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะด้านฉลาดในปัญญา
วิวัฏฐ์^{๔๘}

๑๑) พระจุฬินทรเถระ

พระจุฬินทรเถระได้ฌานด้วยมโนมยิทธิ ได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะด้าน
เนรมิตมโนมัยกายและฉลาดในเจโตวิวัฏฐ์^{๔๙}

๑๒) พระพากลเถระ

พระพากลเถระได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะด้านมีอาพาธน้อย^{๕๐}

๑๓) พระโมฆราชเถระ

พระโมฆราชเถระได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในด้านทรงจีวรเศร้าหมอง^{๕๑}

๑๔) พระราชนครเถระ

พระราชนครเป็นผู้ว่าง่าย ตั้งใจรับฟังคำสั่งสอน มีความสุภาพอ่อนโยน เป็นตัวอย่าง
ของภิกษุผู้บวชเมื่อแก่ ทั้งพระพุทธเจ้าและพระสาวกที่ชมเชยท่าน ท่านเคยทำหน้าที่เป็น
พุทธอุปฐาก และได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะด้านมีปฏิภาณแจ่มแจ้ง^{๕๒}

๑๕) พระลघุณภูภักทียเถระ

^{๔๘} ฉลาดในปัญญาวิวัฏฐ์ หรือสัจญญาวิวัฏฐ์ หมายถึงฉลาดในการปรับเปลี่ยนสัจญญา คือได้รูปาวจรฌาน
๔ (อากาสนัญญาขณฌาน วิญญาณัญญาขณฌาน อากิญจัญญาขณฌาน และเนวสัจญญานาสัจญญาขณฌาน)
(อง.เอกก.(ไทย) ๑/๒๐๐/๑๘๕), คูรายละเอียดใน อง.เอกก.(ไทย) ๒๐/๒๐๐/๒๗ (มมร.).

^{๔๙} ฉลาดในเจโตวิวัฏฐ์ หมายถึงฉลาดในการปรับเปลี่ยนใจ คือได้รูปาวจรฌาน ๔ (ปฐมฌาน ทุคิย
ฌานตติยฌาน และจตุตถฌาน) เพราะความฉลาดในสมาบัติ) คูรายละเอียดใน อง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๕๒-
๒๕๗ (มมร.).

^{๕๐} คูรายละเอียดใน อง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๘๕-๓๘๘ (มมร.).

^{๕๑} คูรายละเอียดใน อง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๔๑๗-๔๒๓ (มมร.).

^{๕๒} ปฏิภาณแจ่มแจ้งหมายถึง ผู้ที่ทำให้ปฏิภาณเกิดขึ้นได้ เป็นปัจจัยให้ท่านแสดงพระธรรมเทศนาของ
พระพุทธเจ้าได้คล่องแคล่ว ชัดเจน, คูรายละเอียดใน อง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๔๑๓-๔๑๗ (มมร.).

พระลกุลญกัฏททียเถระได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะด้านมีเสียงไพเราะ^{๕๓}

๑๖) พระวักกเถระ

พระวักกเถระได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะด้านผู้หลุดพ้นด้วยศรัทธา^{๕๔}

๑๗) พระสาเกตเถระ

พระสาเกตเถระได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในด้านฉลาดในไตรปิฎก^{๕๕}

๑๘) พระสีวลีเถระ

พระสีวลีเถระสมบูรณ์ด้วยปัจจัยลาภ และทำให้ลาภเกิดแก่ภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก ได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะในด้านเลิศด้วยลาภ^{๕๖}

๑๙) พระสุภูติเถระ

ได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะ ๒ ด้าน คือ ปกตಿಯุโดยไม่มีกิเลส และผู้ควรแก่การทักษิณา^{๕๗}

๒๐) พระโสมโกฬวิสเถระ

พระโสมโกฬวิสเถระได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะด้านปรารภความเพียร^{๕๘}

^{๕๓} สมัยพระวิปัสสิพุทธเจ้าเกิดเป็นนาคคูเหนือนามะม่วงมาถวายพระพุทธเจ้าทำให้มีเสียงไพเราะ สมัยพระกัสสปพุทธเจ้าเกิดเป็นนายช่างก่อสร้างพระเจดีย์ประหยัดเพื่อเห็นแก่สะดวกในการบำรุงรักษา แต่ไม่สมควรแก่พระพุทธเจ้าผู้ประมาณไม่ได้ กุศลกรรมนั้นทำให้ท่านมีร่างเตี้ยกว่าบุคคลธรรมดา, คุรายละเอียดใน อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๖๘-๒๗๐ (มมร.).

^{๕๔} คุรายละเอียดใน อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๒๗-๓๒๙ (มมร.).

^{๕๕} เติโรชาตุ คือ ชาติไฟ ชาติที่มีความร้อนพระเถระใช้ฤทธิ์ในเขตาศุสมามติเข้าครอบงำฤทธิ์เดชของพระยานาคอัมพติตละ ทำให้นาคราชหายพิษ คุรายละเอียดใน อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๔๑๐-๔๑๓ (มมร.), พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๓๒.

^{๕๖} คุรายละเอียดใน อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๒๑-๓๒๖ (มมร.).

^{๕๗} คุรายละเอียดใน อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๙๘-๓๐๐ (มมร.).

^{๕๘} คุรายละเอียดใน อัง.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๑๐-๓๑๔ (มมร.).

๒๑) พระโสภิตเถระ

พระโสภิตเถระ ได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะด้านระลึกปุพเพนิวาสานุสติ
ญาณ (ระลึกถึงขั้นที่อาศัยอยู่ในชาติก่อน ๆ ได้)^{๕๕}

๒๒) พระอุปเสนวังคันทปุตตเถระ

พระอุปเสนวังคันทปุตตเถระได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะด้านนำความ
เลื่อมใสมาโดยรอบ^{๖๐}

๓.๕.๒ พระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธาตั้งแต่มิได้ฟังพระธรรมเทศนา**๒๓) พระมหากัสสปเถระ**

พระมหากัสสปเถระ ได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะด้านรุกขงศ์^{๖๑}

๒๔) พระมหากัจจายนเถระ

พระมหากัจจายนเถระ ได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะด้านอธิบายเนื้อความย่อ
ให้พิสดาร^{๖๒}

๒๕) พระกาฬุทายีเถระ

พระกาฬุทายีเถระ ได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะด้านรุกขงศ์^{๖๓}

๒๖) พระทัฬหฬลบุตรเถระ

พระทัฬหฬลบุตรเถระ ได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะในด้านจัดเสนาสนะ^{๖๔}

๓.๕.๒ พระสาวกผู้ขอบวชด้วยศรัทธา เสียชีวิตตั้งแต่มิได้บวช

^{๕๕} คุรยลละเอียคใน อญ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๕๔-๓๕๕ (มมร.).

^{๖๐} คุรยลละเอียคใน อญ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๕๑-๓๕๒ (มมร.).

^{๖๑} คุรยลละเอียคใน อญ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๓๓-๒๕๖ (มมร.).

^{๖๒} คุรยลละเอียคใน อญ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๗๕-๒๗๘ (มมร.).

^{๖๓} คุรยลละเอียคใน อญ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๓๓-๒๕๖ (มมร.).

^{๖๔} คุรยลละเอียคใน อญ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๕๔-๓๕๗ (มมร.).

พระพาหิยทวารุจิรยเถระได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะด้านตรัสรู้ได้เร็วพลัน^{๖๕}

๓.๖ ชีวิตในบั้นปลาย

๓.๖.๑ พระสาวกผู้ได้ฟังธรรมเทศนาแล้วบวชด้วยศรัทธา

๑) พระอัญญาโกณฑัญญเถระ

พระอัญญาโกณฑัญญเถระไปทูลลาพระพุทธเจ้าแล้วปรินิพพานที่ริมสระน้ำ
มณฑากินีในป่าหิมพานต์

๒) พระสารีบุตรเถระ

พระสารีบุตรเถระรู้ว่าอีก ๗ วัน จะปรินิพพานจึงไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทูลลาแล้ว
ไปปรินิพพานที่บ้านเกิดเพื่อตอบแทนคุณมารดา

๓) พระกัณฑาเรวตเถระ

ชีวิตในบั้นปลาย (ไม่ปรากฏ)

๔) พระมหาโกณฑฐิตเถระ

ชีวิตในบั้นปลาย (ไม่ปรากฏ)

๕) พระมหากัปปินเถระ

ชีวิตในบั้นปลาย (ไม่ปรากฏ)

๖) พระกุนทธานเถระ

ชีวิตในบั้นปลาย (ไม่ปรากฏ)

๗) พระนันทกเถระ

ชีวิตในบั้นปลาย (ไม่ปรากฏ)

^{๖๕} คุรยละเอียดใน อจ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๖๐-๓๖๔ (มมร.).

๘) พระปิตินทวัจณเถระ

ชีวิตในบั้นปลาย (ไม่ปรากฏ)

๙) พระปิลโทลการทวาทเถระ

ชีวิตในบั้นปลาย (ไม่ปรากฏ)

๑๐) พระมหาปิ่นถกเถระ

ชีวิตในบั้นปลาย (ไม่ปรากฏ)

๑๑) พระฐัพปิ่นถกเถระ

ชีวิตในบั้นปลาย (ไม่ปรากฏ)

๑๒) พระพากุลเถระ

พระพากุลเถระนั่งปรินิพพานท่ามกลางสงฆ์ (เข้าเตโชธาตุ ออกจากเตโชกสิณ
ปรินิพพานแล้วเกิดไฟลุกท่วม)^{๖๖}

๑๓) พระโฆมราชเถระ

ชีวิตในบั้นปลาย (ไม่ปรากฏ)

๑๔) พระราธเถระ

ชีวิตในบั้นปลาย (ไม่ปรากฏ)

๑๕) พระลกูณภูกัททียเถระ

ชีวิตในบั้นปลาย (ไม่ปรากฏ)

^{๖๖} ปัญญา ใ้บบางยาง, ๘๐ พระอรหันต์ (ฉบับสมบูรณ์), (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบัน
บันลือธรรมสถาน, ๒๕๕๓), หน้า ๗๕๓.

๑๖) พระวักกเถระ

ชีวิตในบั้นปลาย (ไม่ปรากฏ)

๑๗) พระสาตเถระ

ชีวิตในบั้นปลาย (ไม่ปรากฏ)

๑๘) พระสีวลีเถระ

ชีวิตในบั้นปลาย (ไม่ปรากฏ)

๑๙) พระสุภูติเถระ

ชีวิตในบั้นปลาย (ไม่ปรากฏ)

๒๐) พระโสมโกพิวิสเถระ

ชีวิตในบั้นปลาย (ไม่ปรากฏ)

๒๑) พระโสภิตเถระ

ชีวิตในบั้นปลาย (ไม่ปรากฏ)

๒๒) พระอุปเสนวังคันตปุตเถระ

ชีวิตในบั้นปลาย พระอุปเสนวังคันตปุตเถระ ละสังขารก่อนพระพุทธเจ้าและพระสารีบุตรเถระ (ถูกลูกอสรพิษกัดที่จะงอยปากขณะกำลังปะจิวรในถ้ำ ป่าสีตะวัน) กรุงราชคฤห์^{๖๗}

๓.๖.๒ พระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธาตั้งแต่ยังไม่ได้ฟังพระธรรมเทศนา

๒๓) พระมหากัสสปเถระ

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓๖.

หลังพระพุทธเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ดำรงชีวิตสืบมาจนมีอายุ ๑๒๐ ปี จึง
ปรินิพพาน

๒๔) พระมหากัจจายนเถระ
ชีวิตในบั้นปลาย (ไม่ปรากฏ)

๒๕) พระกาฬทายีเถระ
ชีวิตในบั้นปลาย (ไม่ปรากฏ)

๒๖) พระทัฬหฬลบุตรเถระ

พระทัฬหฬลบุตรเถระ เมื่อรู้ว่าอายุสังขารหมดแล้ว ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทูลลา
ปรินิพพาน แล้วปรินิพพานในอากาศ

กล่าวโดยสรุป ชีวิตในบั้นปลาย มีพระพุทธสาวก ผู้เป็นพระเถระที่ปรากฏว่าระบ
การปรินิพพาน ๗ องค์ คือ พระอัญญาโกณฑัญญะ ที่ป่าฉัททันต์ พระสารีบุตรปรินิพพานที่
บ้านเกิด พระมหากัสสปเถระ ที่กุกกุสัมปาทะ แคว้นมคธ พระอุปเสนวังคันทบุตร (งูกัดที่
ป่าสีตวัน) พระเรวตขทรวินัยเถระ ออกจากเตโชกสิณแล้วเกิดไฟลุกท่วม พระพากุลเถระนั่ง
ปรินิพพานท่ามกลางสงฆ์ (ออกจากเตโชกสิณแล้วเกิดไฟลุกท่วม) และ พระทัฬหฬล-บุตร
เถระปรินิพพานในอากาศ ออกจากเตโชกสิณแล้วเกิดไฟลุกท่วม

๓.๗ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธา

๓.๗.๑ พระสาวกผู้ได้ฟังธรรมเทศนาแล้วบวชด้วยศรัทธา

๑) พระอัญญาโกณฑัญญเถระ

ในเวลาทีพระอัญญาโกณฑัญญะบรรลุประอรหัต มีพระอรหันต์ในโลก ๖ องค์
(พระพุทธองค์และปัญจวัคคีย์) ตั้งแต่นั้นมาทรงให้มหาชนหยั่งลงสู่อริยมัคคีคือ บุรุษ ๕๕ คน
มียศหนุนเป็นหัวหน้า ภัททวัคคีย์จำนวน ๓๐ คน ทีชายป่าฝ้าย ปุราณชฎิล จำนวน ๑,๐๐๐ รูป
ทีหลังแผ่นดินหินคยาสีสประเทศ ทรงให้ราชบริพาร ๑๑ นหุตของพระเจ้าพิมพิสาร ดำรงอยู่ใน
โศดาปัตติผล ทรงให้ ๑ นหุต ดำรงอยู่ในไตรสรณะ ทรงทำพระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปใน

ชมพู่ทวีป ทรงทำให้รุ่งเรืองด้วยฟ้ากาสาวพัสดร์ โดยมีพระอัญญาโกณฑัญญะเป็นภิกษุผู้บรรลุนิพพานก่อนใคร ๆ

๒) พระสารีบุตรเถระ

พระสารีบุตรเป็นพระอัครสาวกผู้มีปัญญามากจึงได้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธเจ้าในการประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา และได้รับการยกย่องเป็นพระธรรมเสนาบดี คำสอนของท่านปรากฏในพระคัมภีร์พระไตรปิฎกมากมาย เช่น สังคีตสูตร และทสุตตสูตรที่เป็นแบบอย่างแห่งการสังคายนา เป็นต้น^{๖๘}

๓) พระกัณหาเรวตเถระ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระกัณหาเรวตเถระ (ไม่ปรากฏ)

๔) พระมหาโกณฑัญญะเถระ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระมหาโกณฑัญญะเถระ (ไม่ปรากฏ)

๕) พระมหากัปปินเถระ

ท่านแสดงธรรมให้ศิษย์บรรลุนิพพานได้คราวเดียวถึง ๑,๐๐๐ องค์

๖) พระกุนทธานเถระ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระกุนทธานเถระ (ไม่ปรากฏ)^{๖๙}

๗) พระนันทกเถระ

ครั้งหนึ่งแสดงธรรมเทศนาทำให้ภิกษุณีได้บรรลุนิพพานถึง ๕๐๐ องค์^{๗๐}

๘) พระปิลินทวัจฉเถระ

^{๖๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓๖.

^{๖๙} คุุรายละเอียดใน อัง.เอกุก.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๔๑-๓๔๖ (มมร.).

^{๗๐} คุุรายละเอียดใน อัง.เอกุก.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๕๗-๓๕๘ (มมร.).

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระปิตินทวัจฉเถระ (ไม่ปรากฏ)

๘) พระปิตินทวัจฉเถระ

ในภราทวาสุตระ ว่าด้วยพระปิตินทวัจฉเถระ พระเจ้าอุเทนกษัตริย์ เสด็จไปพระราชอุทยาน ถามทำนพระปิตินทวัจฉเถระ ถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้ภิกษุหนุ่มประพฤติพรหมจรรย์อยู่ได้จนตลอดชีวิต พระเถระตอบโดยอ้างพระพุทธคำรัสว่า เหตุปัจจัยที่ทำให้ภิกษุหนุ่มประพฤติพรหมจรรย์อยู่ได้จนตลอดชีวิต คือ (๑) ให้ตั้งจิตไว้ในสตรีคราวมารดาว่าเป็นมารดา คราวพี่สาวน้องสาวว่าเป็นพี่สาวน้องสาว คราวธิดาว่าเป็นธิดา (๒) ให้พิจารณาร่างกายว่ามีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ เต็มไปด้วยของสกปรกต่าง ๆ (๓) ให้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ^{๓๑}

๑๐) พระมหาปิ่นถกเถระ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระมหาปิ่นถก (ไม่ปรากฏ)

๑๑) พระจูปิ่นถกเถระ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระจูปิ่นถก (ไม่ปรากฏ)

๑๒) พระพากุลเถระ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพากุลเถระ (ไม่ปรากฏ)

๑๓) พระโมฆราชเถระ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระโมฆราชเถระ (ไม่ปรากฏ)

๑๔) พระราชเถระ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชเถระ (ไม่ปรากฏ)

๑๕) พระลกุณฏกภัททิยเถระ

^{๓๑} ส.ส. (ไทย) ๑๘/-/[๒๖].

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระลกุณภูภักทิตยเถระ (ไม่ปรากฏ)

๑๖) พระวัคกเถระ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระวัคกเถระ (ไม่ปรากฏ)

๑๗) พระสาเกตเถระ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาเกตเถระ (ไม่ปรากฏ)

๑๘) พระสีวลีเถระ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสีวลีเถระ (ไม่ปรากฏ)

๑๙) พระสุภูติเถระ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุภูติเถระ (ไม่ปรากฏ)

๒๐) พระโสณโกปิวิสเถระ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระโสณ โกปิวิสเถระ (ไม่ปรากฏ)

๒๑) พระโสภิตเถระ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระโสภิตเถระ (ไม่ปรากฏ)

๒๒) พระอุปเสนวังคันทปุตเถระ

พระอุปเสนวังคันทปุตเถระ เป็นพระธรรมกถึกที่มีความสามารถในการกล่าวสอน จึงมีกุลบุตรเลื่อมใสมาขอบวชด้วยเป็นจำนวนมาก เป็นผู้ถือธุดงค์ และสอนให้ สัทธวิहारิกถือธุดงค์ด้วย

๓.๓.๒ พระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธาตั้งแต่ยังไม่ได้ฟังพระธรรมเทศนา

๒๓) พระมหากัสสปเถระ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระมหากัสสปเถระ เมื่อพระพุทธปรินิพพานแล้ว ท่านเป็นผู้ริเริ่ม และเป็นประธานในปฐมสังคายนา และเป็นผู้ประกาศไม้บัญญัติใหม่และไม่ถอนสิ่งที่ทรงบัญญัติไว้

๒๔) พระมหากัจจายนเถระ

เมื่อบรรลุนิพพานและได้บรรพชาอุปสมบทแล้วพระเถระกราบทูลอัญเชิญเสด็จพระพุทธเจ้าไปกรุงอุชเชนี พระพุทธองค์ตรัสสั่งให้ท่านเดินทางไปแสดงธรรมแก่พระเจ้าจันทปัชโชต ตรัสว่า พระราชาจักเสื่อมใสเอง ท่านเดินทางไปกรุงอุชเชนี ประกาศธรรมทำให้พระเจ้าจันทปัชโชตและชาวเมืองทั้งหมดเสื่อมใสในพระพุทธศาสนา ประดิษฐานพระพุทธศาสนาลงในวันดีชบพแล้วจึงกลับมาเฝ้าพระพุทธเจ้า

๒๕) พระกาฬทายีเถระ

เมื่อพระกาฬทายีเถระ อุปสมบทเป็นภิกษุแล้ว ทูลอัญเชิญพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เสด็จมากรุงกบิลพัสดุ์ จึงได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะด้านนำตระกูลให้เสื่อมใส

๒๖) พระทัฬหฬลบุตรเถระ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระทัฬหฬลบุตรเถระ (ไม่ปรากฏ)

กล่าวโดยสรุป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเถระผู้บวชด้วยความศรัทธา

๓.๘ สรุป

มีพระพุทธรมหาสาวกผู้บวชด้วยศรัทธา มีบทบาทที่สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในอดีตชาติได้ฟังพระธรรมเทศนาได้พบกับพระปทุมุตตรพุทธเจ้าทั้งสิ้น ในชาติปัจจุบันนั้น มีชาติกำเนิดมาบังเกิดเป็นพระมหากษัตริย์ ๑ พระองค์ ราชโอรส ๑ พระองค์ มาจากพราหมณ์ ๑๓ คน มาจากตระกูลเศรษฐี ๑๐ คน ปุโรหิต ๑ รวมพระเถระ ผู้บวชด้วยความศรัทธาทั้งสิ้น ๒๖ องค์

มีพระพาหิยทารุจิรียเถระ เป็นพระสาวกองค์เดียว ผู้บวชด้วยศรัทธา เสียชีวิตตั้งแต่ยังไม่ได้บวชและ พระสุทิน เป็นพระสาวกองค์หนึ่งที่ออกบวชเพราะศรัทธาแต่มิได้บรรลุนิพพาน เนื่องจากเป็นภิกษุปฐมปาราชิกสิกขาบทที่ ๑

บทที่ ๔

เปรียบเทียบชีวิตประวัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระรัฐบาลและพระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธา

ในบทนี้ผู้วิจัยจะศึกษาเปรียบเทียบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระรัฐบาลและพระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธา กล่าวคือ เมื่อพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้น ไปถึงมหาชนรวมทั้ง กษัตริย์ พราหมณ์ คหบดี จึงพากันไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อต้องการฟังพระธรรมเทศนา เมื่อได้เข้าเฝ้าได้ฟังธรรมเทศนาแล้ว ทำให้มีกษัตริย์ พราหมณ์ คหบดีหลายคนเกิดศรัทธา ทูลขอบรรพชาอุปสมบท ในบรรดาผู้ออกบวชนั้น พระรัฐบาลได้ชื่อว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้บวชด้วยศรัทธา นอกจากนั้นยังมีพระพุทธสาวก ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาจำนวนมากที่ได้เข้าเฝ้าได้ฟังธรรมเทศนาแล้ว ออกบวชด้วยศรัทธา เมื่อชนเหล่านั้นออกบวชในพระพุทธศาสนาได้ไม่นาน ส่วนมากก็บรรลุพระอรหัตต์เป็นพระอรหันต์ เป็นผู้ที่มิมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่ก็มีบางคนที่ไม่ได้บรรลุธรรมอันใดเลย

ดังนั้นการเปรียบเทียบการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น จากการศึกษาประวัติของพระรัฐบาลและพระพุทธสาวกที่เป็นพระเถระองค์สำคัญ ผู้วิจัยพบว่า แต่ละท่านล้วนมีเอกลักษณ์ในความเป็นเลิศ (เอกทัคคะ) โดดเด่นไม่เหมือนกัน เช่น พระอัญญาโกณฑัญญเถระ (พระปฐมสาวก) พระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ (พระอัครสาวก) แม้จะเป็นพระอัครสาวกคู่กัน แต่ก็มีความเป็นเลิศในคนละด้าน (แตกต่างกัน) ทั้งนี้เนื่องมาจากที่ได้ตั้งความปรารถนาเป็นเลิศในตำแหน่งนั้นมาแล้วตั้งแต่ในอดีตชาติ ผู้วิจัยจึงจะศึกษาเปรียบเทียบระหว่างพระรัฐบาลกับพระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธา คือ ๑) เปรียบเทียบในประเด็นที่คล้ายคลึงกัน และ ๒) เปรียบเทียบในประเด็นที่แตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

๔.๑ เปรียบเทียบในประเด็นที่คล้ายคลึงกัน

๔.๑.๑ เปรียบเทียบการบำเพ็ญบารมี และการพบพระพุทธเจ้าในอดีตชาติ

พระมหาสาวกเอกทัคคะทั้งหลาย ผู้ได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธองค์ แล้วเกิดศรัทธา ออกบรรพชาอุปสมบทนั้น ได้บำเพ็ญบารมีมาตั้งแต่ในอดีตชาติ

พระมหาสาวกทุกองค์ ล้วนบังเกิดในสมัยพระปทุมุตตรพุทธเจ้า ได้แก่ พระอัญญาโกณฑัญญเถระ พระกังขาเรวตเถระ พระมหากัปปินเถระ พระมหาโกฏิฐิตเถระ ฯลฯ เมื่อเจริญวัยแล้วไปฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธรเจ้า เห็นพระพุทธรองค์ทรงแต่งตั้งภิกษุ ในตำแหน่งเอตทัคคะด้าน ต่าง ๆ จึงถวายมหาทานแล้วตั้งความปรารถนาในตำแหน่งนั้น

๔.๑.๒ เปรียบเทียบการออกบวช

ได้ฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธรเจ้าแล้ว พระมหาสาวกทุกองค์ ล้วนบังเกิดมีความศรัทธา ออกบวชในพระพุทธศาสนา

๔.๑.๓ เปรียบเทียบการแสดงธรรมของพระรัฐบาลและพระปิณฑโกลการทวาชะ

พระรัฐบาลแสดงธรรมโปรดพระเจ้าโกรัพะยะและพระปิณฑโกลการทวาชะแสดงธรรมโปรดพระเจ้าอุเทน

ในการทวาชสูตร ว่าด้วยพระปิณฑโกลการทวาชะ พระเจ้าอุเทนกษัตริย์ เสด็จไปพระราชอุทยาน ถามทำนพระปิณฑโกลการทวาชะ ถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้ภิกษุหนุ่มประพฤติพรหมจรรย์อยู่ได้จนตลอดชีวิต พระเถระตอบโดยอ้างพระพุทธรคำรับว่า เหตุปัจจัยที่ทำให้ภิกษุหนุ่มประพฤติพรหมจรรย์อยู่ได้จนตลอดชีวิต

ในรัฐภูบาลสูตร พระเจ้าโกรัพะยะได้เสด็จไปพระราชอุทยาน สนทนาธรรมและตรัสถามพระรัฐบาลว่า คนออกบวชเพราะความเลื่อม ๔ ประการ คือ (๑) เลื่อมเพราะชรา (๒) เลื่อมเพราะความเจ็บไข้ (๓) เลื่อมจากทรัพย์ (๔) เลื่อมจากญาติ ท่านพระรัฐบาล ละไม่เลื่อมจากอะไร แต่ ทำไม่จึงออกบวช

พระเถระถวายพระพรว่า ท่านออกบวชเพราะได้ฟังสัมมุตเทศ ๔ ประการ ที่พระผู้มีพระภาคตรัสสอน คือ (๑) โลกอันชรานำไป ไม่ยั่งยืน (๒) โลกไม่มีผู้ต้านทาน ไม่เป็นอิสระ (๓) โลกไม่มีอะไรเป็นของตน จำต้องละทิ้งทิ้งไป (๔) โลกพร่องอยู่ เป็นนิตย์ ไม่รู้จักอิ่ม เป็นทาสแห่งตัณหา^๑

^๑ ม.ม. (ไทย) ๑๓/-/[๗๔].

๔.๒ เปรียบเทียบในประเด็นที่แตกต่างกัน

๔.๒.๑ เปรียบเทียบคุณสมบัติเฉพาะตัวด้านเอตทัคคะ

พระมหาสาวกเอตทัคคะทั้งหลาย มีคุณสมบัติเฉพาะตัว และได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะด้านต่าง ๆ กัน

๔.๒.๒ เปรียบเทียบชาติกำเนิดในอดีตชาติและปัจจุบันชาติ

๑) ในเรื่องการสร้างมหาทาน บำเพ็ญบารมี พระเถระทุก ๆ องค์ล้วนบังเกิดในสมัยพระปฐมุตตรพุทธเจ้าทั้งสิ้น มีเพียงพระสารีบุตรเถระที่ท่านบังเกิดในสมัยพระอโนมา – ทัสสีพุทธเจ้า และได้รับคำพุทธพยากรณ์จากพระพุทธองค์ว่าจะสำเร็จเป็นพระอัครสาวก

๒) ในเรื่องชาติกำเนิด มีพระปิ่นโทลถาวรทวาทะรูปเดียวที่เกิดในสมัยของพระปฐมุตตรพุทธเจ้า แต่บังเกิดเป็นสีหะ (ไม่เป็นมนุษย์) อาศัยอยู่ ณ เจริญภูเขา

๔.๒.๓ เปรียบเทียบการศรัทธาออกบวช

๑) มีพระเถระพุทธสาวกบวชด้วยความศรัทธา ตั้งแต่ยังไม่ได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า ๔ องค์ คือ พระมหากัสสป พระมหากัจจายนเถระ พระกาฬทายีเถระ และพระทัฬหฬลบุตรเถระ

๒) มีพระเถระพุทธสาวกบวชด้วยความศรัทธา ตั้งแต่ยังไม่ได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า บรรพชาเป็นสามเณร ๕ องค์ คือ พระกังขาเรวตเถระ พระมหาปิ่นถก พระจูฬปิ่นถก พระสีวลีเถระ พระทัฬหฬลบุตรเถระ

๔.๒.๔ เปรียบเทียบการบรรลुธรรม

๑) พระมหากัปปินเถระ พระกาฬทายีเถระ พระมหากัจจายนเถระ และพระโมฆราชเถระ เป็นพระเถระ ๔ องค์ ที่ฟังพระธรรมเทศนาแล้วได้บรรลुพระอรหัต แล้วจึงบรรพชาอุปสมบท

๒) พระทัฬหฬลบุตรเถระ และพระสีวลีเถระ เป็นพระเถระ ๒ องค์ ที่ออกบรรพชาเป็นสามเณรและได้บรรลुพระอรหัต ก่อนได้ฟังพระธรรมเทศนา

(๑) พระทัฬหฬลบุตรเถระ ในครั้งวัยเยาว์ที่ท่านเป็นพระทัฬหฬมาร ขณะกำลังบรรพชาเป็นสามเณร ตอนปลงผม ปอยแรกบรรลुโสดาปัตติผล ปอยที่ ๒ ได้บรรลु

สกทาคามีผล ปอยที่ ๓ ได้บรรลุอนาคามีผล ได้บรรลุธรรมในขณะที่ปลงผม พอปลงผมเสร็จ ได้บรรลุพระอรหัต

(๒) พระสีวลีเถระ ในวันที่บวช ได้บรรลุโศคาปัตติผล เมื่อโกนปอยแรก ขณะโกนปอยที่ ๒ ได้บรรลุสกทาคามีผล ปอยที่ ๓ ได้บรรลุอนาคามีผล พอปลงผมเสร็จ พระสีวลีได้บรรลุพระอรหัตผล

๓) พระวัคคิเถระ บรรลุธรรมในกลางอากาศ ด้วยพระพุทธร่องค์ทรงสอนด้วย อุบาย จนทำให้พระวัคคิได้บรรลุอรหัต

๔.๓ สรุป

เปรียบเทียบในประเด็นที่คล้ายคลึงกัน ด้านบำเพ็ญบารมี และการพบพระพุทธเจ้า ในอดีตชาติ พระมหาสาวกเอตทัคคะทั้งหลาย ผู้ได้ฟังพระธรรมเทศนาจาก แล้วเห็นพระพุทธร่องค์ทรงแต่งตั้งภิกษุ ในตำแหน่งเอตทัคคะด้าน ต่าง ๆ จึงถวายมหาทานแล้วตั้งความปรารถนาในตำแหน่งนั้น ได้บำเพ็ญบารมีมาตั้งแต่ในอดีตชาติ มาเหมือนกันทุกองค์

พระมหาสาวกทุกองค์ ล้วนบังเกิดในสมัยพระปฐมุตตรพุทธเจ้า ทั้งหมด

เปรียบเทียบการออกบวช เมื่อได้ฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้าแล้ว พระมหาสาวกทุกองค์ ล้วนบังเกิดมีความศรัทธา ออกบวชในพระพุทธศาสนา

เมื่อเปรียบเทียบในประเด็นที่แตกต่างกัน ด้านคุณสมบัติเฉพาะตัวด้านเอตทัคคะ พระมหาสาวกเอตทัคคะทั้งหลาย มีคุณสมบัติเฉพาะตัว และได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะด้านต่าง ๆ กัน

ด้านชาติกำเนิดในอดีตชาติ มีพระปิ่นโทลถาวรทวาทะรูปเดียวที่เกิดในสมัยของพระปฐมุตตรพุทธเจ้า แต่บังเกิดเป็นสีหะอาศัยอยู่ ณ เจริญภูเขา

ด้านการศรัทธาออกบวช มีพระเถระพุทธสาวกบวชด้วยความศรัทธา ตั้งแต่ยังไม่ได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า ๔ องค์ คือ พระมหากัสสป พระมหากัจจายนเถระ พระกาฬทายีเถระ และ พระทัฬหฬัตถบุตรเถระ

ด้านการบรรลุธรรม มีพระเถระ ๒ องค์ คือ พระทัฬหฬัตถบุตรเถระ ในครั้งเป็นทัฬหฬุมาร บรรพชาเป็นสามเณร ขณะปลงผม ปอยแรกบรรลุโศคาปัตติผล ปอยที่ ๒ ได้บรรลุสกทาคามีผล ปอยที่ ๓ ได้บรรลุอนาคามีผล ได้บรรลุธรรมในขณะที่ปลงผม พอปลงผมเสร็จได้บรรลุพระอรหัต และพระสีวลีเถระ ในวันที่บวช บรรลุโศคาปัตติผลเมื่อโกนปอยแรก ขณะ

โกนปอยที่ ๒ ได้บรรลุสกทาคามีผล ปอยที่ ๓ ได้บรรลุอนาคามีผล พอปลงผมเสร็จ
พระสีวลีได้บรรลุพระอรหัตตผล

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อศึกษาชีวประวัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระรัฐบาล เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธา และ เพื่อ เปรียบเทียบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระรัฐบาลและพระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธา จาก การศึกษาพบว่า

ชื่อพระรัฐบาล มาจากนามโคตรของตระกูลที่สละทรัพย์สิน เพื่อช่วยเหลือแคว้น ซึ่งตกต่ำทางเศรษฐกิจให้กลับมั่นคงเหมือนเดิม คนทั่วไปจึงเรียกคนในตระกูลนี้ว่ารัฐบาล

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพระรัฐบาลเถระเป็นพระเถระ ผู้ที่พระพุทธเจ้าทรงยก ย่องไว้ในเอตทัคคะว่าเป็นเลิศด้านศรัทธา

ชีวประวัติของพระรัฐบาล ในอดีตชาติสมัยพระปทุมุตตรพุทธเจ้าเสด็จอุบัติ รัฐบาลกุลบุตรไปฟังธรรม เห็นพระศาสดาทรงตั้งภิกษุรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งผู้เลิศกว่าภิกษุผู้ บวชด้วยศรัทธาจึงตั้งปรารถนาตำแหน่งนั้น ต่อมาได้ถวายช้างทรงเป็นพาหนะแด่ พระปทุม ุตตรพุทธเจ้า ได้ศรัทธาช้างพร้อมทั้งเครื่องประดับ แล้วให้สร้างสังฆารามถวาย เพราะผล แห่งกรรมนั้นได้เกิดเป็น ท้าวสักกะ ๕๐ ชาติ เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๕๘ ชาติ

ในชาติปัจจุบัน กาลแห่งพระโคตมพุทธเจ้า พระรัฐบาลได้บังเกิดในเรือนของ รัฐบาลเศรษฐี ในถุลลโกฏฐิกนิคมแคว้นกुरु เพราะเกิดในตระกูลซึ่งสามารถรวบรวมรัฐที่ แดกแยกไว้ได้ จึงได้ชื่อว่า รัฐบาล เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จจาริกไปในแคว้นกुरुพร้อมกับภิกษุ สงฆ์หมู่ใหญ่ รัฐบาลกุลบุตรได้ไปฟังธรรมจากพระพุทธองค์พร้อมกับพราหมณ์และคหบดี จบพระธรรมเทศนา รัฐบาลกุลบุตรไปเข้าเฝ้าทูลขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระพุทธองค์ ตรัส ให้ไปขออนุญาตมารดาบิดาก่อน ในครั้งแรกมารดาบิดาไม่อนุญาต จึงใช้วิธีนอนอดอาหารจน พวกเพื่อน ๆ ต้องพากันมาช่วยอ่อนนวย จึงได้รับอนุญาต โดยมีเงื่อนไขว่าบวชแล้วต้องมาเยี่ยม มารดาบิดาบ้าง พระรัฐบาลอุปสมบทได้ไม่นานนักก็สำเร็จพระอรหัตตผล ต่อมาได้ไปเข้าเฝ้า พระพุทธองค์ทูลลาไปเยี่ยมมารดาบิดาที่ถุลลโกฏฐิกนิคมแคว้นกुरु และได้ไปพัก ณ พระ ราชอุทยานมิกจิระของพระเจ้าโกรัพะยะ

พระราชบิดา เข้าไปบิณฑบาตที่บ้านโยมมารดาบิดา แม้ไม่ได้ไทยธรรมได้แต่คำคำ เมื่อทาสหญิงกำลังจะทิ้งขนมกุมมาสค้างคืนท่านจึงได้ฉันทขนมกุมมาที่บูคนั้น โยมบิดา นิมนต์ให้ไปฉันในวันรุ่งขึ้น ได้เตรียมการเพื่อให้ท่านสึกจากเพศบรรพชิตโดยเงินทองมา กองล่อใจ ให้ภรรยาเก่าแต่งตัวด้วยเครื่องประดับสวยงามช่วยวน ให้พวกบริวารจับท่านสึก ฉันทเสร็จท่านกล่าวแสดงธรรมโปรดโยมบิดามารดาแล้วกลับไปพระราชอุทยานของพระเจ้า โกร์พะยะ ได้สนทนาธรรม เรื่องธรรมมุตเทศ ๔ ประการ ท่านสรุปว่าท่านเห็นความไม่เที่ยง จึง ได้บวช ความเป็นสมณะที่ปฏิบัติไม่ผิด ประเสริฐกว่าสิ่งอื่นใด

คุณธรรมเฉพาะตัวของพระราชบิดา ได้แก่ การบวชด้วยศรัทธา จึงได้รับการยก ย่องจากพระพุทธองค์ว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้บวชด้วยศรัทธา

ความไม่เป็นผู้ขอนั้น พระพุทธองค์ตรัสสอนภิกษุทั้งหลาย ทรงยกย่อง พระรัฐपालเป็นตัวอย่างการไม่เป็นผู้ขอแก่พวกภิกษุชาวเมืองอาฬวี ตรัสว่า รัฐบาลกุลบุตร แม้จะเป็นบุตรก็ยังไม่กล่าวขอกับบิดาของตน

การอนุเคราะห์โยมมารดาบิดา พระราชบิดาแม้จะได้คำคำจากบิดาก็อดทนไม่พูด โต้ตอบ เพื่อให้บิดาจะได้ระมัดระวังคำพูดกับภิกษุอื่น ๆ รับนิมนต์ไปฉันภัตตาหารที่บ้านใน วันรุ่งขึ้นก็เพื่อจะอนุเคราะห์โยมมารดาที่โศกเศร้าเพราะคิดถึงบุตร และหลังจากแสดงธรรม แล้วที่ต้องรีบหนีออกจากบ้าน เพราะเกรงว่าโยมมารดาบิดาจะได้รับบาปกรรมอันเกิดจากการ ที่คิดจะจับท่านสึกจากเพศบรรพชิต^๑

พระราชบิดาเถระมหาสาวก เป็นกำลังสำคัญช่วยแบ่งเบาภาระพระพุทธองค์และ พระอัครสาวกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เนื่องจากเป็นผู้ที่มีศรัทธาในการออกบวช แม้ การนิพพานของท่านไม่ปรากฏในชีวิตในบั้นปลายก็ตาม

มีพระพุทธรูปมหาสาวกผู้บวชด้วยศรัทธา มีบทบาทที่สำคัญในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ในอดีตชาติได้ฟังพระธรรมเทศนาได้พบกับพระปฐมบุตรพุทธเจ้าทั้งสี่ใน ชาติปัจจุบันนั้น มีชาติกำเนิดมาบังเกิดเป็นพระมหากษัตริย์ ๑ พระองค์ ราชโอรส ๑ พระองค์ มาจากพราหมณ์ ๑๓ คน มาจากตระกูลเศรษฐี ๑๐ คน บุโรหิต ๑ รวมพระเถระ ผู้บวชด้วย ความศรัทธาทั้งสิ้น ๒๖ องค์

^๑ ดูรายละเอียดใน ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๒/๕๖-๕๗.

มีพระพาหิยทารุจิริยเถระ เป็นพระสาวกองค์เดียว ผู้ขอบวชด้วยศรัทธา เสียชีวิตตั้งแต่ยังไม่ได้อบวชและ พระสุทิน เป็นพระสาวกองค์หนึ่ง ที่ออกบวชเพราะศรัทธาแต่มิได้บรรลุนิพพาน เนื่องจากเป็นภิกษุปฐมปาราชิกสิกขาบทที่ ๑

เปรียบเทียบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระรัฐบาลและพระสาวกผู้บวชด้วยศรัทธา ในประเด็นที่คล้ายคลึงกัน ด้านบำเพ็ญบารมี และการพบพระพุทธเจ้าในอดีตชาติ พระมหาสาวกเอตทัคคะทั้งหลาย ผู้ได้ฟังพระธรรมเทศนาจาก แล้วเห็นพระพุทธองค์ทรงแต่งตั้งภิกษุ ในตำแหน่งเอตทัคคะด้าน ต่าง ๆ จึงถวายมหาทานแล้วตั้งความปรารถนาในตำแหน่งนั้น ได้บำเพ็ญบารมีมาตั้งแต่ในอดีตชาติ มาเหมือนกันทุกองค์

พระมหาสาวกทุกองค์ ล้วนบังเกิดในสมัยพระปฐมุตตรพุทธเจ้า ทั้งหมด

เปรียบเทียบการออกบวช เมื่อได้ฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้าแล้ว พระมหาสาวกทุกองค์ ล้วนบังเกิดมีความศรัทธา ออกบวชในพระพุทธศาสนา

เมื่อเปรียบเทียบในประเด็นที่แตกต่างกัน ด้านคุณสมบัติเฉพาะตัวด้านเอตทัคคะ พระมหาสาวกเอตทัคคะทั้งหลาย มีคุณสมบัติเฉพาะตัว และได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะด้านต่าง ๆ กัน

ด้านชาติกำเนิดในอดีตชาติ มีพระปิ่น โทถถการทวาชเถระเพียงรูปเดียวที่เกิดในสมัยของพระปฐมุตตรพุทธเจ้า แต่บังเกิดเป็นสีหะอาศัยอยู่ ณ เจริญภูเขา

ด้านการศรัทธาออกบวช มีพระเถระพุทธสาวกบวชด้วยความศรัทธา ตั้งแต่ยังไม่ได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า ๔ องค์ คือ พระมหากัสสป พระมหากัจจายนเถระ พระกาฬทายีเถระ และ พระทัฬหะมัลลบุตรเถระ

ด้านการบรรลุนิพพาน มีพระเถระ ๒ องค์ คือ พระทัฬหะมัลลบุตรเถระ ในครั้งเป็นทัฬหกุมาร บรรพชาเป็นสามเณร ขณะปลงผม ปอยแรกบรรลุโสดาปัตติผล ปอยที่ ๒ ได้บรรลุสกทาคามีผล ปอยที่ ๓ ได้บรรลุอนาคามีผล ได้บรรลุนิพพานในขณะที่ปลงผม พอปลงผมเสร็จได้บรรลุพระอรหันต์ และพระสิวลีเถระ ในวันที่บวช บรรลุโสดาปัตติผลเมื่อโกนปอยแรก ขณะโกนปอยที่ ๒ ได้บรรลุสกทาคามีผล ปอยที่ ๓ ได้บรรลุอนาคามีผล พอปลงผมเสร็จ พระสิวลีได้บรรลุพระอรหันต์ผล

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ในสังคม

สังคมไทยปัจจุบันมีความสะดวกสบายในความทันสมัยทางวัตถุกับเทคโนโลยีทันสมัยในยุคบริโภคนิยม ชื่นชมในวัตถุ ชีวิตและสังคมไทยมีพฤติกรรมทางจิตใจของคนไทยในโลกยุคปัจจุบันที่เผชิญกระแสบริโภคนิยมและทุนนิยมที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญและคุณค่ากับตัวเงินในด้านปริมาณตัวเลขเป็นหลัก มากกว่าให้ความสำคัญทางด้านจิตใจที่ครั้งอดีตเคยเชื่อในเรื่องบุญบาป นรกสวรรค์ เมื่อมาถึงในยุคสมัยปัจจุบัน ทัศนคติของคนเริ่มเปลี่ยนแปลงไป ผู้คนมีเสรีภาพมากขึ้นในการที่จะเลือกรับนับถือประเพณีปฏิบัติในศาสนกิจให้เหมาะสมกับจริตและอุปนิสัยของแต่ละคน มีหลายสำนักทั้งบรรพชิตและฆราวาสเปิดหลักสูตรสอนการปฏิบัติธรรมกันเป็นจำนวนมากมาย เพื่อฝึกฝนและพัฒนาตน คุณาพรวมก็เห็นว่าเป็นการดีที่พุทธศาสนิกเฝ้าในธรรมทางพระพุทธศาสนา แต่ในอีกด้านหนึ่งอาจทำให้มีผู้ตีความไปทางตามใจชอบได้ง่ายขึ้น พระพุทธศาสนาจากเดิมที่ประเพณีปฏิบัติจนเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีกำลังจะถูกลัทธิบริโภคนิยมเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต นั่นคือก่อให้เกิดทัศนคติใหม่บริโภคนิยมเห่อของนอก ซึ่งในปัจจุบันก็ถือว่าไม่ใช่เรื่องเสียหายอีกต่อไป เช่นเดียวกับความเป็นพุทธะในปัจจุบันก็มีความหลากหลาย มีพุทธศาสนาแบบมหาชน หรือพุทธศาสนาแบบที่ดึงคนเป็นจำนวนมากเข้ามาเกาะกลุ่มกัน ทำกิจกรรมพิเศษโดยเฉพาะ มีการนับถือแบบอย่างเฉพาะตัว คนเป็นอันมากจึงเกิดการโยยหาต้องการเพื่อนหรือหมู่คณะมหาชนจำนวนมาก ๆ ทำให้คนเหล่านี้ถูกดึงดูดให้เข้าหาสำนักที่สามารถจะตอบสนองในความต้องการส่วนนี้ได้ เหตุนี้สำนักใหญ่จึงเติบโตใหญ่ขึ้นอย่างรวดเร็วในด้านจำนวนผู้นับถือ

ดังนั้นความเข้าใจในศรัทธาทางพระพุทธศาสนาอย่างที่ถูกต้องแท้จริง จึงจะก่อให้เกิดประโยชน์นั้นย่อมเกิดกับผู้สนใจใฝ่รู้ได้เห็นในเรื่องศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา ย่อมจะนำผลจากการศึกษานำไปประพฤติปฏิบัติ อันจะเกิดเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม

จากการศึกษาในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยพบว่าสิ่งที่ทำให้คำสอนในพระพุทธศาสนา สอดคล้องไปกับสังคมสมัยใหม่ นอกจากจะต้องรักษาสาระสำคัญของหลักธรรมต่าง ๆ ให้ตรงชัดเจนและถูกต้องตามพระไตรปิฎก อรรถกถาแล้ว สิ่งที่ต้องกระทำควบคู่กัน ไปก็คือการขยายความหมายของหลักธรรมต่าง ๆ ให้สอดคล้องสัมพันธ์กับสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันด้วย ทั้งนี้ก็เพราะสังคมแวดล้อมรอบตัวเรามีใช้สังคมเล็ก ๆ ที่คุ้นเคยหน้าตาคุ้น มีความโอบอ้อมอารีเอื้ออาทรกันตั้งแต่เก่าก่อน หากแต่เป็นสังคมที่กว้างใหญ่ไร้พรมแดน

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาชีวประวัติของพระรัฐบาล ความสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ ของพระรัฐบาล และบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระรัฐบาล ดังนั้น การศึกษาสืบเนื่องต่อจากวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยจึงเสนอให้มีการวิจัยเรื่องที่เกี่ยวข้อง คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่เป็นประโยชน์ต่อความเข้าใจในเรื่องพระอรหันตสาวกที่เป็นเอตทัคคะในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะเป็นหนทางทำให้ผู้ใดศึกษาจะได้มีดวงตาที่อาจจะทำให้เห็นธรรม บรรลุถึงคุณธรรมอันเกิดเป็นประโยชน์ส่วนตน ครอบครัว และในสังคมไทย เพื่อหาทางออก หลุดพ้นจากความทุกข์อันเกิดจากปัญหาต่าง ๆ ที่กำลังเกิดขึ้นกับสังคมไทย และเพื่อความเข้าใจในเรื่องการประพฤติกรรมอยู่ในศีลธรรมดีงาม ที่สามารถจะน้อมนำแนวคตินิยมอันหลากหลายที่ปรากฏในชีวประวัติของพระอรหันตสาวก หรือพระอสีติสาวก เหล่านี้ นำไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาตามกำลังสติปัญญา เนื่องในแต่ละบุคคลได้อย่างถูกต้อง เพื่อการอยู่ร่วมกัน โดยสันติธรรม ทำให้เกิดความผาสุกร่มเย็นต่อไป ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยต่อไป คือ

- ๑) ศึกษาบทบาทของพระอุปเสนวังคันตบุตรเถระผู้นำมาซึ่งความเลื่อมใสของหมู่ชนทุกชั้น ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ๒) ศึกษาบทบาทของพระพากุลเถระผู้ไม่มีโรคาพยาธิ มีอาพาธน้อย ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี**. ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก
๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **อรรถกถาบาลี**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระสูตรและอรรถกถา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา. **พระปฐมสมโพธิกถา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๒๓.
คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เชียงใหม่. **วินัยมุข เล่ม ๒ น.ธ. โท ฉบับมาตรฐาน**. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์เชียงใหม่, ๒๕๓๖.

ชนากิต. **เอตทัคคะ ผู้เป็นเลิศด้านต่างๆ ในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น,
๒๕๔๕.

นายแปลก สนธิรักษ์. **พจนานุกรม บาลี-ไทย**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พรินต์ติ้ง กรุ๊ป
จำกัด, ๒๕๓๒.

บรรจบ บรรณรุจิ. **อตีติมหาสาวก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : กองทุนพุทธสถาน,
๒๕๓๕.

ปัญญา ใบบางยาง. **๘๐ พระอรหันต์ (ฉบับสมบูรณ์)**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและ
สถาบันบันลือธรรมสถาน, ๒๕๕๓.

พระครูกัลยาสิทธิวัฒน์ (สมาน กัญญาธมฺโม). **เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑.

กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๔.

พระเทพโสภณ (ประยูร ชุมมจิตฺโต) และคณะ. **วิมุตติมรรค พระอุปติสเถระ รจนา**. พิมพ์ครั้งที่

ที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ “คำวัด”**.

พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๕.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

_____. **พุทธธรรม (ฉบับขยายความ)**, พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระราชวิสุทธิโสภณ (วิลาส ญาณวโร ป.ธ.๕). **กรรมที่ปณี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

พิจเนศ, ๒๕๒๑.

พระมหาสมปอง มุทิโต. **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท

ประยูรวงศ์พรินท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๗.

พระสุธีธรรมานุวัตร. **สวดมนต์แปล**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : หจก. สามลดา,

๒๕๕๑.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร

: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๒.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). **ความเข้าใจเรื่องชีวิต**. พิมพ์

ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**

พระพุทธโฆสเถระ รจนา. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬา

ลจกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

เสฐียร พันธรังสี. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ,

๒๕๔๕.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก, ศ.พิเศษ. **คำบรรยายพระไตรปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :
ธรรมสภาและสถาบัน บัณฑิตธรรม, ๒๕๔๓.

_____. **พุทธศาสนา : ทัศนนะและวิจารณ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัท
พิมพ์เศพรินทร์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๓๘.

แสวง อุดมศรี. **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๒.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

พระมหาอุทธร ปณฺญาสิริ (สัจจรัตนพงศ์). “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาในพระพุทธรูป”,
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔๓.

พระมหาสุชชา โรจนญาโน (ยาสุกแสง). “การศึกษาบทบาทของพระโมคคัลลานะเถระในการ
เผยแผ่พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

แม่ชีกฤษณา รักษาโณม. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของวินัยธร : ศึกษาเฉพาะกรณี
พระอุบาลีและพระนางปฐาจาราเถรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**.
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

รังษี สุทนต์. “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์
พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

(๓) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์ :

รังษี สุทนต์. “พุทธกิจ : กิจที่พระพุทธเจ้าทรงทำ” คู่มือศึกษาเนื้อหาพระไตรปิฎกเบื้องต้น
(อัดสำเนา)

ภาคผนวก

พระรัฐบาลกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า “เมื่อก่อน ข้าพระองค์มองเห็นภูเขาสิเนรุ ภูผาดังสี ฆงบนเวชขันต ปราสาท วันนี้ข้าพระองค์ไม่เห็นเขาสิเนรุฯ ” พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า “นั่นโทปนันทนาคราชเอาขนดวงภูเขาสิเนรุ ใช้พังพานปิดเบื้องบน” พระรัฐบาลเถระกราบทูลขออาสาปราบพระยานาคราชพระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาต พระภัททิยเถระ พระราหุลเถระ ต่างขออาสาปราบพระยานาคราชโดยลำดับ พระพุทธองค์ก็ไม่ทรงอนุญาต เมื่อพระมหาโมคคัลลานเถระขอทรมาณนาคราชนั้นจึงทรงอนุญาต

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	พระครูธรรมธรมงคลกช คนุชาโร (ไกรทอง)
เกิด	วันที่ ๑๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๒
สถานที่เกิด	บ้านเลขที่ ๗ หมู่ ๗ ต. บางกระบือ อ. บ้านสร้าง ปราจีนบุรี
อุปสมบท	วันที่ ๒๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๔
การศึกษา	พุทธศาสตรบัณฑิต (สาขาพระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีการศึกษา ๒๕๕๐ นักธรรมเอก
หน้าที่	ครูสอนปริยัติธรรมแผนกธรรม ครูพระสอนศีลธรรมโรงเรียนวัดโพธิ์เรียง
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดโพธิ์เรียง แขวงบ้านช่างหล่อ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย ภาษาบาลี

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **อรรถกถาบาลี**. ฉบับมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระสูตรและอรรถกถา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กรมการศาสนา. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา, ๒๕๓๓.

คณะศึกษาศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย. **ท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุ สวณ โมกขพลาราม. อินเดียน้อย**, กรุงเทพมหานคร : ที.พี. พรินท์, ๒๕๓๕.

นัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์และคนอื่นๆ. **ความรู้พื้นฐานทางศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

บรรจบ บรรณรุจิ. **พุทธสาวิกาคั้งพุทธกาล**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ปิ่น มุกกันต์ พ.อ. **บทเรียนจากอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร : ป.พิศนาคะการพิมพ์, ๒๕๑๐.

แปลก สนธิรักษ์. **พจนานุกรม บาลี-ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์
พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒.

พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต). **พุทธศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมล
คีมทอง, ๒๕๓๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา,
๒๕๔๐.

_____ . **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๕.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๕.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๕.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๘ ราชบัณฑิต). **คำวัด พจนานุกรมเพื่อการศึกษา
พุทธศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือ
ธรรม, ๒๕๕๑.

พระพรหมคุณาภรณ์. **กาลานุกรม พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก**. กรุงเทพมหานคร :
บริษัท ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ลีตญาโณ). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร
: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระมหาสมปอง มุทิโต. **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท
ประยูรวงศ์พริ้นท์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๗.

เพียว ศรีหงส์. **ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและวัฒนธรรมในประเทศไทย** ในความสัมพันธ์ทาง
วัฒนธรรมไทย-อินเดีย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๓๗.

พิฑูร มลิวัดย์ และไสว มาลาทอง. **ประวัติพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : กรมการ
ศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๓.

พิน ดอกบัว ร.ศ. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพมหานคร : โสภณการพิมพ์, ๒๕๓๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกแก่นธรรม ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช**

วิทยาลัย. พระสุตตันตปิฎก เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร :
บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

วิมลศิริ ร่วมสุข. ประวัติวรรณคดีสันสกฤตยุคพระเวท. พระนคร: สำนักพิมพ์ สหสยามพัฒนา
จำกัด, ๒๕๓๗.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. พุทธประวัติ เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร :
รวมสาส์น, ๒๕๓๗.

สุจิตรา อ่อนค้อม. ศาสนาเปรียบเทียบ. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวง
แก้ว, ๒๕๔๕.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสนา ไทย-อังกฤษ. พิมพ์ครั้งที่ ๘.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

_____ .พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก, ศ.พิเศษ. คำบรรยายพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :
ธรรมสภาและสถาบัน บัณฑิตธรรม, ๒๕๔๓.

เสถียร โพธิ์นันทะ. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค ๑. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

แสง จันทร์งาม, รศ. ศาสตราจารย์. กรุงเทพมหานคร : มปท., ๒๕๒๘.

อโณทัย อาตมา. นิพพานประสาขาวบ้าน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๔.

อุทัย บุญเย็น. พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์โพธิ
เนตร จำกัด, ๒๕๔๘.

ค. วิทยานิพนธ์

กาญจนา สุวรรณวงศ์. “วิถีชีวิต พิธีกรรมและการชำระเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่ม
พราหมณ์ราชสำนักในสังคมไทย ศึกษากรณี เทวสถาน โบสถ์พราหมณ์ พระนคร”.

วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (มานุษยวิทยา). บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

จรูญศักดิ์ ชุมมานนท์. “ศาสนากับสันติภาพ : ศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนและวิธีการสร้างสันติภาพในศาสนาพราหมณ์ฮินดู และพระพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ศาสนาเปรียบเทียบ). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.

พระฉลวย อุดตโม. “วิเคราะห์วิธีตอบปัญหาของพระพุทธเจ้า”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

ปรีชา นุ่นสุข. “ร่องรอยชุมชนโบราณของพราหมณ์ในนครศรีธรรมราช”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (โบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๗.

วันดี อิ่มสวาสดี. “พราหมณ์” ในคัมภีร์พระไตรปิฎก. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาตะวันออก. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

วิโรจน์ คุ้มครอง. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสามเณรกับการบรรลุลหกรรม”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นายสมบัติ มณฑา
วัน เดือน ปีเกิด	วันที่ ๒๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๙
มาตุภูมิ	ปราจีนบุรี
ที่อยู่ปัจจุบัน	๙๖ ซอย ๑ ศาลหลวงปู่ทองคำ ถนนคลองตาเค็ด ฝั่งตะวันตก ต.ปากน้ำ อ. เมือง จ. สมุทรปราการ
ประวัติการศึกษา	การศึกษามัธยมศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ปีการศึกษา ๒๕๒๒ นิติศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปีการศึกษา ๒๕๓๑
ประสบการณ์ทำงาน	อาจารย์ ๒ ระดับ ๕ โรงเรียนเทศบาล ๓ (คลองตาเค็ด) เทศบาลเมืองสมุทรปราการ นิติกร ๕ สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสมุทรปราการ นิติกร ๘ หัวหน้ากลุ่มกฎหมาย สำนักงานปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

